

ANTIČKI OPEKARSKI PEČATI IZ FUNDUSA
MUZEJA GRADA ŠIBENIKA

ROMAN BRICK WORKSHOP STAMPS FROM THE
COLLECTION OF THE ŠIBENIK CITY MUSEUM

Izvorni znanstveni članak / Original scientific paper

UDK: 904:736.3](497.5-37 Šibenik)"652"

Primljeno / Received: 25. 9. 2006.

Prihvaćeno / Accepted: 27. 3. 2007.

Ivan Pedišić
Muzej grada Šibenika
Gradska vrata 3
HR – 22000 Šibenik

Emil Podrug
Muzej grada Šibenika
Gradska vrata 3
HR – 22000 Šibenik
epodrug@net.hr

*U članku se govori o opekarskim radioničkim pečati-
ma Antičke zbirke Muzeja grada Šibenika. Iz kataloškoga i statističkoga pregleda proizlazi da na nalazištima šibensko-skradinskoga područja u velikome postotku prevladavaju uvozne sjevernojadranske tegule, a među njima se brojčano ističu pečati carske radionice Pansiane. Domaća je proizvodnja zastupljena vojnim proizvodima burnumskih legija, XI. i IV, te s nekoliko proizvoda dosad nepoznatih, vjerojatno lokalnih, radionica rimske provincije Dalmacije.*

Ključne riječi: pečat, radionica, opeka, tegula, šibensko-skradinsko područje

This article deals with brick workshop stamps held in the Antiquity Collection of the Šibenik City Museum. Based on an overview of catalogues and statistics, imported Northern Adriatic tegulae predominated in a large percentage at the sites of the Šibenik-Skradin area, and among these the most numerous were stamps from the Pansiana imperial workshop. Domestic production is present in the military products of the Burnum legions, the Eleventh and Fourth, and in several products of so-far unknown, probably local, workshops of the Roman province of Dalmatia.

Key words: stamp, workshop, brick, tegula, Šibenik-Skradin area

UVOD

Radionički pečati na opekama (*lateres*) i krovnim opekama (*tegulae*), rjeđe na drugim oblicima opekarskih proizvoda, koji su otkriveni u jadranskoj regiji odavno plijene pažnju struke. Ti su pečati otkriveni u obalnome području i zaledjima jadranskih regija. Pretenciozno bi bilo tvrditi da je poznavanje

INTRODUCTION

Workshop stamps on bricks (*lateres*) and roof tiles (*tegulae*), more so than those on other brick maker products, have long attracted scholarly attention. These stamps were discovered in the coastal belt and hinterland of the Adriatic regions. It would be pretentious to claim that the study of brick making

opekarstva ravnopravno s proučavanjem ostaloga antičkog pokretnog materijala (keramike, stakla, metalnih proizvoda i dr.) pri rekonstrukciji pomorskih putova, ali može se reći da pridonosi osvjetljavanju antičke trgovine na Jadranu. Prošlo je više od jednoga stoljeća od prvih radova Carla Gregoruttija o sjevernojadranskim opekarskim radionicama (Gregorutti 1886; 1888). Od tada se nižu brojne objave pečata s toga područja, uključujući i nekoliko zbornika radova s kongresa (prvenstveno *Laterizi* 1993 i *Fornaci* 1998), što je omogućilo talijanskim kolegama da dođu do poduzetoga popisa sjevernojadranskih radionica (*figlinae*) i saznanja o njihovoj proizvodnoj i izvoznoj moći.¹

U usporedbi s tim stupanj objavljenosti i poznavanja pečata otkrivenih na nalazištima istočne obale Jadrana i njezina zaleđa ponešto je skromniji. Izuzev sporadičnih spomena u nekoliko kataloških pregleda muzejskih zbirki te u prethodnim terenskim izvješćima tek su malobrojni autori detaljnije obrađivali opekarske pečate, bilo one nađene na određenome lokalitetu (Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 40–42; Starac 1991: 221–222; Katić 1994; Tomasović 1995: 30–32; Božek 2000; Tončinić 2003: 260, 266; Džin & Girardi Jurkić 2005: 30–33; Džin 2006: 9, 14, 22, 24) bilo one sakupljene na određenome geografskom području (npr. Patsch 1900: 77–97; Abramić 1927; Mardešić 2006). Isto su tako rijetki sintetski, sveobuhvatni radovi o toj tematici, naročito za rimsku provinciju Dalmaciju (Wilkes 1969: 499–502; 1979; Alföldy 1987; Škegro 1991; 1999: 253–259).

Iznimku predstavljaju Istra i Hrvatsko primorje zahvaljujući napose Robertu Matijašiću. On je sustavnim publiciranjem pečata iz muzejskih zbirki (v. popis literature ovoga članka) stvorio bogatu bazu podataka i znatnu količinu komparativnoga materijala. Naročito je značajan njegov hvalevrijedan doprinos poznavanju lokalne istarske opekarske proizvodnje.

U svojim je radovima Matijašić u nekoliko navrata naglasio da se stručnjaci moraju više angažirati oko publiciranja opekarskih proizvoda jer bi se tako stvorila osnova za izradu svojevrsnoga korpusa antičkih pečata jadranske regije. Pridružujemo se takvim nastojanjima kataloškom obradom 119 primjeraka koji potječu sa šibensko-skradinskih nalazišta (karta 1), a pohranjeni su u Muzeju grada Šibenika. Kako dosad nije bilo slične objave, ovo je područje gotovo posve nepoznato, 'bijela zona' u brojnim izradama zemljopisnih karata jadranske distribucije opekarskih proizvoda.

¹ Opsežne bibliografije s temom antičkih opekarskih pečata sa sjevernoga Jadrana v. u: Zaccaria 1993: 18–21; Righini *et al.* 1993: 23–28; Righini 1998a: 64–68.

has achieved the same level as the study of other movable materials of Classical Antiquity (ceramics, glass, metal products, etc.) in the reconstruction of maritime routes, but one can nonetheless state that it does help shed light on ancient trade in the Adriatic zone. Well over a century has passed since publication of the first works by Carlo Gregorutti on Northern Adriatic brick workshops (Gregorutti 1886; 1888). Since then, numerous stamps from this region have been published—in several proceedings of conferences among other works (primarily *Laterizi* 1993 and *Fornaci* 1998)—which made it possible for our Italian colleagues to obtain a rather long list of Northern Adriatic workshops (*figlinae*) and knowledge on the strength of their industry and exports.¹

By way of comparison, the level of publication and knowledge of stamps discovered at sites on the eastern Adriatic coast and its hinterland is somewhat more modest. With the exception of sporadic citations in several catalogue overviews of museum collections and in preliminary field reports, only a few authors have engaged in a more detailed analysis of brick workshop stamps, whether found at specific sites (Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 40–42; Starac 1991: 221–222; Katić 1994; Tomasović 1995: 30–32; Božek 2000; Tončinić 2003: 260, 266; Džin & Girardi Jurkić 2005: 30–33; Džin 2006: 9, 14, 22, 24) or gathered in a specific geographic area (e.g. Patsch 1900: 77–97; Abramić 1927; Mardešić 2006). Synthetic, comprehensive works on this topic, particularly for the Roman province of Dalmatia, are similarly rare (Wilkes 1969: 499–502; 1979; Alföldy 1987; Škegro 1991; 1999: 253–259).

An exception is Istria and Hrvatsko Primorje (northern Croatian littoral) thanks in particular to Robert Matijašić. By systematically publishing the stamps from museum collections (see this paper's bibliography), he has created a rich database and a considerable quantity of comparative material. Especially significant is his praiseworthy contribution to knowledge of the local Istrian brick industry.

At several places in his works, Matijašić has stressed that experts must become more involved in publishing brick workshop products in order to create a foundation for development of a corpus of ancient stamps of the Adriatic region. This article constitutes a contribution to such efforts, as it catalogues 119 examples from sites in Šibenik-Skradin area (map 1), which are held in the Šibenik City Museum. Since there have been no similar publications

¹ For an extensive bibliography of ancient brick-stamps from the Northern Adriatic, see: Zaccaria 1993: 18–21; Righini *et al.* 1993: 23–28; Righini 1998a: 64–68.

Karta 1. Nalazišta antičkih opekarskih pečata na šibensko-skradinskome području (autor: E. Podrug, 2006).

Map 1. Sites of Roman brick-maker stamps in the Šibenik-Skradin area (author: E. Podrug, 2006).

VOJNI PEČATI

Među opekarskim pečatima pohranjenima u Muzeju grada Šibenika četrnaest je onih koji pripadaju dvjema rimskim legijama. To su *legio XI Claudia pia fidelis* i *legio III Flavia felix*.² U rimskoj provinciji Dalmaciji zabilježeni su i pečati drugih vojnih opekarskih radionica: VII. legije *Claudia pia fidelis* (Wilkes 1969: 101, n. 2; 1979: 65; Alföldy 1987: 324; Škegro 1999: 254; Tončinić 2003: 260, 266) i VIII. legije *Augusta* (v. dalje) te I. kohorte *Belgarum* (Bojanovski 1988: 42, n. 30, 120, n. 31, 367; Škegro 1991: 224; 1999: 255), VIII. kohorte *voluntariorum* (CIL III 14336¹, 10182; Wilkes 1969: 474; 1979: 67; Alföldy 1987: 320–322; Bojanovski 1988: 42, n. 30; Škegro 1991: 224; 1999: 255) i III. kohorte *Alpino-*

² U inventarnim knjigama nismo pronašli podatke o tome kako je sedam tegula iz Burnuma 1959. godine dospjelo u Muzej grada Šibenika. Budući da Muzej na tome nalazištu nije provodio arheološka istraživanja, te su tegule ujedno jedini burnumski nalazi u muzejskome depou i najvjerojatnije su slučajno nađene.

in the past, this area is almost entirely unknown, a sort of *terra incognita* in the numerous maps showing the distribution of brick maker products in the Adriatic zone.

MILITARY STAMPS

Among the brick stamps held in the Šibenik City Museum, fourteen belong to two Roman legions. These are the *Legio XI Claudia pia fidelis* and *Legio IV Flavia felix*.² Other military brick workshop stamps were recorded in the Roman province of Dalmatia as well: *Legio VII Claudia pia fidelis* (Wilkes 1969: 101, n. 2; 1979: 65; Alföldy 1987: 324; Škegro 1999: 254; Tončinić 2003: 260, 266), *Legio VIII Augusta* (see below), *Cohors I Belgarum* (Bojanovski 1988: 42, n. 30, 120, n. 31, 367; Škegro 1991: 224; 1999: 255), *Cohors VIII voluntariorum* (CIL III 14336¹, 10182; Wilkes 1969: 474; 1979: 67; Alföldy 1987: 320–322; Bojanovski 1988: 42, n. 30; Škegro 1991: 224; 1999: 255) and *Cohors III Alpino-*

rum (Tončinić 2003: 260, 266). Here the military units which alternated in Burnum during the first century will be considered in greater detail.

In order to secure the peace in Illyricum after Batos' rebellion was crushed in 9 AD, permanent legionary camps were set up at two locations: the first was in *Burnum* (today's Šuplja crkva or Šupljaja in Ivoševci, near Kistanje) on the right bank of the Krka River, where *Legio XI* was stationed, while the other was at *Tilurium* (today Gardun, a plateau above the town of Trilj) on the right bank of the Cetina River, where *Legio VII* was stationed. It is believed that not long before this, *Legio XX Valeria victrix* was posted in Burnum during the Pannonian-Delmati uprising. The aforementioned *Legio XI* was here in the year 41, during the unsuccessful rebellion of the provincial consul, L. Camillus Aruntius Scribonius, against Claudius. Since both of the Dalmatian legions, XI and VII, remained loyal to the emperor, they were granted the honorary designation *Claudia pia fidelis*. *Legio XI* left Dalmatia in 69, and its encampment was replaced by *Legio IV Flavia felix*,

² We have been unable to find data in the inventory logs as to how the seven tegulae from Burnum arrived in the Šibenik City Museum in 1959. Since the Museum did not conduct any archaeological excavations at this site, these tegulae are on the sole Burnum finds in the museum's depot and were probably found by chance.

Radionica / Workshop	Broj primjeraka / N° of pieces	%	Kataloški broj / Catalogue N°
Leg XI CPF	10	8,40%	1–7, 92, 93, 99
Leg IIII FF	4	3,36%	94–97
Pansiana	71	59,66%	8–42, 56–66, 69–71, 80–88, 100, 101, 103–107, 111–116
Solonas	12	10,08%	43–49, 67, 68, 110, 117, 118
Q Clodi Ambrosi	5	4,20%	50, 51, 98, 108, 109
Cartoriana	3	2,52%	74–76
Faesoni	2	1,68%	72, 73
Aisino[---]	2	1,68%	90, 91
T.Coeli	1	0,84%	53
C.Titi.Hermerotis	1	0,84%	54
M.Albi Macri	1	0,84%	55
Man.C P Ser	1	0,84%	78
C.L.Maturi	1	0,84%	119
[---]letus	1	0,84%	89
Vol[---]	1	0,84%	52
Sonian	1	0,84%	77
Salonian	1	0,84%	79
PAR	1	0,84%	102
	119	100,00%	

Tablica 1. Indeks zastupljenosti radionica (autor: E. Podrug, 2007).

Table 1. Index of workshops presence (author: E. Podrug, 2007).

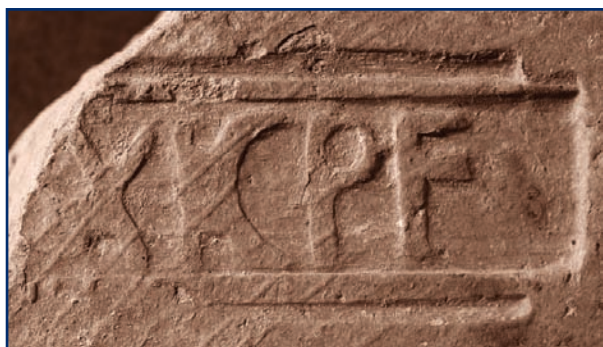
rum (Tončinić 2003: 260, 266). Na ovome ćemo se mjestu detaljnije baviti vojnim jedinicama koje su se tijekom I. stoljeća smjenjivale u Burnumu.

Kako bi se osigurao mir u Iliriku, nakon gušenja ustanka Batona 9. godine poslije Krista podižu se trajni legijski logori na dvama položajima: prvi je bio *Burnum* (danas Šuplja crkva ili Šupljaja u Ivoševcima kod Kistanja) na desnoj obali rijeke Krke gdje je bila smještena XI. legija, a drugi *Tilurium* (danas Gardun, visoravan iznad Trilja) na desnoj obali Cetine gdje je bila smještena VII. legija. Smatra se da je u Burnumu nedugo prije toga, tijekom panonsko-delmatskoga ustanka, boravila XX. legija *Valeria victrix*. Na ovome se mjestu spomenuta XI. legija nalazila 41. godine, u vrijeme neuspjeloga ustanka namjesnika provincije L. Aruntija Kamila Skribonijana protiv Klaudija. Kako su tada obje dalmatinske legije, XI. i VII, ostale odane caru, dobile su počasni naslov *Claudia pia fidelis*. Godine 69. Dalmaciju napušta XI. legija, a u logoru je nasljeđuje IV. legija *Flavia felix* i ondje ostaje od 70. do 86. godine. Pretpostavlja se da je u Burnumu tijekom 69–70. godine kratko vrijeme bila smještena VIII. legija *Augusta*. Budući da je VII. legija svoj logor napustila ranije, oko 60. godine, od 86. godine nadalje u Dalmaciji više nema stalno stacioniranih legija, nego mir osiguravaju manje, pomoćne jedinice (Wilkes 1979: 67, 95–97, 103–104, 451; Zaninović 1996: 213–215; Starac 2000: 31–32; Sanader 2002: 122–127. i dr.).

which remained there from 70 to 86. Legio VIII *Augusta* is assumed to have stayed in Burnum for a brief period during 69–70. Since Legio VII left its camp earlier, at around the year 60, as of 86 there were no longer any permanently stationed legions in Dalmatia, and the peace was kept by smaller, auxiliary units (Wilkes 1979: 67, 95–97, 103–104, 451; Zaninović 1996: 213–215; Starac 2000: 31–32; Sanader 2002: 122–127, etc.).

Out of the fourteen stamps of military workshops, nine belong to Legio XI. Reconstruction of fragmentary examples is greatly facilitated by the fact that all whole stamps so far published bear a name (designated by abbreviations) which is associated with this legion as of the year 41, and this includes the aforementioned honorary designation: *LEG XI CPF* (Patsch 1900: 78; Wilkes 1969: 101, n. 2; 1979: 65, 66; Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 40, 42). The examples belong to various types with relief letters. Most of them are characterised by a relief inscription within recessed rectangular cartouches, decorated with a recessed wide line above and below the longer edges of the rectangle (no. 1–5, 92, 93, 99; Fig. 1). Two pieces (no. 6 and 7) are stamp types with somewhat longer letters within the *tabula ansata* inscription field. Based on what was said with reference to the dates associated with this legion, all examples should be dated to between 41 and 69 AD.

Od četrnaest pečata vojnih radionica čak deset pripada XI. legiji. Rekonstrukciju fragmentiranih primjeraka uvelike olakšava činjenica da se na svim cjelovitim, dosad publiciranim, pečatima nalazi ime (zabilježeno kraticama) koje uz ovu legiju vežemo od 41. godine nadalje, a to uključuje i spomenuti počasni naslov: *LEG XI CPF* (Patsch 1900: 78; Wilkes 1969: 101, n. 2; 1979: 65, 66; Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 40, 42). Primjerci pripadaju različitim tipovima s reljefnim slovima. Najviše njih karakterizira reljefni natpis unutar udubljene pravokutne kartuše, ornamentirane s po jednom udubljenom širokom linijom iznad i ispod dužih rubova pravokutnika (br. 1–5, 92, 93, 99; sl. 1). Dva komada (br. 6 i 7) predstavljaju tipove pečata s ponešto dužim slovima unutar natpisnoga polja tipa *tabula ansata*. Po onome što je rečeno o datumima vezanim uz legiju sve primjerke treba datirati između 41. i 69. godine 1. stoljeća.

Slika 1. Pečat radionice XI. legije *Claudiae piae fidelis*, Muzej grada Šibenika, inv. broj 11689 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

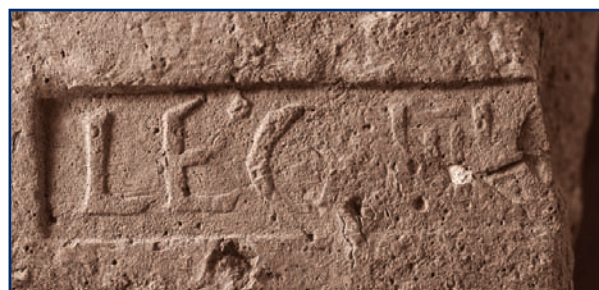
Figure 1. Stamp of the Legio XI *Claudiae piae fidelis* workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 11689 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

Pečate IV. legije, nazvane *Flavia felix*, datiramo od 70. do 86. godine. Svi ovi pečati, kao i primjerci koji pripadaju XI. legiji, imaju tekstualno istu shemu (*LEG IIII FF*) i međusobno se razlikuju po elementima interpunkcije i ornamentacije (br. 94–97; sl. 2).

U zanatskim radionicama, koje su obično pratile logore, burnumske su legije, kao i brojne druge legije u Rimskome carstvu, prakticirale opekarski obrt. Njihovi pečati pripadaju malobrojnoj skupini pečata dalmatinskih radionica kojima s određenom vjerojatnošću možemo ubicirati mjesto proizvodnje. Naime 1895. godine Lujo je Marun u svoj dnevnik zabilježio slučajno otkriće četiriju opekarskih peći u selu Smrdelji, trinaest kilometara zapadno od Burnuma, na položaju Rivine (Marun 1998: 62, 70, 115). Nekoliko godina kasnije Carl Patsch navodi kako je samo jedna od njih još uvijek dobro sačuvana (Patsch 1900: 79–80). Sporadični nalazi opeka i tegula s vojnim pečatima u Smrdeljima oslonac su tvrdnjama da su peći pripadale vojnoj radionici

The stamps of Legio IV, called *Flavia felix*, are dated to 70–86. All of these stamps, as well as the examples belonging to Legio XI, have the same textual scheme (*LEG IIII FF*) and differ from one another by punctuation and ornamentation (no. 94–97; Fig. 2).

In the crafts workshops which normally accompanied the camps, the Burnum legions, like many other legions in the Roman Empire, engaged in brick-making. Their stamps belong to a small group of stamps from the Dalmatian workshops for which the production site can be pinpointed with a certain degree of probability. Namely, in 1895 Lujo Marun recorded in his diary the chance discovery of four brick kilns in the village of Smrdelji, thirteen kilometres west of Burnum, at the Rivine site (Marun 1998: 62, 70, 115). Several years later Carl Patsch stated that only one of them was still well-preserved (Patsch 1900: 79–80). Sporadic discoveries of bricks and tegulae bearing military stamps in Smrdelji formed the basis for assertions that the kilns belonged to the workshops of the Burnum legions (Patsch 1900: 79, 95–96; Bersa 1900: 166; Wilkes 1969: 101; 1979: 66; Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 40; Alföldy 1987: 319, 320, 322; Zaninović 1996: 216; Marun 1998: 79; Škegro 1999: 254, etc.).³ These remains are today no longer visible probably because the narrow area along the Kukelj – Jaruga stream was exposed to weathering and erosion from the surrounding heights and clay deposits.⁴

Slika 2. Pečat radionice IV. legije *Flaviae felix*, Muzej grada Šibenika, inv. broj 1018 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 2. Stamp of the Legio IV *Flaviae felix* workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 1018 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

³ So far, the stamps *LEG IIII FF* and *LEG VIII AVG* are known from Smrdelji.

⁴ During last year's field survey of the village of Smrdelji, all along the Kukelj – Jaruga stream, we did not observe any remains of Roman architecture, not even the square-shaped brick kilns. However, the area abounds in surface fragments of bricks and tegulae (both finished and those unfinished in the baking process and thus amorphous) at places rich in clay deposits. Even though there were no stamped pieces among these finds, it should be noted that the colour and texture of the fragments resemble stamped legionary products. Thus, only a comparative analysis of the cross-section of stamped pieces and raw materials (clay) from this area would probably provide a conclusive answer to the question of the military status of the Smrdelji kilns.

burnumskih legija (Patsch 1900: 79, 95–96; Bersa 1900: 166; Wilkes 1969: 101; 1979: 66; Zabehlicky-Scheffenecker 1979: 40; Alföldy 1987: 319, 320, 322; Zaninović 1996: 216; Marun 1998: 79; Škegro 1999: 254. i dr.).³ Vjerojatno zato što je usko područje uz potok Kukelj – Jaruga bilo izloženo atmosferilijama i eroziji s okolnih uzvisina te nanosima gline, ti ostaci danas više nisu vidljivi.⁴

Među dosad objavljenim pečatima iz Burnuma najzastupljeniji su pečati XI. legije, što se jednostavno tumači činjenicom da je najdulje boravila u logoru (Reisch 1913: 129; Zabehlicky-Scheffenecker 1979: 42; Marun 1998: 57, 101, 117–122, 148, 178, 195–197, 215). Osim u Burnumu publicirane tegule i opeke s njezinim pečatima nađene su i na manjemu broju antičkih lokaliteta (Dolac kod Garduna, Salona; CIL III 14022; Wilkes 1969: 101, n. 2; 1979: 66; Alföldy 1987: 318; Škegro 1999: 254) kojima sada možemo pridodati podatke za nalazišta Bribirska glavica i Dubravice.⁵ Po brojnosti nalaza u Burnumu iza pečata XI. legije dolaze pečati IV. legije (Reisch 1913: 129; Zabehlicky-Scheffenecker 1979: 40; Marun 1998: 117–122, 137, 148, 178, 195–196, 215; Cambi *et al.* 2006: 10) koji pak prednjače po distribuciji (osim u Smrdeljima nađeni su u Skradinu, Aseriji, Promoni, Andetriju, Saloni, Vojniću kod Garduna, Gračinama kod Ljubuškog) (CIL III 14021; Bersa 1900: 166; 1903: 150; Wilkes 1969: 104, n. 1; 1979: 66; Bojanovski 1980: 55; 1988: 42, n. 30, 120, n. 31; Alföldy 1987: 320; Škegro 1991: 224; 1999: 254; Marun 1998: 79; Sanader 2000: 231–232; Tončinić 2003: 260). U Burnumu je IV. legija boravila kraće od XI. legije, pa su veću raširenost njezinih pečata Alföldy i Wilkes povezali s kontekstom vremena Flavijevaca kada proizvodnja i praksa pečatiranja vojnih opekarskih proizvoda postaju in-

Among the stamps from Burnum so far published, the most numerous are the stamps of Legio XI, which can be simply explained by the fact that this legion was posted at the camp the longest (Reisch 1913: 129; Zabehlicky-Scheffenecker 1979: 42; Marun 1998: 57, 101, 117–122, 148, 178, 195–197, 215). Besides Burnum, published tegulae and bricks with its stamps have also been found at a smaller number of Roman sites (Dolac at Gardun, Salona; CIL III 14022; Wilkes 1969: 101, n. 2; 1979: 66; Alföldy 1987: 318; Škegro 1999: 254) to which data from the Bribirska glavica and Dubravice sites can also be added.⁵ In terms of the number of discoveries at Burnum, the stamps of Legio XI are followed by the stamps of Legio IV (Reisch 1913: 129; Zabehlicky-Scheffenecker 1979: 40; Marun 1998: 117–122, 137, 148, 178, 195–196, 215; Cambi *et al.* 2006: 10), which lead in terms of distribution (besides Smrdelji, they were found in Skradin, Asseria, Promona, Andetria, Salona, Vojnić near Gardun, and Gračine near Ljubuški) (CIL III 14021; Bersa 1900: 166; 1903: 150; Wilkes 1969: 104, n. 1; 1979: 66; Bojanovski 1980: 55; 1988: 42, n. 30, 120, n. 31; Alföldy 1987: 320; Škegro 1991: 224; 1999: 254; Marun 1998: 79; Sanader 2000: 231–232; Tončinić 2003: 260). Legio IV stayed in Burnum for a shorter period than Legio XI, so Alföldy and Wilkes tied the greater distribution of the former's stamps to the context of the Flavian era, when the production and practice of stamping of military brick products became more intense (Wilkes 1979: 66; Alföldy 1987: 320). Legio VIII *Augusta* (or at least a part thereof) was stationed in Burnum for approximately one year, probably between the departure of Legio XI and the arrival of Legio IV, and its stamps were found much less often (Burnum, Smrdelji, Asseria, Gračine near Ljubuški, Tomislavgrad, Županjac; CIL III 6435, 10181.1–2, 13339.1–2; Patsch 1897: 338; Bersa 1903: 150; Reisch 1913: 129; Zabehlicky-Scheffenecker 1979: 42; Wilkes 1979: 66–67; Bojanovski 1980: 55; 1988: 42, n. 30, 120, n. 31, 121, n. 32, 367; Alföldy 1987: 319–320, 323; Škegro 1991: 223; 1999: 254; Marun 1998: 100, 122, 196).

The aforementioned data indicate that the military workshop may have launched production in the first century. Even so, the precise commencement of its operation cannot be ascertained with any certainty.

³ Dosad su iz Smrdelja poznati nalazi pečata *LEG IIII FF* i *LEG VIII AVG*.

⁴ Za prošlogodišnjega rekognosciranja sela Smrdelji, duž potoka Kukelj – Jaruga, nismo uočili nikakve ostatke antičke arhitekture, pa ni četvrtaste opekarske peći. Područje međutim obiluje površinskim ulomcima opeka i tegula (kako dovršenih tako i onih u pečenju nedovršenih, amorfni komada), i to uz mjesta bogata nanosima gline. Iako među pregledanim nalazima nije bilo pečatiranih primjeraka, valja napomenuti da ulomci bojom i teksturom zaista nalikuju legijskim pečatiranim proizvodima. Stoga bi vjerojatno tek usporedna analiza presjeka pečatiranih komada i sirovinskoga materijala (gline) s ovoga položaja dala konačan odgovor na pretpostavke o vojnoj pripadnosti smrdeljskih peći.

⁵ Dok za Bribirsku glavicu (*municipium Varvariae*) odavno znamo da je civilno antičko nalazište, za selo Dubravice (4 km sjeverno od Skradina) valja pričekati potvrdu arheoloških istraživanja. Naime treba naglasiti da su četiri opisane tegule, između kojih je i jedna XI. legije (br. 99), površinski nalazi prikupljeni za rekognosciranja. Stoga za položaj Dubravice – Podvornice zasad možemo tek pretpostaviti da je također civilni lokalitet – rimska vila rustika ili zaselak (*vicus*).

⁵ While Bribirska glavica (*municipium Varvariae*) has long known to have been a Roman civilian site, in the case of the village of Dubravice (4 km north of Skradin), it would be worthwhile to wait for confirmation by archaeological excavations. It should be stressed that the four tegulae described, among which one is from the Legio XI (no. 99), are surface finds gathered during archeological survey. For now, we can only assume that the Dubravice – Podvornice site was also a civilian locale – either a Roman villa rustica or a hamlet (*vicus*).

tenzivnije (Wilkes 1979: 66; Alföldy 1987: 320). U Burnumu je VIII. legija *Augusta* (ili barem dio nje) bila stacionirana oko godinu dana, vjerojatno između odlaska XI. i dolaska IV. legije, i njezinih je pečata pronađeno manje (Burnum, Smrdelji, Aserija, Gračine kod Ljubuškog, Tomislavgrad, Županjac; CIL III 6435, 10181.1–2, 13339.1–2; Patsch 1897: 338; Bersa 1903: 150; Reisch 1913: 129; Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 42; Wilkes 1979: 66–67; Bojanovski 1980: 55; 1988: 42, n. 30, 120, n. 31, 121, n. 32, 367; Alföldy 1987: 319–320, 323; Škegro 1991: 223; 1999: 254; Marun 1998: 100, 122, 196).

Prema navedenim bi se podacima moglo reći da je vojna tvornica pokrenula proizvodnju u 1. stoljeću. No ne može se sa sigurnošću utvrditi početak njezina djelovanja. Nisu poznati pečati XX. legije koja je Burnum napustila vjerojatno 9. godine. Nadalje, postoji mogućnost da je XI. legija pokrenula vlastitu proizvodnju materijala prije 41. godine, ali ga u početku nije pečatirala (Wilkes 1979: 65). Možemo tek zaključiti da vojna radionica – ako je postojala u prvoj polovici 1. stoljeća (odnosno od 10. godine, kada je XI. legija prebačena u Burnum) – na samome početku nikako nije uspijevala potpuno namiriti potrebe vezane za gradnju svoga logora. O tome nam svjedoče uvozne tegule s pečatima sjevernojadranskih radionica otkrivene unutar areala logora: *Pansiana*, *Quinti Clodi Ambrosi*, *Cartoriana*, *T. R. Diad* (Patsch 1900: 87; Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 41, 42; Marun 1998: 56, 83, 92, 98, 117–118, 148, 195–196; Sanader 2002: 124–125). Kako ostale spomenute radionice izvoznice nisu zasad preciznije datirane, indikativni su nalazi najzastupljenije jadranske radionice, carske *Pansiane*. Njezini pečati koji sadrže samo jedan element – naziv *Pansiana* – najčešće su datirani u Augustovo vrijeme (v. sljedeće poglavlje). Kasniji primjerci iz *Pansiane* nisu dosad zabilježeni u Burnumu, pa možemo pretpostaviti da za sljedeće gradnje logor više nije bio prisiljen uvoziti građevinski materijal.⁶ Drugim riječima, ako među uvezenim tegulama *Pansiane* u Burnumu nedostaju Tiberijeve i kasniji primjerci (velik broj kojih pak nalazimo na ostalim lokalitetima radnoga područja), treba još jednom naglasiti da je burnumska vojna opekarnica mogla postojati i u prvoj polovici 1. stoljeća. U tom bi slučaju valjalo reći da je proizvodnja bila namijenjena isključivo zadovoljenju vlastitih potreba, odnosno da se radionica na samome početku djelovanja nije uključila u konkurentsku trgovačku mrežu. Tako bismo objasnili zašto u spomenutom periodu nisu postojali vojni pečati.

No stamps of Legio XX, which left Burnum in 9 AD, are known to exist. Furthermore, it is possible that Legio XI launched its own production prior to 41 AD, but did not initially stamp its products (Wilkes 1979: 65). We can only conclude that the military workshop – if it existed in the first half of the first century (i.e. since about 10 AD, when Legio XI was deployed to Burnum) – did not by any means manage to fully cover the needs tied to construction of its camp at the very beginning. The imported tegulae bearing the stamps of Northern Adriatic workshops discovered within the camp's area testify to this: *Pansiana*, *Quinti Clodi Ambrosi*, *Cartoriana*, *T. R. Diad* (Patsch 1900: 87; Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 41, 42; Marun 1998: 56, 83, 92, 98, 117–118, 148, 195–196; Sanader 2002: 124–125). Since these other workshops have not as yet been precisely dated, the artefacts of the most present Adriatic workshop, the imperial *Pansiana*, are indicative. Its stamp, which contains only a single element, the name *Pansiana*, is most often dated to the Augustan era (see the next section). Later examples from the *Pansiana* have not so far been registered in Burnum, so we can assume that during the subsequent construction of the camp it was no longer necessary to import construction materials.⁶ In other words, if Tiberian and later examples (of which a large number can be found at other sites of the work area) are missing among the imported *Pansiana* tegulae in Burnum, it should once more be emphasised that the Burnum military brick workshop could very well have existed in the first half of the first century. In this case, it would be worthwhile to observe that production was intended exclusively to meet own needs, and that at the very beginning the workshop did not become involved in the competitive network of commerce. This can serve as an explanation of why military stamps did not exist during this period. Production continued to develop and stamped bricks and tegulae were exported to nearby cities and smaller settlements. According to current knowledge, this brick-making factory closed in 86 AD at the latest, when Legio IV left Dalmatia.

So far the brick stamps of the Burnum legions have been discovered at the aforementioned civilian sites, which indicates that distribution of military products had not developed nearly enough to compete with Northern Adriatic exporting workshops. Thus, for example, at almost all Roman sites covered by

⁶ Do istoga su zaključka došli Ivo Bojanovski i Ante Škegro za položaj pretpostavljenoga rimskoga vojnog tabora na Gračinama kod Ljubuškog (Bojanovski 1988: 41, n. 28, 367; Škegro 1991: 224).

⁶ Ivo Bojanovski and Ante Škegro arrived at the same conclusion about the assumed Roman military encampment at Gračine near Ljubuški (Bojanovski 1988: 41, n. 28, 367; Škegro 1991: 224).

Proizvodnja se dalje razvijala i pečatirane su se opeke i tegule izvozile u obližnje gradove i manja naselja. Prema sadašnjim se saznanjima ovaj opekarski pogon gasi najkasnije 86. godine kada iz Dalmacije odlazi IV. legija.

Dosad su opekarski pečati burnumskih legija otkriveni na spomenutim civilnim nalazištima, što ukazuje na to da se distribucija vojnih proizvoda nije ni izbliza razvila tako da bi konkurirala sjevernojadranskim tvornicama izvoznicama. Tako, na primjer, na gotovo svim antičkim lokalitetima koje pokriva Muzej grada Šibenika zatječemo pečate *Pansiane* i pečate privatnika, a tek na manjemu broju lokaliteta i vojne pečate. Pritom valja uočiti i to da su ovi lokaliteti koncentrirani sjeverno i istočno od Skradina, dakle nalaze se u zaleđu, te da zasad vojnih pečata gotovo nema na obalnim i otočnim nalazištima.⁷

Nema konačnoga odgovora na pitanje kako tumačiti pojavu vojnih pečata na ne-vojnim nalazištima. Oba ponuđena odgovora možemo smatrati jednako vjerojatnima: ili je svaka privatna osoba mogla kupiti proizvod vojne radionice ili je pak vojska izvozila vlastiti građevinski materijal u druga mjesta jedino za javne gradnje, odnosno za veće narudžbe pod pokroviteljstvom lokalnih ili viših državnih magistrata (Alföldy 1987: 317–318, 323–324; Wilkes 1979: 67).

PANSIANA

Opekarski je obrt u 1. stoljeću cvjetao na obalama sjevernoga Jadrana zahvaljujući obilnim ležištima kvalitetne primarne materije za opekarsku proizvodnju – gline (Gregorutti 1886: 219; Matijašić 1985: 294; 1995a: 292; Righini *et al.* 1993: 77–78. i dr.). Do danas su evidentirane mnogobrojne sjevernojadranske radionice, a dio njih razvio je široku distribuciju proizvoda, pa im pečate nalazimo na lokalitetima obiju jadranskih obala. Među ovim tzv. perijadranskim radionicama četiri se obično izdvajaju kao najbolje zastupljene: *Pansiana*, *Solonas*, *Faesoniana* i *Q. Clodi Ambrosi*. Sve se nalaze i na šibensko-skradinskome području (tab. 1). Ipak, u većini slučajeva jedna se od njih – *Pansiana* – posebno ističe, što se vidi i u ovoj zbirci: 71 pečat *Pansiane* čini oko 60 % ukupnoga broja pečata.

Pansiana je u 1. stoljeću poslije Krista bila carska tvornica tegula. Međutim proizvodnja je u tome pogonu počela oko polovice 1. stoljeća prije Krista

the Šibenik City Museum, the stamps of the *Pansiana* and of private workshops can be found, while military stamps are found only at a few sites. Here it should be noted that these sites are concentrated north and east of Skradin, meaning that they are situated in the hinterland, while for the present there are almost no military stamps from the coastal and island sites.⁷

There is no definitive answer to the question of how to interpret the appearance of military stamps at non-military sites. Both answers offered can be deemed equally probable: either any private individual could purchase the products of a military workshop, or the army exported its own construction materials to other sites solely for public works, or for larger commissions sponsored by local or higher state magistrates (Alföldy 1987: 317–318, 323–324; Wilkes 1979: 67).

PANSIANA

The brick industry blossomed on the shores of the Northern Adriatic during the first century thanks to quality deposits of the primary material for making bricks: clay (Gregorutti 1886: 219; Matijašić 1985: 294; 1995a: 292; Righini *et al.* 1993: 77–78 etc.). So far numerous Northern Adriatic workshops have been registered, and some of them developed a broad distribution of products, so their stamps can be found at sites on both sides of the Adriatic. Among the so-called peri-Adriatic workshops, four are normally distinguished as the best represented: *Pansiana*, *Solonas*, *Faesoniana* and *Q. Clodi Ambrosi*. All were also found in the Šibenik-Skradin area (tab. 1). Nonetheless, in most cases one of them, the *Pansiana*, stands out in particular, which can be seen in this collection as well: 71 *Pansiana* stamps making up approximately 60% of the total number of stamps.

Pansiana was an imperial tegula workshop in the first century AD. However, production in this workshop began at around the mid-first century BC, when its owner was the Consul Gaius Vibius Pansa. Not long afterward, probably already during the reign of Augustus, the workshop was placed under the control of the Roman emperors and, judging by the information that can be gleaned from the stamps, remained so until the reign of Vespasian,

⁷ Izuzetak je Salona gdje su pri istraživanju *Bazilike Urbane* u sekundarnoj upotrebi nađeni pečati XI. legije i VIII. kohorte *voluntariorum* (Wilkes 1969: 101, n. 2; 1979: 67; Alföldy 1987: 318, 321, 323–324. i dr.).

⁷ An exception is Salona, where the stamps of Legio XI and Cohors VIII *voluntariorum* were found in secondary use during the *Basilica Urbana* excavations (Wilkes 1969: 101, n. 2; 1979: 67; Alföldy 1987: 318, 321, 323–324, etc.).

kada je njezin vlasnik bio konzul Gaj Vibije Pansa. Nedugo zatim, vjerojatno već od Augusta, tvornicu preuzimaju rimski carevi i, sudeći po informacijama koje se daju iščitati s pečata, tako ostaje do Vespazijana kada tvornica obustavlja proizvodnju.⁸ Radionica je ipak do kraja djelovanja na pečatima indirektno navodila podatak o prvome vlasniku: naziv *Pansiana*, koji u tekst pečata uvrštavaju svi carevi – vlasnici, zapravo je derivat njegova kognomena (*Pansa*) (Righini 1998: 33). Pečati *Pansiane* nađeni su na mnogobrojnim antičkim nalazištima duž jadranskoga luka, od Picenuma do juga Dalmacije. Kad je riječ o ubikaciji te tvornice, kao zona najbrojnijih otkrivenih primjeraka izdvaja se delta Pada, i to područje južno od ušća (Wilkes 1979: 67–68; Buora 1985: 220; Matijašić 1983: 987; 1987: 511; 1989: 63; 1998: 98, 102; 1998a: 19; Furlan 1993: 200; Righini 1998: 49; 1998a: 54–55, 63; Pellicioni Golinelli 1998: 134. i dr.). Tome u prilog ide i otkriće ulomaka deformiranih, u pečenju nedovršenih, tegula u Voghiera (Voghenza, blizu Ferrare) od kojih jedna ima pečat *Pansiane* (Cornelio Cassai 1984: 25, 55, 59, 63; Righini 1998a: 55).

Tipologija pečata *Pansiane* kompleksna je zbog njihove velike raznolikosti. Matijašić navodi devet osnovnih tipova, a razlikovni mu je kriterij ime vlasnika navedeno ili pretpostavljeno na pečatu (devet je poznatih vlasnika i među njima je sedam careva). Unutar toga razlikuje šezdesetak ortografskih varijanata (Matijašić 1983: 962–985). Righini je pak pečate *Pansiane* podijelila na čak dvadeset tipova i sedamdesetak varijanata (Righini *et al.* 1993: 42–44, 48–55; Righini 1998: 45–49). Obje tipološke sinteze predstavljaju nadopunu ranije podjele Giovannija Uggerija (1975: 138–148). Dosad objavljene stotine pečata *Pansiane* pružaju dovoljno podataka o razvoju proizvodnje u toj tvornici: smatra se da je tvornica bila najaktivnija u Augustovo i Neronovo vrijeme, a da proizvodnja slabi za Galbe (čiji pečati još nisu pronađeni na šibenskim nalazištima) i Vespazijana (Matijašić 1985: 297; 1995: 59; Zerbinati 1993: 94; Righini 1998a: 54). Ovim podacima pridružujemo statistički prikaz predstavljenih primjerala *Pansiane* (tab. 2).

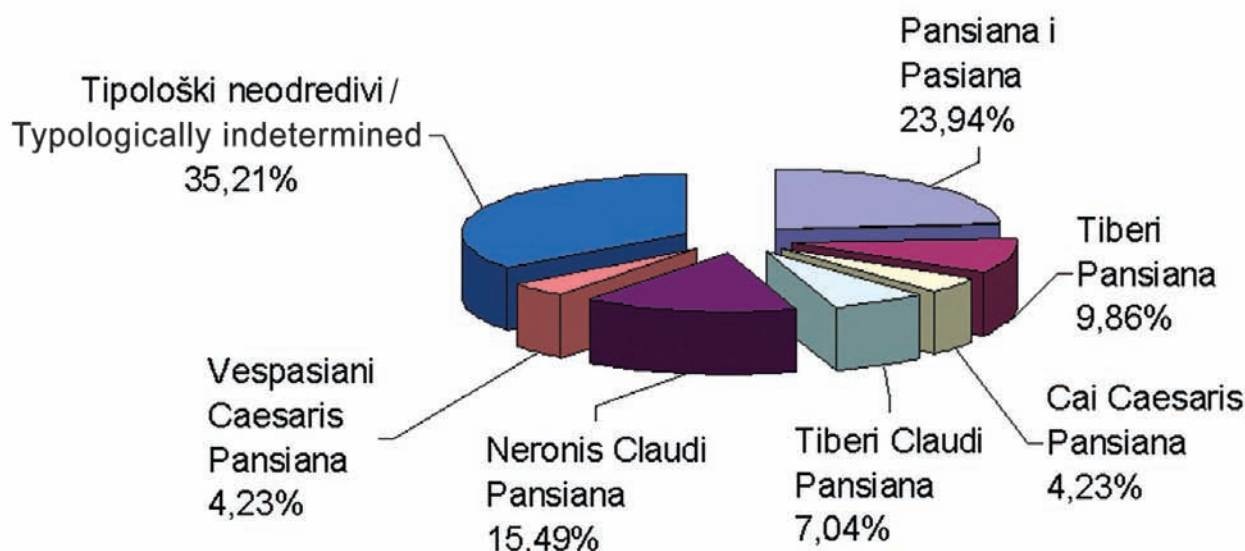
when production halted.⁸ Until it stopped functioning, the workshop nevertheless indirectly specified its first owner on its stamps: the name *Pansiana*, which was included in the stamp's text by all emperors who owned it, and which is a derivative of the original owner's cognomen (*Pansa*) (Righini 1998: 33). The *Pansiana* stamps were found at many sites all along the Adriatic crescent, from Picenum to Southern Dalmatia. Attempts to pinpoint the location of this factory focus on the Po River delta, in the area south of the river's mouth, as the zone where the highest number of examples have been discovered (Wilkes 1979: 67–68; Buora 1985: 220; Matijašić 1983: 987; 1987: 511; 1989: 63; 1998: 98, 102; 1998a: 19; Furlan 1993: 200; Righini 1998: 49; 1998a: 54–55, 63; Pellicioni Golinelli 1998: 134, etc.). This is also backed by the discovery of fragments of deformed, incompletely baked tegulae in Voghiera (Voghenza, near Ferrara) of which one bears the *Pansiana* stamp (Cornelio Cassai 1984: 25, 55, 59, 63; Righini 1998a: 55).

The typology of *Pansiana* stamps is complex due to their great diversity. Matijašić cites nine basic types, and a differentiating criterion is the name of the owner specified or assumed on the stamp (there were nine known owners, among them seven emperors). Within this, he discerned about sixty orthographic variants (Matijašić 1983: 962–985). Righini divided the *Pansiana* stamps into twenty different types and roughly seventy variants (Righini *et al.* 1993: 42–44, 48–55; Righini 1998: 45–49). Both typological syntheses constitute a supplement to the earlier classification of Giovanni Uggeri (1975: 138–148). The hundreds of *Pansiana* stamps so far published provide sufficient data on the development of production in this factory: it is believed to have been most active during the Augustan and Neronian periods, while production fell off during the reigns of Galba (whose stamps have not yet been found at the Šibenik sites) and Vespasian (Matijašić 1985: 297; 1995: 59; Zerbinati 1993: 94; Righini 1998a: 54). To these data we add a statistical overview of presented *Pansiana* examples (tab. 2).

⁸ O promjeni vlasništva nad *Pansianom*, odnosno transformaciji iz privatne u carsku radionicu v. Matijašić 1985: 293; 1989: 63; 1998: 98; 1998b: 388; Righini 1998: 49–51. i dr. Opeke iz 2. i iz prve polovice 3. stoljeća proizvedene u okolici gradova Ravenna i Classe, čiji pečati nose imena careva od Hadrijana do Aleksandra Severa, pokušavalo se interpretirati kao dokaz ponovnoga pokretanja proizvodnje u radionicama *Pansiane*. No uvjerljivom je argumentacijom takvo mišljenje negirano te je danas usvojeno da je Vespazijan posljednji nasljedni vlasnik carske *Pansiane* posvjedočen na pečatima (Matijašić 1983: 985; 1989: 64; Righini *et al.* 1993: 58; Righini 1998a: 59–63; Pellicioni Golinelli 1998: 134).

⁸ On changes in the ownership of the *Pansiana*, and its transformation from a private to an imperial workshop, see Matijašić 1985: 293; 1989: 63; 1998: 98; 1998b: 388; Righini 1998: 49–51, etc. Attempts were made to interpret bricks of the second and early third century AD manufactured near the cities of Ravenna and Classe with stamps bearing the names of emperors from Hadrian to Alexander Severus as evidence of the re-launch of production in the *Pansiana* workshops. This view has been negated by persuasive arguments, and it is today accepted that Vespasian was the last owner of the *Pansiana* as shown on the stamps (Matijašić 1983: 985; 1989: 64; Righini *et al.* 1993: 58; Righini 1998a: 59–63; Pellicioni Golinelli 1998: 134).

Tip pečata / Type of stamp	Broj primjeraka / N° of pieces	Kataloški broj / Catalogue N°
<i>Pansiana i Pasiana</i>	17	8–15, 56, 80–83, 100, 106, 112, 114
<i>Tiberi Pansiana</i>	7	17–19, 57, 58, 85, 111
<i>Cai Caesaris Pansiana</i>	3	59, 60, 86
<i>Tiberi Claudii Pansiana</i>	5	20–23, 107
<i>Neronis Claudii Pansiana</i>	11	26–28, 61–65, 69, 87, 88
<i>Vespasiani Caesaris Pansiana</i>	3	103, 104, 115
Tipološki neodredivi / Typologically indeterminate	25	16, 24, 25, 29–42, 66, 70, 71, 84, 101, 105, 113, 116

Tablica 2. i pripadajući kružni grafički prikaz. Tipovi pečata radionice Pansiana (autor: E. Podrug, 2007).

Table 2 and accompanying pie chart. Types of stamps of the Pansiana workshop (author: E. Podrug, 2007).

Među popisanim primjercima, kojih je sedamdeset jedan, najzastupljeniji je s 24% tip s varijantama jednostavne, jednočlane sheme – *PANSIANA*. Budući da su od Tiberija nadalje svoje vlasništvo nad tvornicom carevi obilježavali na pečatima svojim imenom u genitivu i nazivom tvornice u nominativu, Matijašić drži da pečati koji nose samo naziv tvornice pripadaju vremenu prvoga cara, Augusta. U tom bi slučaju on bio jedini koji se na pečatima nije 'potpisivao' (Matijašić 1983: 964; 1987: 511; 1989: 63, 66; Mardešić 2006: 101). Ako je to točno, ne bi trebao čuditi podatak da je u mnogim katalozima taj tip pečata najzastupljeniji jer valja imati na umu

Among the 71 examples listed, the most common, with 24%, is the variant consisting of a simple, single-item scheme: *PANSIANA*. Since all emperors from Tiberius onward marked on the stamps their ownership of the factory by their names in the genitive and the factory's name in the nominative, Matijašić holds that the stamps bearing only the name of the factory date to the time of the first emperor, Augustus. In this case, he would have been the only one who did not affix his 'signature' to the stamps (Matijašić 1983: 964; 1987: 511; 1989: 63, 66; Mardešić 2006: 101). If this is true, it should not be surprising that in many catalogues this type of

da je upravo August vladao najduže od svih careva u 1. stoljeću.⁹

Treba izdvojiti primjerak čiji natpis završava ornamentom u obliku spirale okrenute udesno (br. 8; T. 1: 8). Taj je znak nerijetko interpretiran kao *lituus*, simbol augurske časti, što je Gregorutti navelo na to da varijantu protumači kao dokaz da je kratko razdoblje vlasnik tvornice bio trijumvir Marko Antonije (kasnije je to opovrgnuto).¹⁰ *Lituus* se pojavljuje unutar Augustovih, Tiberijevih i Kaligulinih varijanta (Matijašić 1983: 967–976; Righini *et al.* 1993: 42–43; Righini 1998: 45–48), što otežava precizniju rekonstrukciju nepotpuno sačuvanih primjeraka br. 29 (T. 2: 29) i 113 (T. 5: 113).¹¹

Među Augustovim varijantama novost predstavljaju dva pečata. Primjerak br. 106 (T. 5: 106; sl. 3) iza teksta sadrži ornament nepoznata oblika kojemu nismo uspjeli naći analogiju u zaista opsežnoj literaturi o ovoj radionici. Nadalje, naročito je zanimljiv pečat br. 56 (T. 3: 56; sl. 4) na ulomku tegule koji je sekundarno upotrijebljen kao pokrivenica groba na kasnoantičkoj nekropoli Skradin – Rokovača (Pedišić 2001: 29). Taj pečat trenutno ne možemo interpretirati. Osim već poznatoga elementa *PANSIANA* (kojemu nedostaje prvo *N*)¹² pečat sadrži i dva manja slova, *C* i *S*, po jedno sa svake strane naziva tvornice. Toj varijanti pronašli smo tek jednu moguću paralelu u tipu 41 Uggerijeve tipologije (1975: 143). Kaliguline varijante redovito počinju kraticom *C(ai)*, neke od njih završavaju spiralom (*lituus*), no

stamp is the most common, for one must keep in mind that it was Augustus who ruled longer than any other emperor in the first century.⁹

An example with the inscription ending in a spiral-shaped ornament turned right (no. 8; Pl. 1: 8) should be distinguished. This symbol is not uncommonly interpreted as a *lituus*, a sign of augural honour, which led Gregorutti to interpret this variant as evidence that the triumvir Mark Antony owned the factory for a brief period (this was later refuted).¹⁰ The *lituus* appears inside the variants of Augustus, Tiberius and Caligula (Matijašić 1983: 967–976; Righini *et al.* 1993: 42–43; Righini 1998: 45–48), which renders difficult a more precise reconstruction of incomplete examples no. 29 (Pl. 2: 29) and 113 (Pl. 5: 113).¹¹

Two stamps constitute a novelty among the Augustan variants. No. 106 (Pl. 5: 106; Fig. 3) contains an ornament of unknown form after the text, and we have been unable to find an analogy in the truly extensive literature on this workshop. Moreover, stamp no. 56 (Pl. 3: 56; Fig. 4) is particularly interesting; it was in secondary use as a cover to a grave in the Late Roman necropolis of the Skradin – Rokovača site (Pedišić 2001: 29). This stamp cannot currently be interpreted. Besides the already known *PANSIANA* element (missing its first *N*),¹² the stamp also contains two smaller letters, *C* and *S*, one on each side of the factory name. Only one possible parallel to this type was found in type 41 of Uggeri's typol-

⁹ Treba napomenuti da neke od kataloških pregleda u kojima prevladava tip jednostavnoga teksta *PANSIANA* valja uzeti s rezervom: nerijetko su se tipološki neodređivi, fragmentirani komadi (na kojima je od teksta sačuvan samo ovaj redoviti, jedini ili završni, element *PANSIANA*) neoprezno tumačili kao primjerci upravo toga tipa (na to upozorava i Zerbinati 1993: 94). Kako bismo izbjegli eventualne slične pogreške, takve pečate kojima nedostaje prednji (lijevi) dio nismo u katalogu preciznije tipološki određivali.

¹⁰ Gregorutti 1886: 220, 224; 1888: 379. Činjenicu da je Marko Antonije volio isticati augurski štap na svome novcu Gregorutti je iskoristio kao argument za pretpostavku da je bio vlasnik *Pansiane*. No Matijašić naglašava da ovu konstataciju ne bismo smjeli bezrezervno prihvatiti jer su *lituus* na novac rado uvrštavali i drugi magistrati, uključujući i neke careve (Matijašić 1983: 964–967; 1985: 294).

¹¹ Otprije je poznato da još jedan primjerak varijante sa spiralom na kraju potječe iz Danila (CIL III 3213.2; Gregorutti 1888: 379; Matijašić 1985: 294, n. 16).

¹² Ovakav *Pansianin* naziv javlja se u nekim varijantama Augustovih, Tiberijevih i Kaligulinih pečata (Matijašić 1983: 968, 972, 974–976; Righini *et al.* 1993: 43; Righini 1998: 45–47). Stoga Righini smatra da ga ne treba tumačiti kao grešku pri izradi pečatnih matrica, nego je vrlo vjerojatno da je kognomen Gaja Vibija Panse imao dvije varijante (*Pansa* i *Pasa*), obje jednako uobičajene i službene. Valja uzeti u obzir da je varijanta *Pasa* navedena i na njegovu sepulkralnom spomeniku (CIL VI 37077; Righini 1998a: 53). Među pečatima koje smo prikazali u katalogu primjerci br. 16, 56, 84 i 114 sigurno sadrže element *Pasiana*.

⁹ It should be noted that some of the catalogue overviews dominated by the type bearing the simple text *PANSIANA* should be taken with some caution: often typologically indeterminate, fragmented pieces (on which only this standard, sole or closing element *PANSIANA* is preserved) have been carelessly interpreted as examples of precisely this type (this has also been pointed out by Zerbinati 1993: 94). To avoid any possible similar errors, such stamps lacking the frontal (left) section are not in this article typologically specified more precisely.

¹⁰ Gregorutti 1886: 220, 224; 1888: 379. The fact that Mark Antony liked to highlight the augural staff on his coins was used by Gregorutti as an argument backing the hypothesis that he owned the *Pansiana*. But Matijašić stressed that this assertion should not be accepted without some reserve, because certain other magistrates, including some emperors, liked to feature the *lituus* on their coins (Matijašić 1983: 964–967; 1985: 294).

¹¹ Another example of a variant with a spiral at the end from Danilo was known earlier (CIL III 3213.2; Gregorutti 1888: 379; Matijašić 1985: 294, n. 16).

¹² This type of *Pansiana* designation appears in some variants of the stamps of Augustus, Tiberius and Caligula (Matijašić 1983: 968, 972, 974–976; Righini *et al.* 1993: 43; Righini 1998: 45–47). Righini thus believes that they should not be interpreted as an error in the crafting of the stamp matrix, rather it is very likely that the cognomen of Gaius Vibius Pansa had two variants (*Pansa* and *Pasa*), both equally customary and official. It should be recalled that the *Pasa* variant is cited on his sepulchral monument (CIL VI 37077; Righini 1998a: 53). Among the stamps shown in the catalogue, nos. 16, 56, 84 and 114 certainly contain the *Pasiana* element.

u ovom je slučaju sigurno da zadnji znak ne pripada ornamentima, nego je riječ o slovu, odnosno kratici *S(---)*. Preostaje nam stoga da pretpostavimo kako se radi o sigli osobnoga imena, možda zakupnikova ili predradnikova, odnosno imena voditelja opekar-skoga pogona (*officinator*).

Slika 3. Pečat radionice Pansiana, Muzej grada Šibenika, inv. broj 11683 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

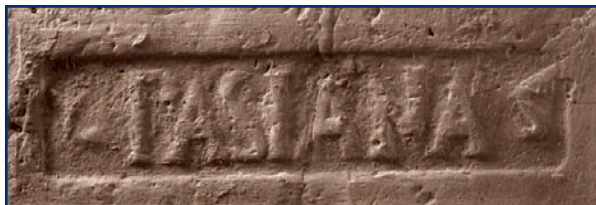
Figure 3. Stamp of the Pansiana workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 11683 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

U literaturi se javlja još jedan tip pečata sa siglom manjih slova (ovog puta tročlanom) umetnutih u naziv tvornice – *PANSIANA LAS* (br. 83; T. 4: 83). Naročito je zanimljivo to što se *Pansiana* na temelju ovoga pečata povezuje s radionicom *Solonas* (v. dalje).

Od primjeraka datiranih u Tiberijevo vrijeme izdvaja se br. 57 (T. 3: 57) s kraticom *Ti(beri)* u obliku latinskoga križa. Kaligulini pečati zastupljeni su s 4,2% primjeraka. Matijašić naglašava da je tekst samo jedne varijante, i to one iz vremena kad je Kaligula bio vlasnik tvornice, ispisan slovima prilično manjima od slova na ostalim varijantama iz *Pansiane* (Matijašić 1983: 974). Dva su takva ulomka, br. 59 (T. 3: 59) i 60 (T. 3: 60), otkrivena prošle godine u Skradinu. Pečate careva Klaudija (7,1% primjeraka) i Vespazijana (4,2% primjeraka) nalazimo u šibenskom muzeju zastupljene jednom ili dvjema varijantama. Za sljedeća dva, tipološki vjerojatno podudarna, pečata nismo uspjeli ustanoviti pripadaju li Klaudiju ili Neronu. Riječ je o pečatima br. 24 (T. 1: 24) i 25 (T. 1: 25) na kojima su djelomično sačuvani elementi *Claudi* i *Pansiana*.¹³

Statistički podaci pokazuju da je proizvodnja u pećima *Pansiane* intenzivirana u Neronovo vrijeme. Naime Neronu pripada 15,5% pečata, zbog čega je po broju primjeraka i varijanata odmah iza Augusta. Od toga je posebice zanimljiva varijanta koju nalazimo na pet tegula s groba postavljenih u 'krov na dvije vode' (br. 61–65) koje potječu s istraživanja skardonitanske ranocarske nekropole na položaju

ogy (1975: 143). Caligula's variants regularly begins with the abbreviation *C(ai)*, and some end with the spiral (*lituus*), but in this case it is certain that the last symbol is not part of an ornament, rather it is a letter, i.e. the abbreviation *S(---)*. We are left to assume that this is the sigil of a personal name, perhaps that of a lease-holder or a foreman, or that of a chief of the brick workshop (*officinator*).

Slika 4. Pečat radionice Pansiana, Muzej grada Šibenika, inv. broj 11672 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 4. Stamp of the Pansiana workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 11672 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

Another type of stamp appears in the literature with a sigil of small letters (this time in three parts) inserted into the factory name – *PANSIANA LAS* (no. 83; Pl. 4: 83). It is particularly interesting that based on this stamp the *Pansiana* is tied to the *Solonas* workshop (see below).

Among the examples dated to the Tiberian period, notable is no. 57 (Pl. 3: 57) with the abbreviation *Ti(beri)* formed like a Latin cross. Caligula's stamps are present in 4.2% of the examples. Matijašić stressed that the text of only one variant, from the time when Caligula owned the workshop, was written in letters considerably smaller than those in the other variants from the *Pansiana* (Matijašić 1983: 974). Two such fragments, no. 59 (Pl. 3: 59) and 60 (Pl. 3: 60), were discovered in Skradin last year. The stamps of the Emperors Claudius (7.1% of the examples) and Vespasian (4.2% of the examples) can be found in the Šibenik Museum in one or two variants. In the case of the next two typologically probably corresponding stamps, we were unable to determine whether they belong to Claudius or Nero. These are stamps no. 24 (Pl. 1: 24) and 25 (Pl. 1: 25) on which the elements *Claudi* and *Pansiana* are partially preserved.¹³

Statistics indicate that production in the *Pansiana* kilns became more intense during Nero's reign. Namely, 15.5% of the stamps belong to Nero, making them the most prominent in terms of number

¹³ Jedinu sigurnu analogiju našli smo u radu Mihovila Abramića o naronitanskim nalazima (1927: 131, 132, sl. 1,e). Nažalost, i Abramićevu pečatu nedostaje lijevi dio, odnosno prvi element carskoga imena, pa ne možemo bez sumnje prihvatiti njegovu pretpostavku da se pečat "[...] ima nadopuniti vjerojatno ovako: *Ti(beri)] Claudi Pansiana*".

¹³ The only certain analogy was found in the work by Mihovil Abramić on the Naronia discoveries (1927: 131, 132, fig. 1,e). Unfortunately, Abramić's stamp is missing its left portion, i.e. the first element of the emperor's name, so we cannot accept without doubt his assumption that the stamp "[...] should be supplemented like this: *Ti(beri)] Claudi Pansiana*".

Skradin – Maraguša (Pedišić 2001: 39–41). Pečat je karakterističan zbog čak pet ligatura od po dva ili tri slova, tako da samostalna ostaju samo četiri od ukupno sedamnaest slova (Matijašić 1983: 983). Kao interpunkcija među elementima pojavljuju se trokut (*triangulum distinguens*) i stilizirano stabalce (palmeta?) (T. 3: 61, 62; sl. 5).

Slika 5. Pečat radionice Pansiana, Muzej grada Šibenika, inv. broj 11693 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 5. Stamp of the Pansiana workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 11693 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

Sve navedeno još jednom potvrđuje da se *Pansiana* ističe među perijadranskim radionicama po brojnosti nalaza i po razini distribucije. Njezini su proizvodi nađeni na većini lokaliteta spomenutih u ovome katalogu. Sudeći po pečatima publiciranima u ranijoj literaturi, valja im pribrojiti i Burnum. Na prvome je mjestu po brojnosti nalaza Bribirska glavica, antički municipij *Varvarija*, zahvaljujući gotovo stogodišnjim arheološkim istraživanjima (Krnčević 1995: 13 i d.). Slijedi municipij *Skardona* – današnji Skradin – i njegova okolica, odakle su i otprije poznati slučajni nalazi proizvoda *Pansiane* (npr. Marun 1998: 69 (Vaćani), 71 (Đevrske), 142–143 (Skradin), 199 (Piramatovci)). Osim za krovne konstrukcije tegule *Pansiane* korištene su i za grobnu arhitekturu: već smo spomenuli pet tegula s Maraguše, dvije sekundarno upotrijebljene tegule s istraživanja nekropole Skradin – Rokovača, a jedna je nađena u grobu na Velikoj Mrdakovici – jednoj od predloženih lokacija antičke *Arauzone* (Brusić 2000).¹⁴ Pri istraživanju antičkoga *Ridera* (*municipium Riditarum*) u današnjemu je selu Danilu (Pedišić 2000) također nađeno više uvoznih sjevernojadranskih tegula i opeka, uključujući i tri iz *Pansiane*. Njezine su tegule ponovno korištene pri gradnji kasnijih objekata (Žirje, Srima).¹⁵ Sliku o rasprostranjenosti proizvoda *Pan-*

of pieces and variants right after those of Augustus. Out of these, particularly interesting is the variant found on five tegulae from a grave that were installed as a 'gabled roof' (no. 61–65), which were found during excavations at the Scardona's early imperial necropolis at the Skradin – Maraguša site (Pedišić 2001: 39–41). The stamp is characteristic due to the high number of five ligatures consisting of two or three letters, so that only four out of a total of seventeen letters are independent (Matijašić 1983: 983). A triangle (*triangulum distinguens*) appears as punctuation among the elements, as well as a stylised small tree (palmette?) (Pl. 3: 61, 62; Fig. 5).

All of this once more confirms that the *Pansiana* stands out among the peri-Adriatic workshops in terms of number of discoveries and level of distribution. Its products are found at most sites mentioned in this catalogue. Judging by the stamps published in the earlier literature, Burnum should also be counted among them. Bribirska Glavica, the Roman municipium *Varvaria*, is in first place in terms of number of discoveries thanks to almost a century of archaeological excavations (Krnčević 1995: 13). It is followed by the municipium of *Scardona* – today's Skradin – and its environs, whence even earlier chance discoveries of *Pansiana* products were known (e.g. Marun 1998: 69 (Vaćani), 71 (Đevrske), 142–143 (Skradin), 199 (Piramatovci)). Besides roof structures, the *Pansiana* tegulae were also used for tomb architecture: already mentioned were the five tegulae from Maraguša, the two secondarily used tegulae from excavations at the Skradin – Rokovača necropolis, and one was found in a grave at Velika Mrdakovica – one of the proposed locations of Roman *Arauzona* (Brusić 2000).¹⁴ During excavations of the Roman *Rider* (*municipium Riditarum*) in today's village of Danilo (Pedišić 2000), a number of Northern Adriatic tegulae and bricks were also found, including three from the *Pansiana*. Its tegulae were once more used in the construction of later structures (Žirje, Srima).¹⁵ The map of distribution

¹⁴ Don Krsto Stošić spominje još jedan nalaz tegule *Pansiane* na Velikoj Mrdakovici (Stošić 1941: 136).

¹⁵ U 6. stoljeću pri gradnji danas najbolje sačuvane utvrde Justinijanov pomorskoga limesa na otoku Žirju (lokalitet Žirje – Gradina) *Pansianini* su ulomci (br. 80–88) doneseni s ruševina ranocarske vile udaljene 200 metara (Pedišić 1995: 40; 2000a: 90–91; 2003a: 78). Sličan kontekst možemo pretpostaviti i za pečate *Pansiane* nađene za istraživanja starokršćanskih dvojnih bazilika iz 6. stoljeća na položaju Srima – Prižba (br. 103–105), tim više što su i na Srimskom poluotoku rekognosciranjima ubicirana mjesta obližnjih ranijih antičkih objekata (Gunjača

¹⁴ Fr. Krsto Stošić mentioned another *Pansiana* tegula find at Velika Mrdakovica (Stošić 1941: 136).

¹⁵ In the sixth century, during construction of the today best-preserved fortification of Justinian's maritime limes on the island of Žirje (Žirje – Gradina site), the *Pansiana* fragments (no. 80–88) were brought from the ruins of an early imperial villa located 200 metres away (Pedišić 1995: 40; 2000a: 90–91; 2003a: 78). A similar context can be assumed for the *Pansiana* stamps found during excavations of Early Christian dual basilicas from the sixth century at the Srima – Prižba site (no. 103–105), all the more so since the site of nearby earlier Roman structures were located during field survey on the Srima peninsula (Gunjača 2005: 10; Brusić 2005: 261). The secondary use of *Pansiana* products and products from other early imperial brick workshops is common at other sites as well (see, e.g. Škegro 1991:

siane na području kojim se ovdje bavimo upotpunjuju slučajni nalazi uvršteni u katalog (Dubravice, gradina Sv. Ivan del Tyro, Tribunj). Treba dodati i tegule *Pansiane* spomenute u literaturi: slučajni nalaz u Prhovu kod Primoštena (Kale & Krnčević 1993: 16), zatim one s istraživanja Gradine na otoku Murteru – antičkoga *Kolentuma* (Faber 1998: 102), kao i novije nalaze s lokaliteta Sv. Martin u Ivinju.¹⁶ Nadalje, opat Alberto Fortis, putopisac iz 18. stoljeća, navodi da je još u 16. stoljeću na otoku Zlarinu “iskopan nadgrobni spomenik neke žene koja se zvala *Pansiana* i nosila naslov kraljice [...]”, te da su “tadašnji učenjaci [...] ne našavši joj traga u povijestima, s velikom vjerojatnošću zaključili da je posrijedi bila neka barbarska kraljica [...]” (Fortis 1984: 110). Već je odavno utvrđeno da je *titulus* zapravo tegula *Pansiane*, i to s pečatom koji je sadržavao *cursus honorum* nekog od careva vlasnika. No Fortisov podatak, kao i kasniji sporadični slučajni nalazi, svjedoče o naseljenosti Zlarina u ranoj antici (Stošić 1941: 172; Gunjača 1977: 35). Na temelju nalaza ranocarskih pečata na tegulama to možemo pretpostaviti i za šibenske otoke Žirje (v. bilj. 15) i Prvić (pečat iz radionice *Quinti Clodi Ambrosi*, br. 108).¹⁷

Proizvodi *Pansiane* očito se nisu dopremali samo na obalu nego i u zaleđe. Štoviše, nabrojana nalazišta šibensko-skradinskoga područja nikako nisu najdublje uvučene lokacije nalaza u unutrašnjosti provincije Dalmacije. *Pansiana* je primjerice zastupljena i u okolici Knina i Drniša (Budimir & Radić 1986: 109 (Orlić kod Knina); Marun 1998: 192 (Lukar kod Drniša)) te u Hercegovini (Škegro 1991: 224–226).

2005: 10; Brusić 2005: 261). Sekundarna upotreba proizvoda *Pansiane* i proizvoda iz ostalih ranocarskih opekarskih tvornica uobičajena je i na drugim nalazištima (v. npr. Škegro 1991: 226; Katić 1994; Božek 2000). Pečat br. 110 (radionica *Solonas*, v. dalje) otkriven je u kasnijemu arheološkom kontekstu za istraživanja srednjovjekovnoga groblja kod crkve sv. Lovre u šibenskom Donjem polju koje od 1995. godine vodi Željko Krnčević. Kao logično objašnjenje valja spomenuti da se pedesetak metara dalje na položaju Grušine nalazi djelomično istražena rimska vila rustika (Krnčević 1995: 21).

¹⁶ Zahvaljujemo kolegici Magdi Zorić, voditeljici istraživanja, na podacima o rimskim tegulama s pečatima s višeslojnoga nalazišta Sv. Martin u Ivinju (najraniji je horizont rimska vila rustika) gdje istraživanja još uvijek traju.

¹⁷ U selu Prvić Luka na otoku Prviću arheolog Zlatko Gunjača vodio je 1988. godine istraživanja u romaničko-gotičkoj crkvi Gospe od Porodenja. Rezultati arheološke kampanje nisu nažalost do danas objavljeni u cijelosti. Sudeći po nalazima pohranjenima u Muzeju grada Šibenika, u otkopanoj je zemlji nađeno dosta antičke keramike, kao i nekoliko ulomaka starokršćanske kamene plastike (uključujući spolije u crkvi). Na osnovu toga opravdano se može pretpostaviti da u prvičkome polju postoji antičko nalazište (Krnčević 1995: 52–53; 2000: 278–279). Dodatan je argument i tegula s pečatom iz radionice *Q Clodi Ambrosi*.

of *Pansiana* products being dealt with here is supplemented by chance finds included in the catalogue (Dubravice, Sveti Ivan del Tyro hill-fort, Tribunj). The *Pansiana* tegulae mentioned in the literature should also be added: chance discoveries from Prhovo near Primošten (Kale & Krnčević 1993: 16), those from the excavations at Gradina on the island of Murter – Roman *Kolentum* (Faber 1998: 102), as well as the newer discoveries from the Sveti Martin site in Ivinj.¹⁶ Furthermore, Abbot Alberto Fortis, an eighteenth century travel writer, stated that on the island of Zlarin as early as the sixteenth century “a tombstone to a woman called *Pansiana* who bore the title of queen [...] was excavated”, and that “the scholars of the time [...] not finding a trace of her in the histories, concluded with great certainty that she was some barbarian queen [...]” (Fortis 1984: 110). It has already been ascertained long before that the *titulus* was actually a *Pansiana* tegula, bearing a stamp containing the *cursus honorum* of one of the emperor-owners. But Fortis’s information, like subsequent sporadic chance discoveries, testify to the habitation of Zlarin in Early Antiquity (Stošić 1941: 172; Gunjača 1977: 35). Based on finds of early imperial stamps on tegulae, this can also be assumed for the Šibenik islands of Žirje (see note 15) and Prvić (stamp from the *Quinti Clodi Ambrosi* workshop, no. 108).¹⁷

Pansiana products were obviously not only delivered to the coast but also the hinterland. Moreover, the listed sites of the Šibenik – Skradin area are certainly not the most deeply withdrawn locations in the Dalmatian provincial interior. *Pansiana* products are, for example, also present in the vicinity of Knin and Drniš (Budimir & Radić 1986: 109 (Orlić

226; Katić 1994; Božek 2000). Stamp no. 110 (*Solonas* workshop, see below) was discovered in a later archaeological context during excavations at a medieval cemetery at the Church of Sveti Lovre in Šibenik’s Donje Polje led by Željko Krnčević since 1995. Discovery of a partially examined Roman villa rustica about fifty meters away at the Grušina site serves as a logical explanation for this (Krnčević 1995: 21).

¹⁶ We would like to thank our colleague Magda Zorić, the excavation director, for data on Roman tegulae with stamps from the multilayered site of Sveti Martin in Ivinj (the earliest horizon is a Roman villa rustica) where excavations are still ongoing.

¹⁷ In the village of Prvić Luka on the island of Prvić, archaeologist Zlatko Gunjača conducted excavations at the Romanesque/Gothic Church of Our Lady of the Nativity in 1988. The results of this archaeological campaign have not, unfortunately, been entirely published to this day. Judging by the items held in the Šibenik City Museum, many Roman ceramics and several fragments of Early Christian sculpture (including the spolia in the church) were found in the excavated soil. On this basis, one can justifiably assume that there is a Roman site on Prvić field (Krnčević 1995: 52–53; 2000: 278–279). The tegula bearing the seal of the *Q Clodi Ambrosi* workshop also backs this view.

OSTALE SJEVERNOJADRANSKE IZVOZNICICE

Jedna je od zastupljenijih perijadranskih izvoznica i *Solonas*. Za razliku od carske *Pansiane* i poznatih privatnih sjevernojadranskih opekarskih radionica *Solonas* se tradicionalno interpretira kao radionica u vlasništvu municipalne zajednice: poistovjećuje ju se sa *Solonates*, jednom od zajednica koju Plinije spominje među municipijima VIII. regije u današnjoj Emiliji (*HN* III, 116). Tegule s ovim pečatima nađene su na objema obalama sjevernoga i srednjega Jadrana. Pretpostavlja se da je njezin proizvodni centar, kao i *Pansianin*, bio u delti Pada (Uggeri 1975: 149–151; Wilkes 1969: 500; 1979: 68; Buora 1985: 213, 220–221; Matijašić 1987: 497, n. 11, 512; 1989: 64; 1998: 98; Righini 1998: 40–41, 45; Pellicioni Golinelli 1998: 134 i dr.). Najčešće je riječ o pečatima koji sadrže jedan tekstovni element – ime vlasnika tvornice. Pojavljuju se dvije tekstualne sheme sa slovima gotovo istoga oblika: *SOLONAS* i *SOLONATE*. Stoga fragmentirano sačuvanim primjercima kojima nedostaje desni dio ne možemo sa sigurnošću odrediti tipološku pripadnost (br. 43–45, 48, 67, 68). Na Jadranu je zabilježeno i pet tipova pečata koji, osim naziva *Solonas*, nose kratice osobnih imena (*officinatores*). Najviše je zanimanja i pitanja izazvao tip pečata s natpisom *Solonas* i trima manjim slovima (*L, A, S*) umetnutima sa strana i unutar naziva tvornice (Pellicioni 1984: 242–243, 248; Buora 1985: 220, n. 27; Righini *et al.* 1993: 44, 56; Righini 1998: 40). Takav je pečat otkriven i na Bribirskoj glavici (br. 49; T. 2: 49; sl. 6).¹⁸ Tri su manja slova vjerojatno sigla, pa jedno od tumačenja glasi jednostavno: *Solonas L(---)A(---)S(---)*, s objašnjenjem da je riječ o osobnome imenu ‘officinatora’ tvornice. Međutim ista se sigla, također manjih slova i na vrlo sličan način umetnuta u naziv radionice, nalazi i na pečatima *Pansiane* za koje se pretpostavlja da potječu iz vremena kada joj je August bio vlasnik – tip *Pansiana LAS* (Buora 1985: 220; Pellicioni 1984: 242–243, 247; Righini *et al.* 1993: 43, 50; Righini 1998: 45, 47, 51; 1998a: 53), što je neke autore navelo da siglu pročitaju ovako: *L(iviae) A(ugustae) s(altuarii)*. Takav je pečat nađen i na Žirju: br. 83 (T. 4: 83). Prema ovome bi tumačenju pečat *Pansiana LAS* značio da su se tegule proizvodile unutar carskoga posjeda s prirodnim resursima (*saltus*) u Livijinu vlasništvu (Righini *et al.* 1993: 45; Righini 1998: 42; Zerbini 1993: 104). Kako god protumačili siglu *LAS*, teško se može držati slučajnošću da dvije radionice ubi-

near Knin); Marun 1998: 192 (Lukar near Drniš) and in Herzegovina (Škegro 1991: 224–226).

OTHER NORTHERN ADRIATIC EXPORTERS

The *Solonas* was another of the most frequent peri-Adriatic exporters. As opposed to the imperial *Pansiana* and the known Northern Adriatic private brick workshops, the *Solonas* is traditionally interpreted as a workshop owned by the municipal community: it is equated with *Solonates*, one of the communities which Pliny mentions among the municipia of the eight region of today's Emilia (*HN* III, 116). Tegulae with these stamps were found on both sides of the Northern and Central Adriatic. It is assumed that its production centre, like that of the *Pansiana*, was in the Po River Delta (Uggeri 1975: 149–151; Wilkes 1969: 500; 1979: 68; Buora 1985: 213, 220–221; Matijašić 1987: 497, n. 11, 512; 1989: 64; 1998: 98; Righini 1998: 40–41, 45; Pellicioni Golinelli 1998: 134; etc.). The most common are stamps containing a single textual element – the name of the factory owner. Two textual schemata appear with letters of almost the same form: *SOLONAS* and *SOLONATE*. Therefore, the typology of the fragmentarily preserved examples missing their right section cannot be determined with certainty (no. 43–45, 48, 67, 68). Five types of stamps have been recorded in the Adriatic zone which, besides *Solonas*, also bear the abbreviations of personal names (*officinatores*). The most interest, and questions, have been aroused by a stamp type bearing the inscription *Solonas* and three smaller letters (*L, A, S*) inserted to one side and inside the factory name (Pellicioni 1984: 242–243, 248; Buora 1985: 220, n. 27; Righini *et al.* 1993: 44, 56; Righini 1998: 40). This type of stamp was also discovered at Bribirska glavica (no. 49; Pl. 2: 49; Fig. 6).¹⁸ The three smaller letters are probably a sigil, so one interpretation is simply: *Solonas L(---)A(---)S(---)*, with the explanation that this is the personal name of the factory's ‘officator’. However, this same sigil, also with smaller letters very similarly inserted into the workshop's name, can also be seen on *Pansiana* stamps which are assumed to have originated in the time when the workshop was owned by Augustus: the *Pansiana LAS* type (Buora 1985: 220; Pellicioni 1984: 242–243, 247; Righini *et al.* 1993: 43, 50; Righini 1998: 45, 47, 51; 1998a: 53), which led some scholars to read it as: *L(iviae) A(ugustae) s(altuarii)*.

¹⁸ Što se tiče istočne strane Jadrana, isti tip pečata radionice *Solonas* prepoznajemo još jedino na ulomku iz Županica kod Tomislavgrada (Radimský 1896: 157).

¹⁸ As for the eastern shore of the Adriatic, the same type of stamp of the *Solonas* workshop can only be recognized on a fragment from Županjac, near Tomislavgrad (Radimský 1896: 157).

cirane u delti sadrže tip pečata iste sheme. Zato je predloženo da se uoči neka vrsta povezanosti dviju radionica, odnosno da se pretpostavi kako je u određenome trenutku *Solonas* prešla u carsko vlasništvo (Wilkes 1979: 68; Matijašić 1987: 512; 1989: 64; Righini 1998a: 55–56; Pellicioni Golinelli 1998: 133, 138). Nadalje, taj bi tip pečata, osim geografske i vlasničke istovjetnosti, dodatno argumentirao i dosadašnje pretpostavke o vremenskoj podudarnosti radionice *Solonas* s *Pansianom* (1. stoljeće) (Buora 1985: 220; Matijašić 1989: 64, 66; Righini 1998: 45; Pellicioni Golinelli 1998: 133–134).

Slika 6. Pečat radionice *Solonas*, Muzej grada Šibenika, inv. broj 4/05 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 6. Stamp of the *Solonas* workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 4/05 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

Dva pečata – br. 72 i 73 (T. 3: 72, 73) – otkrivena za istraživanja rimske urbane vile u Danilu, na položaju Stari šematorij, potječu iz tvornice nazivane *Faesonija* ili *Faesoniana*. Na temelju gustoće nalaza i njoj se lokacija obično 'traži' južno od delte Pada. Danilski primjerci pripadaju varijantama tipa rekonstruiranoga ovako: *A(uli) FAESONIA(uli) F(ili)*. Zbog nevelikoga broja tipova (koji su međutim široko distribuirani) pretpostavlja se da je tvornica bila aktivna kratko razdoblje (Buora 1985: 220–221; Matijašić 1987: 513; 1989: 64; 1995a: 292; 1998: 98, 102; Righini *et al.* 1993: 42; Righini 1998: 39–40; Pellicioni Golinelli 1998: 134 i dr.).

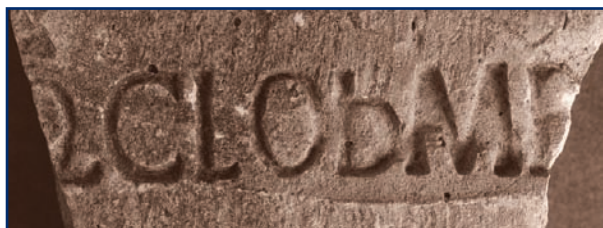
Pečati *Q CLODI AMBROSI* (br. 50, 51, 98, 108, 109) karakteristični su po utisnutim slovima, bez okvira kartuše. Riječ je o radionici čije su tegule otkrivene na iznimno velikome broju antičkih nalazišta duž obale i u zaleđu, od Picenuma na zapadu do krajnjega juga rimske provincije Dalmacije. Koncentracija im je najveća u sjeveroistočnome kutu jadranskoga luka, što je odavno sugeriralo ubikaciju u Akvileju, naročito kad se uzme u obzir da u Padskoj nizini nisu mnogobrojni (Gregorutti 1886: 234; 1888: 347, 358; Brusin 1957: 149; Slapšak 1974: 173–176, 178–179; Boltin Tome 1976: 225–226; Wilkes 1969: 500; 1979: 69; Marengo 1981: 105–112; Buora 1983: 57; 1983a: 217; 1985: 214, 221; Matijašić 1983: 987–988; 1985: 293; 1987: 509–510; 1989: 64–67; 1995: 59; 1998: 98; Righini *et al.* 1993: 80; Zaccaria 1998: 111, 113; Bojanovski 1980: 54; Katić 1994: 209; Tomasović 1995: 30–32; Škegro 1991: 226–227; Džin & Girardi Jurkić 2005:

Such a stamp was also found on Žirje: no. 83 (Pl. 4: 83). According to this interpretation, the *Pansiana LAS* stamp would mean that the tegulae were produced on an imperial estate with natural resources (*saltus*) owned by Livia (Righini *et al.* 1993: 45; Righini 1998: 42; Zerbinati 1993: 104). However the *LAS* sigil is interpreted, it can hardly be deemed coincidental that two workshops located in the delta contain a seal with the same schema. This is why the observation of some form of link between the two workshops has been suggested, i.e. to assume that at a given moment the *Solonas* passed into imperial ownership (Wilkes 1979: 68; Matijašić 1987: 512; 1989: 64; Righini 1998a: 55–56; Pellicioni Golinelli 1998: 133, 138). Furthermore, this type of stamp, besides identical geography and ownership, would also provide arguments to back prior assumptions on the coterminous existence of the *Solonas* and *Pansiana* workshops (first century AD) (Buora 1985: 220; Matijašić 1989: 64, 66; Righini 1998: 45; Pellicioni Golinelli 1998: 133–134).

Two stamps – no. 72 and 73 (Pl. 3: 72, 73) – discovered during excavations of a Roman urban villa in Danilo, at the Stari šematorij site, come from a factory called *Faesonija* or *Faesoniana*. Based on the density of discoveries, its location is also 'sought' south of the Po Delta. The Danilo examples belong to a variant reconstructed as follows: *A(uli) FAESONIA(uli) F(ili)*. Due to the small number of types (which are, however, widely distributed) it is assumed that the workshop was active for a brief period (Buora 1985: 220–221; Matijašić 1987: 513; 1989: 64; 1995a: 292; 1998: 98, 102; Righini *et al.* 1993: 42; Righini 1998: 39–40; Pellicioni Golinelli 1998: 134; etc.).

The *Q CLODI AMBROSI* stamps (no. 50, 51, 98, 108, 109) are characterised by their impressed letters, without cartouche frame. This is a workshop whose tegulae were discovered at an exceptionally large number of sites all along the coast and hinterland, from Picenum in the west to the extreme south of the Roman province of Dalmatia. Their concentration is greatest in the north-eastern corner of the Adriatic crescent, which has long suggested a location in Aquileia, particularly if one takes into account that they are not numerous in the Po Valley lowlands (Gregorutti 1886: 234; 1888: 347, 358; Brusin 1957: 149; Slapšak 1974: 173–176, 178–179; Boltin Tome 1976: 225–226; Wilkes 1969: 500; 1979: 69; Marengo 1981: 105–112; Buora 1983: 57; 1983a: 217; 1985: 214, 221; Matijašić 1983: 987–988; 1985: 293; 1987: 509–510; 1989: 64–67; 1995: 59; 1998: 98; Righini *et al.* 1993: 80; Zaccaria 1998: 111, 113; Bojanovski 1980: 54; Katić 1994: 209; Tomasović 1995: 30–32; Škegro 1991: 226–227; Džin & Girardi Jurkić 2005:

293; 1987: 509–510; 1989: 64–67; 1995: 59; 1998: 98; Righini *et al.* 1993: 80; Zaccaria 1998: 111, 113; Bojanovski 1980: 54; Katić 1994: 209; Tomasović 1995: 30–32; Škegro 1991: 226–227; Džin & Girardi Jurkić 2005: 32; Džin 2006: 9, 22; Mardešić 2006: 101 i d. i dr.).¹⁹ Iznenaduje to što su poznata tek dva različita tipa pečata radionice čiji su proizvodi bili tako široko distribuirani. Stoga je Matijašić vjerojatno u pravu kad zaključuje da je taj opekarski pogon, kojemu znamo samo jednoga vlasnika (Kvinta Klodija Ambrozija), bio kratka vijeka (Matijašić 1987: 511; 1998b: 388), ali su mu svojevremeno proizvodna i izvozna djelatnost bile vrlo razvijene. Za određivanje kronološke pripadnosti ove radionice dosad nije bilo pouzdanih orijentira, pa ju se uglavnom široko datiralo u 1. stoljeće i u prvu polovicu 2. stoljeća. Od pomoći možda može biti upravo pečat br. 98 (T. 4: 98; sl. 7) i razmjerno velik broj prethodno objavljenih primjeraka iz Burnuma (Patsch 1900: 87; Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 41; Marun 1998: 56, 83, 92, 98, 195, 196). Kako smo već naveli, u Burnumu je nađen određen broj uvoznih pečata iz nekoliko sjevernojadranskih tvornica, među kojima su važan orijentir za određivanje kronologije Pansianini pečati najjednostavnijega tipa, onoga tipa za koji se pretpostavlja da je Augustov, a kasniji proizvodi *Pansiane* zasad nisu nađeni. Jednako je tako važna 41. godina poslije Krista kao *terminus ante quem non* u vezi s početkom pečatiranja proizvoda legijske tvornice. Ako sve ovo opravdava pretpostavku kako uvoz građevinskoga materijala u Burnumu prevladava u prvoj polovici (ili čak u prvoj četvrtini) 1. stoljeća, nakon čega uvoz možda nije bio potreban (XI. legija pečatira tegule i opeke), na taj bi se način mogla datirati i pojava pečata iz radionice *Quinti Clodi Ambrosi* u logoru. Taj je vremenski okvir raniji od onoga koji predlaže Matijašić (druga polovica 1. i početak 2. stoljeća).

Slika 7. Pečat radionice *Quinti Clodi Ambrosi*, Muzej grada Šibenika, inv. broj 1023 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 7. Stamp of the *Quinti Clodi Ambrosi* workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 1023 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

32; Džin 2006: 9, 22; Mardešić 2006: 101 and *passim*, etc.).¹⁹ It is surprising that only two different stamps of workshops with products so widely distributed are known. Matijašić is thus probably correct when he concludes that this brick-making workshop, about which we know of only one owner (*Quintus Clodius Ambrosius*), only functioned for a brief period (Matijašić 1987: 511; 1998b: 388), but that during that time production and exports were very well developed. There have been no reliable points of reference to determine the chronological position of this workshop, so it was generally and broadly dated to the first century and early second century. Stamp no. 98 (Pl. 4: 98; Fig. 7) and the relatively large number of previously published examples from Burnum (Patsch 1900: 87; Zabehlicky-Scheffenegger 1979: 41; Marun 1998: 56, 83, 92, 98, 195, 196) may perhaps be of some help. As already noted, a certain number of exported stamps from several Northern Adriatic workshops were found in Burnum, among which an important clue to determine the chronology is the simplest type of *Pansiana* stamps, that type assumed to be those of Augustus, while subsequent *Pansiana* products have so far not been found. Equally important is the year 41 AD as the *terminus ante quem non* with reference to the beginning of stamping legionary workshop products. If all of this validates the hypothesis that imported construction materials predominated in Burnum in the first half (or even first quarter) of the first century, whereafter importing was perhaps not necessary (*Legio XI* stamped tegulae and bricks), the appearance of stamps from the *Quinti Clodi Ambrosi* workshop in the camp can be dated in this manner. This time framework is earlier than that proposed by Matijašić (latter half of first century and early second century).

Wilkes ascribes the early imperial tegula workshop with the *C.TITI.HERMEROTIS* stamp to the Aquileia ager (Wilkes 1969: 500; 1979: 69). In the catalogues it is somewhat less common than the previously mentioned peri-Adriatic exports (Gregorutti 1886: 233–234, 243; 1888: 390–391; Abramić 1927: 134; Buora 1983a: 217, 229–230; 1985: 217, 222, 225; Matijašić 1985: 296; 1987: 521; 1989: 64–67; Škegro 1991: 227; Righini *et al.* 1993: 66, 80; Zaccaria & Župančić 1993: 148–149; Katić 1994: 209; Tomasović 1995: 30–32; Božek & Kunac 1998: 141; Mardešić 2006: 101; etc.), while here it is represen-

¹⁹ Ranije se, još od Gregoruttija, smatralo da je vjerojatna lokacija S. Giorgio di Nogaro. U novije pak vrijeme Buora navodi položaj Muzzana kao vjerojatniju ubikaciju radionice *Quinti Clodi Ambrosi* u blizini Akvileje, i to zbog nalaza ovih pečata na tegulama deformiranim tijekom pečenja (Buora 1987: 44, 45; 1993: 182).

¹⁹ Earlier, ever since Gregorutti, S. Giorgio di Nogaro was deemed the likely location. More recently, Buora cited Muzzana as the probable location of the *Quinti Clodi Ambrosi* workshop near Aquileia, because of the discovery of these stamps on tegulae deformed during baking (Buora 1987: 44, 45; 1993: 182).

Ranocarsku radionicu tegula s pečatom *C.TITI. HERMEROTIS* Wilkes pripisuje akvilejskome ageru (Wilkes 1969: 500; 1979: 69). U katalogu je zastupljena slabije od dosad spomenutih perijadranskih izvoznica (Gregorutti 1886: 233–234, 243; 1888: 390–391; Abramić 1927: 134; Buora 1983a: 217, 229–230; 1985: 217, 222, 225; Matijašić 1985: 296; 1987: 521; 1989: 64–67; Škegro 1991: 227; Righini *et al.* 1993: 66, 80; Zaccaria & Župančić 1993: 148–149; Katić 1994: 209; Tomasović 1995: 30–32; Božek & Kunac 1998: 141; Mardešić 2006: 101 i dr.), a ovdje je predstavljena jednim primjerkom s Bribirske glavice (br. 54; T. 2: 54).

Na Danilu su nađena tri pečata na opekama iz radionice *Cartoriana*, br. 74–76 (T. 3: 74–76), tvornice čiji su proizvodi također sporadično otkrivani na širem jadranskom prostoru (Matijašić 1987: 519; Righini *et al.* 1993: 46; Righini 1998: 36; Zerbinati 1993: 102, n. 23; Škegro 1991: 225; Marun 1998: 118; Ljubović 2000: 112 i dr.).²⁰ Zastupljena je i u Burnumu; stoga je, zbog svih navedenih razloga, datiramo u prvu polovicu 1. stoljeća. Analize distribucije nalaza i epigrafsko-onomastička istraživanja pokazala su da je treba ubicirati u grad Padovu (Righini 1998: 36; Pellicioni Golinelli 1998: 134).

Jedna tegula s Bribirske glavice potječe iz radionice Tita Koelija (pečat *T. COELI*, br. 53; T. 2: 53). Kako je slabo zastupljena u antičkoj Dalmaciji, analogije joj se lakše pronalaze u katalogu sjevernojadransko-ga područja (Gregorutti 1886: 235; 1888: 360; Abramić 1927: 133; Bojanovski 1980: 54; Škegro 1991: 227; Matijašić 1987: 520; 1995: 56, 61; Buora 1983a: 188, 217, 224–225; Righini *et al.* 1993: 68; Zaccaria & Župančić 1993: 141; Callegher 1993: 225; Gruppo 1993: 208; Mardešić 2006: 102 i dr.). Zahvaljujući nalazu terakotne pečatne matrice u mjestu Altino (unutar nekadašnjega agera *Iulia Concordia*), Koelijeva je radionica jedna od rijetkih kojoj s većom sigurnošću možemo odrediti lokaciju (Buora 1983a: 143, 224; 1987: 38). Konkordijskim ranocarskim radioničkim pogonima za proizvodnju građevinskoga materijala pripisuju se, između ostalih, i tegule Gaja L. Matura (pečat *C. L. MATVRI*, br. 119; T. 5: 119; Buora 1983a: 188, 200–201; 1987: 38; Furlan 1993: 202; Callegher 1993: 220, 230).

Pečatu br. 89, otkrivenome na Žirju, nedostaje lijevi dio, a nosi natpis *[---]LETVS* u okviru natpisnoga polja tipa *tabula ansata* (T. 4: 89; sl. 8). Među poznatim perijadranskim radionicama nismo mu pronašli identične analogije. Onomastičke značajke ovoga natpisa podsjećaju na prvi element pečata

ted by a single example from Bribirska Glavica (no. 54; Pl. 2: 54).

At Danilo, three stamps on bricks were found from the *Cartoriana* workshop, no. 74–76 (Pl. 3: 74–76), a workshop whose products were also sporadically found in the wider Adriatic zone (Matijašić 1987: 519; Righini *et al.* 1993: 46; Righini 1998: 36; Zerbinati 1993: 102, n. 23; Škegro 1991: 225; Marun 1998: 118; Ljubović 2000: 112; etc.).²⁰ It is also present at Burnum; it is thus due to these reasons that we date it to the first half of the first century. Distribution analysis and epigraphic-onomastic research have shown that it should be located in the area of the city of Padua (Righini 1998: 36; Pellicioni Golinelli 1998: 134).

One tegula from Bribirska glavica is from the workshop of Titus Coelius (stamp *T. COELI*, no. 53; Pl. 2: 53). Since it was scarcely present in Roman Dalmatia, analogies to it are easier to find in catalogues of the Northern Adriatic region (Gregorutti 1886: 235; 1888: 360; Abramić 1927: 133; Bojanovski 1980: 54; Škegro 1991: 227; Matijašić 1987: 520; 1995: 56, 61; Buora 1983a: 188, 217, 224–225; Righini *et al.* 1993: 68; Zaccaria & Župančić 1993: 141; Callegher 1993: 225; Gruppo 1993: 208; Mardešić 2006: 102; etc.). Thanks to the discovery of a terracotta stamp matrix in Altino (within the former *Iulia Concordia* ager), Coelius's workshop is one of those rare workshops with a location that can be determined with greater certainty (Buora 1983a: 143, 224; 1987: 38). The tegulae of Gaius L. Maturus, among others, are also ascribed to the Concordia early imperial workshops (stamp *C. L. MATVRI*, no. 119; Pl. 5: 119; Buora 1983a: 188, 200–201; 1987: 38; Furlan 1993: 202; Callegher 1993: 220, 230).

Stamp no. 89, discovered on Žirje, is missing its left portion, and it bears the inscription *[---]LETVS* within the inscription field of *tabula ansata* type (Pl. 4: 89; Fig. 8). Among the known peri-Adriatic workshops, we have been unable to find an identical analogy. The onomastic features of this inscription recall the first element of the *ALETI ROMANI* stamp which appears sporadically from Emilia to Dalmatia, but in numbers insufficient to determine its geographic location and dating (Gregorutti 1886: 238; Uggeri 1975: 152; Matijašić 1985: 291, 296; 1987: 525; 1987a: 167, 171–172; 1989: 65–67; 1995: 56, 61; 1998: 98; Righini *et al.* 1993: 63, 67, 79, 80; Zerbinati 1993: 121, etc.). Since this stamp is regularly characterised by two elements in the genitive (*nomen* and *cognomen*), while the Žirje example has an element

²⁰ Jedan primjerak pečata iz radionice *Cartoriana*e nađen je i na lokalitetu Sv. Martin u Ivinj (v. bilj. 16).

²⁰ One example of a stamp from the *Cartoriana*e workshop was found at Sveti Martin, Ivinj (see note 16).

ALETI ROMANI koji je sporadično zastupljen od Emilije do Dalmacije, ali brojem primjeraka koji nije dovoljan da bi mu se preciznije mogla odrediti geografska pripadnost i datacija (Gregorutti 1886: 238; Uggeri 1975: 152; Matijašić 1985: 291, 296; 1987: 525; 1987a: 167, 171–172; 1989: 65–67; 1995: 56, 61; 1998: 98; Righini *et al.* 1993: 63, 67, 79, 80; Zerbina-ti 1993: 121 i dr.). Budući da je ovaj pečat redovito obilježen dvama elementima u genitivu (*nomen* i *cognomen*), a žirjanski primjerak ima element u nominativu kojemu nije sačuvan početni dio (slovo?), s ovom ga radionicom povezujemo zasad samo zato što pokušavamo rekonstruirati početni dio natpisa. Naime oslanjamo se na sličnost s *nomenom Aletus*.

Slika 8. Pečat radionice [--]letus, Muzej grada Šibenika, inv. broj 11664 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 8. Stamp of the [--]letus workshop Šibenik City Museum, inv. no. 11664 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

Za istraživanja prostorije s hipokaustom danilske urbane vile nađena je veća kvadratna podna opeka. Rekonstruirana je iz dvaju fragmenata, a na njoj je sačuvan pečat *MAN.C P SER* (br. 78; T. 3: 78; sl. 9). Gregorutti je pronašao ortografski gotovo isti pečat u akvilejskome muzeju; razlikuje se od danilskoga po tome što ima još dvije interpunkcije. Gregorutti ga je pročitao ovako: *Mani Caecili Primus servus* (Gregorutti 1888: 355). Dakle radilo bi se o 'figlini' u vlasništvu Manija Cecilija u kojoj je proizvodnju nadzirao rob Primus. Ubikaciju ove radionice i drugih radionica u akvilejski ager Gregorutti je opravdavao pretpostavkom da je proizvodna i trgovačka aktivnost Akvileje bila toliko razvijena da bi svaki pečat nađen u toj koloniji (makar bio zastupljen samo jednim primjerkom) bez sumnje trebalo smatrati akvilejskim proizvodom (Gregorutti 1888: 346–347). Do danas se ova tvrdnja više puta pokazala preuranjenom i pogrešnom (npr. u slučaju radionica *Pansiana*, *Solonas*, *Feasoniana*, *Cartoriana*, *T. Coeli* i dr.). Prema tome akvilejsku ubikaciju radionice treba smatrati tek mogućim rješenjem, no valja napomenuti da njezine pečate nismo prepoznali u drugim dostupnim katalozima.

Jedine analogije za pečat br. 55 pronašli smo također u sjeveroistočnome kutu gornjega Jadrana.

in the nominative missing its initial part (a letter?), for now we associate it with this workshop only because we are attempting to reconstruct the first part of the inscription. We are depending on the similarity with the *nomen Aletus*.

During excavations in a room with hypocaust in the Danilo urban villa, a large square floor tile was found. It was reconstructed from two fragments, and the stamp *MAN.C P SER* (no. 78; Pl. 3: 78; Fig. 9) was preserved on it. Gregorutti found an orthographically almost identical stamp in the Aquileia museum; the presence of two additional punctuation marks distinguishes it from the Danilo stamp. Gregorutti read it thusly: *Mani Caecili Primus servus* (Gregorutti 1888: 355). Thus, it was a 'figlina' owned by Manius Caecilius in which production was supervised by the slave Primus. Gregorutti justified the ubication of this and other workshops in the Aquileia ager based on the assumption that Aquileia's industry and trade were so well developed that each stamp found in this colony (even if only represented by a single example) should doubtlessly be considered a product of Aquileia (Gregorutti 1888: 346–347). To date, this assertion has been repeatedly proven premature and erroneous (e.g. in the case of the *Pansiana*, *Solonas*, *Feasoniana*, *Cartoriana*, *P. Coeli* and other workshops). The Aquileia location of the workshop should therefore only be deemed a possibility, while it should be noted that its stamps have not been recognised in other available catalogues.

Slika 9. Pečat radionice Mani Caecili, Muzej grada Šibenika, inv. broj 11680 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 9. Stamp of the Mani Caecili workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 11680 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

The only analogy to stamp no. 55 was also found in the north-eastern corner of the upper Adriatic. Namely, left of the imprinted *BIM* we can observe the horizontal arm of the letter *L*, and a portion of the slanted and horizontal bar of the letter *A* on the right end of the preserved inscription, so the tegula probably came from the workshop of *M. Albi Macri*, whose rare pieces so far known are associated with Aquileia (Gregorutti 1888: 348; Matijašić 1987: 515; Furlan 1993: 200). The stamp otherwise belongs to the group of stamps with letters imprinted in clay,

Naime lijevo od utisnutoga *BIM* uočavamo horizontalnu hastu slova *L*, a na desnome je kraju sačuvanoga natpisa dio kose i horizontalne haste slova *A*, pa tegula vjerojatno potječe iz radionice *M. Albi Macri*, čiji se rijetki dosad poznati komadi povezuju s Akvilejom (Gregorutti 1888: 348; Matijašić 1987: 515; Furlan 1993: 200). Pečat inače pripada skupini pečata sa slovima utisnutima u glinu, bez okvira kartuše, a ne onima s reljefnim slovima (u ovome katalogu u toj su kategoriji elaborirani i primjerci iz radionice *Quinti Clodi Ambrosi, Cai Titi Hermerotis* i *Cai L(---) Maturi*).

PROIZVODNJA U PROVINCII DALMACIJI

Nakon što je Rim slomio otpor autohtonih zajednica, nastupilo je mirno razdoblje u kojemu se romaniziraju nove provincije. To je između ostalog podrazumijevalo i intenziviranje graditeljske djelatnosti – kako u većim, ubrzo urbanim, naseljima tako i u ruralnim sredinama. Pečena je opeka predstavljala tehnički novitet na istočnome Jadranu, pa se najprije uvozila iz razvijenih rimskih proizvodnih centara na sjevernome Jadranu (Wilkes 1969: 410; 1979: 69, 72; Bojanovski 1980: 54; Matijašić 1987: 530–531; 1989: 65–66; 1998: 102; Škegro 1991: 222, 231–232; 1999: 253).

Tijekom 1. stoljeća počinju djelovati opekarske radionice u Dalmaciji, i to one vezane uz vojne logore i kastele. Sa svojim obrtničkim radionicama vojska dovodi u novoosvojene provincije i prve zanatlije opekare. Njihovi su proizvodi namijenjeni prvenstveno podizanju vojnih objekata, a tek se potom razmišlja o lokalnome izvozu (Wilkes 1979: 69, 72; Matijašić 1987: 530–531; 1989: 65; 1998: 103; Škegro 1991: 222, 229, 232; 1999: 253–254).

U uvodu smo napomenuli da je u posljednjih stotinjak godina dosegnut izniman stupanj poznavanja sjevernojadranske opekarske proizvodnje. Zahvaljujući tome uvelike je olakšana interpretacija analognih nalaza s istočnoga Jadrana jer većina pečatiranoga materijala (uglavnom tegula) nerijetko potječe iz tamošnjih radionica. Tako na primjer za nešto više od 80% primjeraka iz Antičke zbirke Muzeja grada Šibenika možemo ustvrditi da su sjevernojadranskoga porijekla. Iz toga proizlazi da je primarni kriterij za prepoznavanje lokalnih proizvoda nepostojanje odgovarajućih analognih pečata izvan provincije Dalmacije, naročito ako ih nema u sjevernojadranskim muzejima. Preostaje nam da tako interpretiramo pečate preostalih pet radionica iz ovoga kataloškog pregleda.

Pečat na teguli br. 102 (T. 5: 102; sl. 10) s natpisom *PAR* površinski je nalaz s rekognosciranja dubravič-

without cartouche frame, rather than those with letters in relief (in this catalogue, examples from the workshops of *Quinti Clodi Ambrosi, Cai Titi Hermerotis* and *Cai L(---) Maturi* are elaborated in this category).

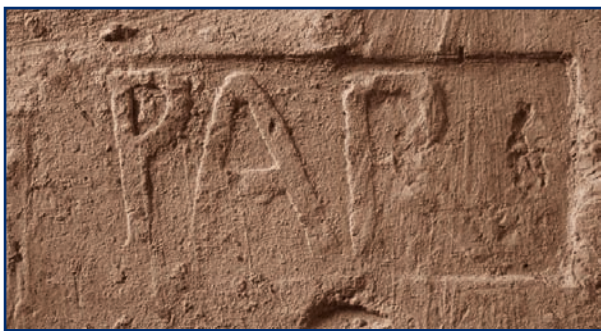
PRODUCTION IN THE PROVINCE OF DALMATIA

After Rome quashed the resistance of indigenous communities, a period of peace ensued in which the new provinces were Romanised. This, among other things, meant intensified construction – both in larger, very soon urban, settlements and in rural zones. Baked brick was a technical novelty in the Eastern Adriatic, so it was first imported from developed Roman production hubs on the Northern Adriatic (Wilkes 1969: 410; 1979: 69, 72; Bojanovski 1980: 54; Matijašić 1987: 530–531; 1989: 65–66; 1998: 102; Škegro 1991: 222, 231–232; 1999: 253).

During the first century, brick workshops began functioning in Dalmatia, and these were tied to military camps and castra. With its first brick workshops, the military also brought the first brick-making artisans to the newly-established provinces. Their products were primarily intended for construction of military facilities, while local export was only considered afterward (Wilkes 1979: 69, 72; Matijašić 1987: 530–531; 1989: 65; 1998: 103; Škegro 1991: 222, 229, 232; 1999: 253–254).

In the introduction, we noted that over the past century an exceptional level of knowledge of the Northern Adriatic brick industry has been achieved. This has greatly facilitated the interpretation of analogous discoveries from the Eastern Adriatic, because most stamped materials (generally tegulae) not infrequently came from the local workshops. Thus, for example, we can state that over 80% of the examples from the Antiquity Collection of the Šibenik City Museum is of Northern Adriatic origin. It therefore follows that the primary criterion for recognition of local products is the lack of the corresponding analogous stamps outside of the Dalmatian province, particularly if they cannot be found in Northern Adriatic museums. All that is thus left is to interpret the stamps of the remaining five workshops from this catalogue overview.

The stamp on tegula no. 102 (Pl. 5: 102; Fig. 10) bearing the inscription *PAR* was a surface find discovered during archaeological survey of the field near the village of Dubravice. We cannot be sure as to whether it constitutes three relief letters within a rectangular cartouche of a tripartite onomastic sigil, *P(ubli) A(---) R(---)*, or an abbreviation of a gentili-

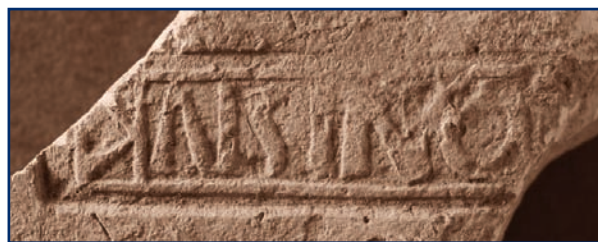
Slika 10. Pečat radionice PAR, Muzej grada Šibenika, inv. broj 11668 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 10. Stamp of the PAR workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 11668 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

koga polja. Ne možemo biti sigurni predstavljaju li tri reljefna slova unutar pravokutne kartuše tročlanu onomastičku siglu *P(ubli) A(---) R(---)* ili kraticu gentilicija ili kognomena *Par(---)*. Budući da je nađen zajedno s tegulama *Pansiane* i onima XI. legije (Mendušić 1993: 36), datirat ćemo ga u 1. stoljeće. Ni za sljedeća dva primjerka nismo pronašli paralele u literaturi. Na pečatu br. 77 (T. 3: 77), utisnutome na podnu opeku hipokausta danilske vile, nalazi se kratica *SONIAN*. Opet se nameću dva pitanja: radi li se o skraćenome genitivu vlasnikova / 'oficinatarova' kognomena *Sonianus* ili o nazivu radionice koji je nerijetko pridjev – derivat vlasnikova imena (*Soniana* od *Sonius*). Potonje je već utvrđeno za veće radionice (npr. *Pansiana*, *Cartoriana*, *Cinniana*) (Righini 1998: 32–33). Sljedeća su dva primjerka karakteristična po tome što prvo slovo natpisa (lambda) ukazuje na vlasnikovo istočno porijeklo, ali mu zbog fragmentiranosti tegula ne znamo cijelo ime: *ΛISINO[---]* (br. 90, 91; T. 4: 90, 91; sl. 11). Obje su tegule nađene za istraživanja Justinijanove utvrde na otoku Žirju, a među ranocarskim perijadranskim pečatima zasad nemaju analogije; stoga pretpostavljamo da se radi o proizvodima istočnojadranske kasnoantičke tvornice. Nepoznanicu predstavlja i bribirski pečat *VOL[---]* (br. 52; T. 2: 52). Iza prva tri slova vidi se daljnji reljefni oblik kose haste (ostatak sljedećega slova, vjerojatno *V*), pa zaključujemo da na sačuvanome dijelu pečata nije tročlana sigla nego dio kratice *Volv[---]*. Možda mu analogiju možemo pronaći u pečatu *VOLVMNIN* (CIL III, 10183.52) iz Salone, no za sigurniju tvrdnju nedostaje ilustracija salonitanskega primjerka.

Naročito je zanimljiv pečat na još jednoj danilskoj podnoj opeci hipokausta: *SALONIA...* (br. 79; T. 4: 79). Već su poznata dva primjerka s tekstem *SALONIAI* (CIL III, 3214.11), na osnovi čega uviđamo da fragmentu s Danila nedostaje samo krajnje slovo – još jedno retrogradno *N*. Postavlja se pitanje koga ili što pečat označava, odnosno je li vlasnik tvornice kolonija Salona, glavni grad antičke Dalma-

tian or cognomen *Par(---)*. Since it was found together with the tegulae of the *Pansiana* and Legio XI (Mendušić 1993: 36), it has been dated to the first century. Parallels in the literature were not found for the next two tegulae either. Stamp no. 77 (Pl. 3: 77), impressed on a floor tile of the hypocaust from the Danilo villa, contains the abbreviation *SONIAN*. Again, two questions arise: is this the abbreviated genitive of the owner/'offinator' with cognomen *Sonianus* or the name of the workshop – which is often an adjective/derivative of the owner's name (*Soniana* from *Sonius*). The latter aspect has already been confirmed for larger workshops (e.g. *Pansiana*, *Cartoriana*, *Cinniana*) (Righini 1998: 32–33). The next two examples are characteristic in that the first letter of the inscription (lambda) indicates the owner's eastern origins, but because the tegula is fragmentary the entire name cannot be discerned: *ΛISINO[---]* (no. 90, 91; Pl. 4: 90, 91; Fig. 11). Both tegulae were found during excavations at the Justinian fortification on the island of Žirje, and among the early imperial peri-Adriatic stamps they so far have no analogy; thus we assume that these are products of an Eastern Adriatic workshop of Late Antiquity. The Bribir stamp *VOL[---]* (no. 52; Pl. 2: 52) also constitutes an unknown. After the first three letters, the further relief shape of a slanted bar (remainder of the following letter, probably *V*) can be discerned, so we conclude that the preserved portion of the stamp does not contain a three-part sigil but rather a part of the abbreviation *Volv[---]*. Perhaps an analogy can also be found in the stamp *VOLVMNIN* (CIL III, 10183.52) from Salona, but an illustration of the Salona example is lacking for a more certain conclusion.

Slika 11. Pečat radionice *Λisino[---]*, Muzej grada Šibenika, inv. broj 11676 (snimio: Ž. Krnčević, 2007).

Figure 11. Stamp of the *Λisino[---]* workshop, Šibenik City Museum, inv. no. 11676 (photograph: Ž. Krnčević, 2007).

Particularly interesting is a stamp on another Danilo hypocaust floor tile: *SALONIA...* (no. 79; Pl. 4: 79). Two examples bearing the text *SALONIAI* (CIL III, 3214.11) are already known, and on this basis it can be noted that only the last letter – another retrograde *N* – is missing from the Danilo fragment. The question arise as to *whom* or *what* the stamp desi-

cije, gdje su i nađena dva spomenuta pečata objavljena u CIL-u, ili je to privatna osoba, pa kognomen upućuje na *domus* vlasnika. Ako je vlasnik kolonija, *Salonian(a)* bi pripadala kategoriji radionica u gradskome vlasništvu. To smo već elaborirali na primjeru sjevernojadranske radionice *Solonas*; potvrđuju to i pečati *DOCL(ea)* (Škegro 1999: 259), *BISTVES* (Wilkes 1969: 277, 501; 1979: 72; Bojanovski 1980: 56; 1988: 160, 162; Škegro 1991: 231; 1999: 259), kao i pečati panonskih gradskih opekarnica, npr. *Siscije*, *Kvadriburgija*, *Skarbancije* (Šaranović Svetek 1990: 43, 55, 60, 64, 67; Wilkes 1969: 501; Bojanovski 1980: 56; Škegro 1991: 222, 228–229; 1999: 259; Buzov 2004: 179 i dr.). Gradnja i dogradnja antičke vile na lokalitetu Danilo – Stari šematorij datiraju se okvirno u 1. i 2. stoljeće,²¹ pa trenutačno ne možemo ponuditi precizniji vremenski okvir u koji bismo smjestili podne opeke prostorije s hipokaustom i njihove pečate (*SONIAN*, *SALONIAM* te spomenuti *MAN.C P SER*).

U usporedbi sa sjevernim Jadranom istočna obala nije naročito bogata velikim ležištima gline. U tome su stručnjaci opravdano tražili uzrok činjenici da proizvodnja u rimskoj Dalmaciji i u Istri nije bila ni približno tako razvijena kao proizvodnja u sjevernojadranskim radionicama i izvoz iz njih (Gregorutti 1886: 219; Matijašić 1985: 294; 1987: 530; 1989: 65; 1993: 128; 1995a: 292; 1998: 102).

Od velikoga broja objavljenih opekarskih pečata nađenih na lokalitetima istarskoga poluotoka njih se nekoliko može pripisati lokalnim gospodarstvima, prvenstveno na temelju distribucije nalaza. Tako je ustanovljeno da uz Loron treba vezati pečate *CAL.CRISPINILLAE* i *CRISPINILLAE*, uz Fažanu *C. LAEC* i *LAEC*, a uz sjeverozapadnu Istru pečate *P.C.QVIR*, *P.ITVR SAB*, *L.Q.THAL*, *TRAVL ET CRIS*, *MAN.ACIL.GLAB* i njihove varijante. Važno je napomenuti kako zasad znamo da su vlasnici prvih četiriju radionica (Kalvija Krispinila, Gaj Lekanije Bas, Publije Klodije Kvirinal, Publije Iturije Sabin) posjedovali mješovite pogone za izradu keramičke robe (*opus doliare*) jer se njihova imena nalaze i na pečatima amfora. Ukratko, zbog ograničene geološke predispozicije za opekarski zanat prevladavaju u Istri nalazi sjevernojadranskih tegula, no u 1. stoljeću razvija se i lokalna proizvodnja (Boltin Tome 1976: 229–230; Matijašić 1985: 294–295; 1987: 527–530; 1995: 60–61; 1995a: 291–292; 1998: 98–102; 1998a: 18–19; 1998b: 380–383, 389; 2001: 47–48; Zaccaria & Župančić 1993: 137–172; Kova-

gnates, i.e. was the workshop owned by the Salona colony, the capital of Roman Dalmatia, where the two aforementioned stamps published in CIL were found, or was it a private individual, so that the cognomen indicates the owner's *domus*? If the colony is the owner, *Salonian(a)* would have been a city-owned workshop. This point has already been elaborated in the case of the Northern Adriatic *Solonas* workshop, and confirmed by the *DOCL(ea)* (Škegro 1999: 259) and *BISTVES* stamps (Wilkes 1969: 277, 501; 1979: 72; Bojanovski 1980: 56; 1988: 160, 162; Škegro 1991: 231; 1999: 259), and the stamps of the Pannonian city brick workshops, e.g. *Siscia*, *Kvadriburgia*, *Skarbancia* (Šaranović Svetek 1990: 43, 55, 60, 64, 67; Wilkes 1969: 501; Bojanovski 1980: 56; Škegro 1991: 222, 228–229; 1999: 259; Buzov 2004: 179; etc.). The construction and renovation of Roman villas at the Danilo-Stari šematorij site has been roughly dated to the first and second centuries,²¹ so a more precise time framework cannot currently be provided for the floor tiles from the room with hypocaust and their stamps (*SONIAN*, *SALONIAM* and the aforementioned *MAN.C P SER*).

In comparison to the Northern Adriatic, the eastern coast is not particularly rich in clay deposits. Experts have justifiably seen this is the reason why production in Roman Dalmatia and Istria did not even approach production in the Northern Adriatic workshops and their exports (Gregorutti 1886: 219; Matijašić 1985: 294; 1987: 530; 1989: 65; 1993: 128; 1995a: 292; 1998: 102).

Out of the high number of brick stamps found at sites on the Istrian peninsula, several can be ascribed to local businesses, firstly on the basis of their distribution. This it was ascertained that the stamps *CAL.CRISPINILLAE* and *CRISPINILLAE* should be associated with Loron, *C. LAEC* and *LAEC* with Fažana, and *P.C.QVIR*, *P.ITVR SAB*, *L.Q.THAL*, *TRAVL ET CRIS*, *MAN.ACIL.GLAB* with their variants to north-western Istria. It is important to recall that it is currently known that the owners of the first four workshops (Calvius Crispinilla, Gaius Laecanius Bassus, Publius Clodius Quirinallus, Publius Iturius Sabinus) possessed mixed workshops to craft ceramics (*opus doliare*) because their names were also found on amphora stamps. Briefly, due to the limited geological predisposition for the brick industry, Northern Adriatic tegulae predominate in Istria, although in the first century local production also developed (Boltin Tome 1976: 229–230; Mati-

²¹ Danilska se ranocarska urbana vila u kasnoj antici dalje dograđuje: podiže se starokršćanski sakralni objekt koji u ranome srednjem vijeku funkcionira kao grobljanska crkva (Pedišić 2000: 51).

²¹ The Danilo early imperial urban villa was further expanded in Late Antiquity: an Early Christian temple was erected, which in the Early Middle Ages functioned as a cemetery church (Pedišić 2000: 51).

čić & Tassaux 2000: 13–23; Girardi Jurkić 2004: 15; Džin 2004. i dr).

Smatra se da se u provinciji Dalmaciji od polovice 1. stoljeća pojavljuju privatne radionice po uzoru na lokalnu vojnu proizvodnju; odatle i pretpostavka da prema kraju 1. stoljeća opada uvoz opekarskih proizvoda (Wilkes 1979: 69–72; Buora 1985: 223–224; Matijašić 1987: 530–531; 1989: 65–66; Škegro 1991: 222–223, 229, 232; 1999: 255). Najčešće je jedini kriterij za pokušaj ubiciranja radionica grupiranje podataka o mjestima nalaza poznatih primjeraka.

Tako se uz sjeverno priobalje provincije Dalmacije (Liburniju) vežu pečati *MODESTIA.*, *MVTTIENI*, *TRAGVLAE*, *EX. OF. L. TETTI DESEDE* (Bersa 1903: 149; Wilkes 1979: 70–71; Matijašić 1989: 65–67; Škegro 1999: 255–256). Valja izdvojiti radionicu Seksta Metilija Maxima jer njegov pečat pripada rijetkoj kategoriji pečata na Jadranu, onoj s natpisom u dva reda (dvije pravokutne letvice): *DE SALT(u) SEX(ti) M(e)TILLI MAX(imi)*. Zasad su takvi pečati otkriveni samo na obalama Hrvatskoga primorja (otok Krk, Senj, Crikvenica) (Wilkes 1969: 501; 1979: 70; Starac 1991: 221–222; Škegro 1999: 255; Ljubović 2000: 172).²² Toj ćemo skupini preliminarno pripisati spomenuti pečat *PAR*.

Nešto južnije jako je obrtničko središte bio ager Salone. Uz njega se vežu pečati nekoliko opekarskih radionica: *L MALTINI ABASCANTI*, *M IPPOLITVS*, *MLVTASIVS*, kasnoantički *GALAX[IDOROS]* i *DALMATIA* (tvornica oformljena za gradnju Dioklecijanove palače) te drugi pečati (Bulić 1901: 207; 1910: 141; Wilkes 1969: 388, 398, 501–502; 1979: 71; Škegro 1999: 256). Zbog već spomenutih razloga ovome popisu treba dodati tvornicu *SALOMIAI*, a možda i dosad nepoznati pečat *SONIAN* otkriven u istome arheološkom kontekstu na Danilu kao i prethodni pečat.

Lokalnoj proizvodnji krajnjega juga antičke Dalmacije pripisuju se pečati *P. LVRIVS FIRMVS* (Boka Kotorska) i spomenuti *DOCL(ea)* (Wilkes 1969: 502; 1979: 71; Škegro 1999: 256, 259).

U unutrašnjosti rimske Dalmacije poznato je dosad petnaestak radionica koje su pečatirale svoje proizvode: npr. *IVBI[b?]A[---]JENA*, *CENR*, *SERVILIA*, *SAT[urninus?]*, *P A(elius) S(---)*, *IVNI*, *MAXIMIN*, *CONSTA[---]*, *BISTVES* i druge (Wilkes 1969: 502; 1979: 70–72; Bojanovski 1980: 55–56; Škegro 1991: 229–231; 1999: 256–259). Ustanovljeno je da je opekarska aktivnost, započeta krajem 1. ili početkom 2.

jašić 1985: 294–295; 1987: 527–530; 1995: 60–61; 1995a: 291–292; 1998: 98–102; 1998a: 18–19; 1998b: 380–383, 389; 2001: 47–48; Zaccaria & Župančić 1993: 137–172; Kovačić & Tassaux 2000: 13–23; Girardi Jurkić 2004: 15; Džin 2004; etc.).

It is believed that as of the mid-first century, private workshops modelled after local military production appeared in Dalmatia; hence the hypothesis that imported brick products fell off by the end of the first century (Wilkes 1979: 69–72; Buora 1985: 223–224; Matijašić 1987: 530–531; 1989: 65–66; Škegro 1991: 222–223, 229, 232; 1999: 255). Often the sole criteria for attempts to locate workshops are groups of data on discovery sites of known examples.

Thus, the stamps *MODESTIA.*, *MVTTIENI*, *TRAGVLAE*, *EX. OF. L. TETTI DESEDE* (Bersa 1903: 149; Wilkes 1979: 70–71; Matijašić 1989: 65–67; Škegro 1999: 255–256) are associated with the northern coastal belt of the province of Dalmatia (Liburnia). The workshop of Sextus Metillius Maximus should be highlighted, because his stamp belongs to a rare category of stamps in the Adriatic zone, those with a two-line inscription (two rectangular slats): *DE SALT(u) SEX(ti) M(e)TILLI MAX(imi)*. So far, such stamps were discovered only on the coast of the northern Croatian littoral (the island of Krk, Senj and Crikvenica on the mainland) (Wilkes 1969: 501; 1979: 70; Starac 1991: 221–222; Škegro 1999: 255; Ljubović 2000: 172).²² The aforementioned *PAR* stamp shall be preliminarily ascribed to this category.

The Salona ager was a strong crafts hub somewhat farther south. The stamps of several brick workshops are associated with it: *L MALTINI ABASCANTI*, *M IPPOLITVS*, *M LVTASIVS*, the Late Roman *GALAX[IDOROS]* and *DALMATIA* (the factory established to construct Diocletian's Palace) and other stamps (Bulić 1901: 207; 1910: 141; Wilkes 1969: 388, 398, 501–502; 1979: 71; Škegro 1999: 256). Based on the reasons cited above, the *SALOMIAI* workshop should be added to this list, and perhaps the until-now unknown *SONIAN* stamp discovered in the same context as the preceding stamp at Danilo.

The stamps *P. LVRIVS FIRMVS* (Boka Kotorska) and the aforementioned *DOCL(ea)* are ascribed to local production in the extreme south of Roman

²² Nedavno su počela istraživanja antičkoga lokaliteta Crikvenica – Igralište s kojega potječe već otprije poznat slučajni nalaz šest tegula iz ove radionice. Otkriven je sloj šute iz rimskoga doba, a unutar nje i deformirani ulomci kućne i građevinske keramike, što omogućuje pretpostavku o lokaciji radionice (Lipovac Vrkljan 2005: 164–165).

²² Recently, excavations commenced at the Roman Crikvenica – Igralište site, whence six tegulae from this workshop were found earlier by chance. A layer of Roman debris was discovered, and within it deformed fragments of household and construction ceramics, which open the way for an assumption on the workshop's location (Lipovac Vrkljan 2005: 164–165).

stoljeća, trajala do kasne antike, a ostaci antičkih proizvodnih pogona (četvrtaste opekarske peći) otkriveni su na većemu broju nalazišta u Bosni i Hercegovini (Bojanovski 1980: 56–68; Škegro 1991: 232–233; 1999: 258–259). Usporedbe radi valja reći da su dosad u obalnome dijelu i u bližemu zaleđu istočnoga Jadrana peći četvrtastoga tlocrta pouzdano registrirane tek na dvama mjestima: prve su već spomenute, pretpostavljene vojne peći na položaju Smrdelji – Rivine, a druga je peć iz 1. stoljeća, istražena i djelomično rekonstruirana unutar vile rustike na lokalitetu Červar Porat, na zapadnoj obali Istre (Girardi Jurkić 1979: 274, 286–288; 2004: 15; Matijašić 1985: 295; 1987: 529–530; 1998: 99–100; Kovačić & Tassaux 2000: 14, 19; Džin 2004: 57–60; Džin & Girardi Jurkić 2005: 6–11 i dr.).

Iz dosadašnje je literature poznat dakle veći broj radionica na istočnojadranskoj obali i u unutrašnjosti provincije Dalmacije. Zajedničke karakteristike ukazuju na neke odlike ondašnje lokalne proizvodnje. Prije svega, na velikome broju nalazišta u prednosti je uvozni materijal (koji na nekim lokalitetima uopće nema lokalnu konkurenciju), iako se smatra, kako smo spomenuli, da na prijelazu iz 1. u 2. stoljeće uvoz slabi. Stoga se od početaka istraživanja ukazuje na činjenicu da proizvodi pojedinih lokalnih opekarskih obrta nisu nikada bili tako rasprostranjeni u provinciji Dalmaciji kao građevinski materijal sa sjevernoga Jadrana. Drugim riječima, zbog puno manjega broja iskoristivih gliništa proizvodna moć dalmatinskih opekarnica bila je bitno slabija od one sjevernojadranskih opekarnica, posljedica čega je ograničeni, gotovo lokalni, a u rijetkim slučajevima regionalni izvoz (primjer su vojni pečati i pečati spomenutoga salonitanskog privatnika Lucija Maltinija Abaskanta) (Wilkes 1979: 70, 72; Škegro 1999: 255, 257). Upravo zbog takve, geografski ograničene, tržišne aktivnosti moguće je da dio radionica nije pečatirao svoje proizvode. Pretpostavka da su lokalne opekarske tvornice bile kratka vijeka opravdana je činjenicom da je dosad poznat mali broj primjeraka njihovih pečata (Wilkes 1979: 70; Škegro 1991: 229, 233; 1999: 257). U nekim se radionicama proizvodnja pokretala samo za pojedine građevinske projekte, no vjerojatno je u većini njih proizvodnja kratko trajala jer je geološka podloga bliže okolice, inače nužna za opekarski obrt, bila siromašna. Analogan je primjer skradinska *Tvornica tankostijene opeke i kreča 'Pap Pavla Šilje'*, jedina ciglana šibensko-skradinskoga područja u prošlome stoljeću.²³ Na nekoliko kilometara udaljenoj lokvi Gnjišće (na brdu Braštine) eksploatirala se glina,

Dalmatia (Wilkes 1969: 502; 1979: 71; Škegro 1999: 256, 259).

About fifteen workshops are so far known to have existed in the interior of Roman Dalmatia which stamped their products: for example, *IVBI[b?]A[---]ENA, CENR, SERVILIA, SAT[urninus?], P A(elius) S(--), IVNI, MAXIMIN, CONSTA[---], BISTVES* and others (Wilkes 1969: 502; 1979: 70–72; Bojanovski 1980: 55–56; Škegro 1991: 229–231; 1999: 256–259). It was ascertained that brick-making activities which were launched in the late first or early second century lasted until Late Antiquity, while the remains of Roman production facilities (rectangular brick kilns) were discovered at many sites in Bosnia-Herzegovina (Bojanovski 1980: 56–68; Škegro 1991: 232–233; 1999: 258–259). For the sake of comparison, it should be stated that so far on the coastal belt and its immediate hinterland on the Eastern Adriatic, rectangular kilns were only reliably registered at two places: the first has already been mentioned – the assumed military kiln at the Smrdelji – Rivine site, and the other is a first-century kiln, examined and partially reconstructed within the villa rustica at the Červar Porat site, on the western coast of Istria (Girardi Jurkić 1979: 274, 286–288; 2004: 15; Matijašić 1985: 295; 1987: 529–530; 1998: 99–100; Kovačić & Tassaux 2000: 14, 19; Džin 2004: 57–60; Džin & Girardi Jurkić 2005: 6–11; etc.).

A larger number of workshops on the Eastern Adriatic coast and the Dalmatian provincial interior are thus known from the literature. Common features indicate certain qualities of local production here. First and foremost, imported materials (which not even have any local competition at some sites) predominates at many sites, even though it is believed, as stated above, that imports began to decline at the turn of the first into the second century. Thus, since the beginning of research, stress has been placed on the fact that the products of individual local brick workshops were never as widely distributed in the province of Dalmatia as construction materials from the Northern Adriatic. In other words, due to the lower number of usable clay sources, the production power of the Dalmatian brick industry was far lower than that of its Northern Adriatic counterpart, which resulted in limited, almost local and, in rare cases, regional export (examples are the military stamps and the stamps of the aforementioned Salona private tradesman Lucius Maltinius Abascantus) (Wilkes 1979: 70, 72; Škegro 1999: 255, 257). It is precisely due to such geographically limited market activities that some workshops did not stamp their products. The assumption that local brick workshops were of brief duration is justified by the fact that the number of their stamps so far

²³ Podatke o opekarskome pogonu ove tvornice dobili smo od njezinih nekadašnjih djelatnika.

ali je njezin sirovinski potencijal na određenoj dubini izgubio kvalitetu. Tako je opekarski pogon ove tvornice bio pokrenut 1958, a već je 1965. prestao djelovati.

Osim nužnih karata distribucije pri lociranju radionica na sjevernome Jadranu puno pomaže boja opeke: ustanovljeno je da proizvode Padske nizine karakterizira crvenkasto-narančasto-okor boja pečene gline, a proizvodi s istoka sjevernojadranskoga luka (iz agera Julije Konkordije, Akvileje, Tergeste) bitno su svjetlijih, blijedožutih nijansi (Matijašić 1989: 62; 1987: 501; 1998: 98). Na temelju dosadašnjih spoznaja o dalmatinskim radionicama možemo zaključiti da boja njihovih opekarskih proizvoda nije jednako indikativna. Na primjer, dok su opeke i tegule burnumskih legija svjetlijih tonova (od žute i svijetloružičaste do svijetlosmeđe), boja građevinskoga materijala proizvedenoga u Tiluriju s pečatima VII. legije varira od crvene do narančaste.²⁴ Nadalje, crvenkasto-narančaste je boje bibrirska tegula s pečatom *VOL[---]*, a takve su i tegule iz spomenute tvornice Seksta Metilija Maksima – amorfn, nedvojbeno lokalni, poluproizvodi – otkrivene u Crikvenici (Starac 1991: 221; Lipovac Vrkljan 2005: 165). U presjeku danilskih podnih opeka (pečati *SALONIAM* i *SONIAN*) boja je pak bljeđa (svijetložuta i ružičasta). Dok je dubravički primjerak *PAR* svijetlosmeđom nijansom bliži proizvodima obližnje burnumske (smrdeljske?) vojne radionice, nedaleka skradinska tvornica *Pap Pavla Šilje* proizvodila je materijal od izrazito crveno pečene gline. Možemo zaključiti da postoje dvije bitne razlike između sjevernojadranske i dalmatinske zone. Prvo, kad govorimo o smještaju i površini kvalitetnih gliništa, primjećujemo da se u antičkoj Dalmaciji nalaze manja, geografski udaljena ležišta te sirovine i za većinu njih pretpostavljamo da se nisu mogla dugotrajno iskorištavati. Drugo, u usporedbi sa sjevernojadranskim tлом geološka struktura gliništa u Dalmaciji nije regionalno ujednačena, nego se boja proizvoda razlikuje čak između obližnjih radionica (odnosno varira od gliništa do gliništa).

Sljedeća karakteristika cjelokupnoga prikazanog materijala očita je prevaga tegula nad opekama, što se podudara s podacima s drugih jadranskih lokaliteta (štoviše, dobar dio citiranih radova već u naslovu navodi isključivo tegule). Samo sedam primjeraka u katalogu dimenzijama (debljinom presjeka) ne odgovara tegulama nego opekama (br. 3, 74–79). Od toga je u barem trima slučajevima riječ

known is small (Wilkes 1979: 70; Škegro 1991: 229, 233; 1999: 257). In some workshops, production was launched only for individual construction projects, but production in most probably only lasted a short time because the geological composition of the environs, otherwise so crucial to the brick-making trade, was inadequate. An analogous example is the *'Pap Pavla Šilje' Tile and Lime Factory* in Skradin, the only brick factory in the Šibenik-Skradin area in the last century.²³ Clay was extracted from the Gnji-lište Pond only several kilometres distant (on Braštine Hill), but its quality as a raw material declined after a certain depth was reached. Thus brick production at this factory was launched in 1958, and was already halted in 1965.

Besides the necessary distribution maps, the colour of the bricks also helps in locating workshops on the Northern Adriatic: it has been ascertained that colour of baked clay products of the Po lowlands are red-orange-ochre, while the products of the eastern portion of the Northern Adriatic crescent (from the agers of Julia Concordia, Aquileia and Tergesta) have much lighter, pale yellow nuances (Matijašić 1989: 62; 1987: 501; 1998: 98). Based on previous knowledge of Dalmatian workshops, we can conclude that the colour of their brick products is not uniformly indicative. For example, while the bricks and tegulae of the Burnum legions display lighter tones (from yellow and light pink to light brown), the colour of construction materials manufactured in Tilurium bearing the stamps of Legio VII vary from red to orange.²⁴ Furthermore, red-orange is the colour of the Bibrir tegula bearing the stamp *VOL[---]*, and this is also the quality of the tegula from the aforementioned workshop of Sextus Metillius Maximus – amorphous, undoubtedly local, semi-products – discovered in Crikvenica (Starac 1991: 221; Lipovac Vrkljan 2005: 165). The colour in the cross-section of the Danilo floor tiles (*SALONIAM* and *SONIAN* stamps) is paler (light yellow and pink). While the Dubrvice example with the *PAR* stamp, with its light brown nuance, is closer to the products of the nearby Burnum (Smrdelji?) military workshop, the also nearby *Pap Pavla Šilje* factory in Skradin produced materials with a markedly red baked clay.

We can thus infer that there are two essential differences between the Northern Adriatic and Dalma-

²⁴ Zahvaljujemo kolegici prof. dr. sc. Mirjani Sanader i kolegi mr. sc. Domagoju Tončiniću na ovome podatku i na uvidu u opekarske nalaze s istraživanja logora na Gardunu.

²³ We obtained information on this brick factory from its former employees.

²⁴ We would like to thank our colleagues prof. dr. sc. Mirjana Sanader and mr. sc. Domagoj Tončinić for this information and for allowing an inspection of the brick materials from the excavations at the camp at Gardun.

o podnim opekama (br. 77–79) koje su izvorno bile postavljene na stupiće od suspenzura (*pilae*) tvoreći tako “lažni”, podignuti pod prostorije s hipokaustom danilske vile. Iako se u literaturi brojeći odnos tegula i opeka na nalazištima može mjeriti samo prema pečatiranim proizvodima, već je i to primjeren uzorak i vjerojatan pokazatelj stvarnoga stanja. Možemo zaključiti da razlog slaboj zastupljenosti opeka vjerojatno treba tražiti u tradiciji gradnje zidova u kamenu (drugačije je, primjerice, na panonskim nalazištima). Osim za konstrukciju krovništa tegule su se mogle rabiti i za druge graditeljske konstrukcije (Mardešić 2006: 101).

Preostaje nam da u zaključku još jednom upozorimo na to kako se u našoj literaturi tek povremeno govori o ovoj vrsti materijala. Valjalo bi nastaviti popis domaćih opekarskih radionica, a podatke o poznatima upotpuniti novim objavama nalaza. Naime dosad je zabilježen manji broj primjeraka iz gotovo svih lokalnih opekarnica (nerijetko tek jedan), a rasprostranjenost pečata trenutačno je najbolji kriterij za pokušaj ubikacije radionica. U tom pogledu boja njihovih proizvoda, kako smo objasnili, danas još uvijek nije pouzdan kriterij. Međutim treba naglasiti da se u dosadašnjim radovima o tegulama i opekama ta komponenta nerijetko izostavljala. Ako se u budućim radovima posveti više pažnje boji materijala i drugim karakteristikama proizašlima iz analize presjeka nalaza i analize sirovina, upravo bi one trebale potvrditi ili opovrgnuti pretpostavke o užoj geografskoj lokaciji radionica.

KATALOG

Pečati su u katalogu grupirani po nalazištima; iznimka je posljednjih osam primjeraka za koje nemamo podataka o mjestu nalaza. Svi su crteži na tablama u mjerilu 1 : 2. Treba napomenuti da su danas izgubljene četiri od 119 tegula i opeka opisanih u daljnjemu tekstu. Označili smo ih zvjezdicom (*). Budući da ih nismo uspjeli pronaći u depou, raspoložemo samo podacima iz muzejskih inventarnih knjiga, pa na tablama neće biti njihovih crteža.

U zbirci prevladava opekarski materijal uvezen iz već dobro poznatih tvornica sjevernoga Jadrana. Kao što smo pokazali, oni najučestaliji primjerci odavno se u literaturi pokušavaju tipološki sintetizirati. Izdvajaju se radovi Roberta Matijašića (tipologija pečata iz radionice *Pansiana*; Matijašić 1983) i Valerije Righini (tipologija pečata iz radionica *Pansiana*, *Solonas*, *Faesonia*, *Cartoriana* i drugih pečata nađenih na lokalitetima antičke *Cispadane*; Righini *et al.* 1993: 41–56; Righini 1998: 34–52). U njihovim smo tipologijama nerijetko pronalazili

tian zones. First, when speaking of the location and surface of quality clay quarries, it is noticeable that in Roman Dalmatia there were fewer, geographically remote deposits of this material, and we assume that most of them could not have been exploited for long. Second, in comparison to the Northern Adriatic soil, the geological structure of the clay deposits in Dalmatia is not regionally uniform, rather the colour of products differed between even rather nearby workshops (i.e. it varied from one clay deposit to another).

The next feature of the presented materials is the obvious predominance of tegulae over bricks, which corresponds to the data from other Adriatic sites (moreover, a good portion of the cited works exclusively mention tegula already in their titles). The dimensions (thickness of cross-section) of only seven examples in the catalogue do not correspond to tegulae but rather to bricks (no. 3, 74–79). Out of this, in a minimum of three cases, these are floor tiles (no. 77–79) which were originally placed on small suspending posts (*pilae*), thus creating an “artificial” raised floor for the room with hypocaust in the Danilo villa. Even though the numerical ratio between tegulae and bricks at sites can in the literature only be measured based on stamped products, this is already a suitable sampling and a probable indicator of the actual state of affairs. We can conclude that the reason for the lower presence of bricks should probably be sought in the tradition of building walls in stone (it is different at, for example, Pannonian sites). Besides roof construction, tegulae could also be used for other construction needs (Mardešić 2006: 101).

In conclusion, we are compelled to once more stress that this type of material is only occasionally discussed in the local literature. The list of local brick workshops should be continued, and data on known materials should be supplemented with publication of new discoveries. Namely, a smaller number of examples from almost all local brick workshops (often only one) has been recorded, and distribution of stamps is currently the best criterion to attempt an ubication of the workshops. In this sense, the colour of their products, as explained, is today still not a reliable criterion. However, it should be observed that in previous works on tegulae and bricks, this component was often overlooked. Should more attention be accorded to colour of materials and other characteristics derived from analysis of cross-sections of items and raw materials in future works, they should then confirm or refute the assumptions on the narrower geographic location of workshops.

analogije koje su navedene u kataloškim jedinicama. Autori napominju da podatke o pečatima radionica s ovako širokom distribucijom proizvoda ne možemo smatrati konačnima; stoga ne iznenađuje što nismo ustanovili podudarne analogije za neke od primjeraka. U tim smo slučajevima, poradi lakšega određivanja moguće (barem približne) rekonstrukcije teksta na nepotpuno sačuvanim pečatima, najčešće navodili kojemu je njihovu tipu najbližnji. To se prvenstveno odnosi na ortografsku podudarnost, odnosno na podudarnost tekstova natpisa, što ne mora podrazumijevati i podudarnost interpunkcijskih, ornamentalnih i ostalih karakteristika.

Bribirska glavica (*Varvaria*)

1. LEGXICPF = *Leg(ionis) XI C(laudiae) P(iae) F(idelis)* (T. 1: 1)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,0 x 8,3 x 3,6 cm; boja po Munsellu: 10YR 8/4 very pale brown),²⁵ inv. br. 11674. Nedostaju krajnji lijevi i krajnji desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,5 cm, širina 2,9 cm, prosječna dužina slova 1,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, profilirane, pravokutne kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Objava: Gunjača 1986: 87, sl. 2.

2. ... XICPF = [*Leg(ionis)*] *XI C(laudiae) P(iae) F(idelis)* (T. 1: 2; sl. 1)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 14,0 x 12,0 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/4 pale yellow), inv. br. 11689. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,7 cm, širina 3,1 cm, prosječna dužina slova 1,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, profilirane, pravokutne kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

3. ... ICPF = [*Leg(ionis) X*] *I C(laudiae) P(iae) F(idelis)* (T. 1: 3)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku opeke (dim. 16,2 x 10,9 x 6,9 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/8 reddish yellow), inv. br. 627/85. Nedostaje lijeva polovica pečata. Najveća sačuvana dužina 5,9 cm, širina 3,0 cm, prosječna dužina slova 1,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, profilirane, pravokutne kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

4. LEGXI ... = *Leg(ionis) XI [C(laudiae) P(iae) F(idelis)]* (T. 1: 4)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 9,6 x 8,0 x 3,4 cm; boja po Munsellu: 10YR 8/2 very

CATALOGUE

The stamps in the catalogue are grouped by discovery sites, although the last eight are an exception, as there are no data on where they were found. All of the drawings on the plates are in a scale of 1:2. It should be noted that today four of the 119 tegulae and bricks described below have been lost. They have been designated with a small asterisk (*). Since they could not be found in the depot, we only have data from the museum inventory logs, so there are no drawings of them in the plates.

The collection is dominated by brick materials imported from the already well-known workshops of the Northern Adriatic. As shown, attempts have long since been made to synthesise the most frequent examples in the literature. Outstanding in this regard are the works of Robert Matijašić (typology of stamps from the *Pansiana* workshop; Matijašić 1983) and Valeria Righini (typology of stamps from the *Pansiana*, *Solonas*, *Faesoniana*, *Cartoriana* and other workshops found at the sites of Roman *Cispadana*; Righini *et al.* 1993: 41–56; Righini 1998: 34–52). In their typologies, we have frequently found analogies which are cited in the catalogue entries. The authors note that the data on workshop stamps with such a wide product distribution cannot be deemed final; thus it should not be surprising that we have not ascertained analogies for some examples. In these cases, to facilitate the easier determination of a potential (at least approximate) reconstruction of the text on incompletely preserved stamps, we most often cited the type most similar to them. This primarily pertains to orthographic similarities and similarities in inscription texts, which need not imply corresponding punctuation, ornamentation and other features.

Bribirska glavica (*Varvaria*)

1. LEGXICPF = *Leg(ionis) XI C(laudiae) P(iae) F(idelis)* (Pl. 1: 1)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10,0 x 8,3 x 3,6 cm; Munsell colour: 10YR 8/4 very pale brown),²⁵ inv. no. 11674. Left and right peripheries of stamp missing. Greatest preserved length 7.5 cm, width 2.9 cm, average length of letters 1.7 cm. Relief letters inside impressed, elaborate, rectangular cartouche.

Bribirska glavica, excavation 1985. Publication: Gunjača 1986: 87, fig. 2.

²⁵ Boju smo određivali na presjecima tegula i opeka (izuzev, naravno, rijetkih cjelovito sačuvanih tegula) prema katalogu *Munsell Soil Color Charts*, GretagMacbeth, revised washable edition, New York, 2000.

²⁵ We determined the colour on tegula and brick cross-sections (excepting, of course, those rare entirely preserved tegula) according to the catalogue *Munsell Soil Colour Charts*, GretagMacbeth, revised washable edition, New York, 2000.

pale brown), inv. br. 8/05. Nedostaje desna polovica pečata. Najveća sačuvana dužina 6,1 cm, širina 3,1 cm, prosječna dužina slova 1,6 cm. Reljefna slova unutar udubljene, profilirane, pravokutne kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje 2004. Objava: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

5. ... EGXICP ... = [*L*]*eg(ionis) XI C(laudiae) P(iae) F(idelis)*] (T. 1: 5)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 15,0 x 8,3 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 9/05. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,0 cm, širina 3,2 cm, prosječna dužina slova 1,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, profilirane, pravokutne kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje 2004. Objava: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

6. LEGX ... = *Leg(ionis) X[I] C(laudiae) P(iae) F(idelis)*] (T. 1: 6)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,7 x 8,5 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 12/05. Nedostaje desna polovica pečata. Najveća sačuvana dužina 5,5 cm, širina 2,8 cm, prosječna dužina slova 2,5 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše oblika *tabula ansata*.

Bribirska glavica, istraživanje 2005. Neobjavljen.

7.C.PF = [*L*]*eg(ionis) XI].C(laudiae).P(iae) F(idelis)*] (T. 1: 7)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 13,4 x 11,8 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 10YR 8/4 very pale brown), inv. br. 2/06. Nedostaje lijeva polovica pečata. Najveća sačuvana dužina 5,3 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,9 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše oblika *tabula ansata* (ansa je četvrtasta). S obiju strana slova C dva su trokutasta interpunkcijska znaka (*triangula distinguentia*).

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

8. PANSIANA S (T. 1: 8)

Gotovo cjelovito sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 22,6 x 15,8 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 1520/85. Dimenzije pečata: dužina 14,0 cm, širina 3,2 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Iza teksta je znak u obliku spirale okrenute udesno (tzv. *lituus*). Matijašić: tip III/6; Righini: tip 2c.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

9. PANSIAN ... = *Pansian[a]*] (T. 1: 9)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,8 x 11,3 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 10–11/05. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 10,4 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar u-

2. ... XICPF = [*L*]*eg(ionis) XI C(laudiae) P(iae) F(idelis)*] (Pl. 1: 2; Fig. 1)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 14.0 x 12.0 x 2.7 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/4 pale yellow), inv. no. 11689. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 6.7 cm, width 3.1 cm, average length of letters 1.7 cm. Relief letters inside impressed, elaborate, rectangular cartouche.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

3. ... ICPF = [*L*]*eg(ionis) X]I C(laudiae) P(iae) F(idelis)*] (Pl. 1: 3)

Partially preserved stamp on brick fragment (dim. 16.2 x 10.9 x 6.9 cm; Munsell colour: 5YR 7/8 reddish yellow), inv. no. 627/85. Left half of stamp missing. Greatest preserved length 5.9 cm, width 3.0 cm, average length of letters 1.7 cm. Relief letters inside impressed, elaborate, rectangular cartouche.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

4. LEGXI ... = *Leg(ionis) XI [C(laudiae) P(iae) F(idelis)]*] (Pl. 1: 4)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 9.6 x 8.0 x 3.4 cm; Munsell colour: 10YR 8/2 very pale brown), inv. no. 8/05. Right half of stamp missing. Greatest preserved length 6.1 cm, width 3.1 cm, average length of letters 1.6 cm. Relief letters inside impressed, elaborate, rectangular cartouche.

Bribirska glavica, excavation 2004. Publication: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

5. ... EGXICP ... = [*L*]*eg(ionis) XI C(laudiae) P(iae) F(idelis)*] (Pl. 1: 5)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 15.0 x 8.3 x 2.7 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 9/05. Left and right part of stamp missing. Greatest preserved length 6 cm, width 3.2 cm, average length of letters 1.8 cm. Relief letters inside impressed, elaborate, rectangular cartouche.

Bribirska glavica, excavation 2004. Publication: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

6. LEGX ... = *Leg(ionis) X[I] C(laudiae) P(iae) F(idelis)*] (Pl. 1: 6)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11.7 x 8.5 x 3.0 cm; Munsell colour: 7.5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 12/05. Right half of stamp missing. Greatest preserved length 5.5 cm, width 2.8 cm, average length of letters 2.5 cm. Relief letters inside impressed, rectangular *tabula ansata* shaped cartouche.

Bribirska glavica, excavation 2005. Unpublished.

7.C.PF = [*L*]*eg(ionis) XI].C(laudiae).P(iae) F(idelis)*] (Pl. 1: 7)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 13.4 x 11.8 x 2.8 cm; Munsell colour: 10YR 8/4 very

bljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipa 2.

Bribirska glavica, istraživanje 2005. Neobjavljen.

10. PANSIA ... = *Pansia[na]* (T. 1: 10)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 24,6 x 23,0 x 3,1 (6,5) cm; boja po Munsellu: 2.5YR 6/6 light red), inv. br. 11690. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 12,2 cm, širina 3,2 cm, dužina slova 2,4 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipa 2.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

11. PA ... = *Pa[nsiana]* (T. 1: 11)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 12,0 x 8,2 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 945/85. Nedostaje gornji dio i veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,7 cm, najveća sačuvana širina 3,3 cm, dužina slova 3,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipova 2 ili 3.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

12. PA ... = *Pa[nsiana]* (T. 1: 12)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 6,4 x 6,2 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 893/85. Nedostaje veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 5,0 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,4 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipova 2 ili 3.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

13. P ... = *P[ansiana]* (T. 1: 13)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,0 x 8,5 x 2,4 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 1400/85. Nedostaje veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,5 cm, širina 3,4 cm, dužina slova 2,9 cm. Reljefno slovo unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipova 2 ili 3.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

14. PANSIA ... = *Pansia[na]* (T. 1: 14)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 16,6 x 13,5 x 2,3 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 905. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 9,5 cm, širina 2,9 cm, dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipa 2.

Bribirska glavica, istraživanje 1975. Neobjavljen.

pale brown), inv. no. 2/06. Left half of stamp missing. Greatest preserved length 5.3 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.9 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche, *tabula ansata* (ansa is rectangular) shape. Two triangular punctuation marks (*triangula distinguentia*) on both side of the letter C.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

8. PANSIANA S (Pl. 1: 8)

Almost entirely preserved stamp on tegula fragment (dim. 22.6 x 15.8 x 2.7 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 1520/85. Stamp dimensions: length 14 cm, width 3.2 cm, length of letters 2.0 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Spiral-shaped symbol turned rightward (so-called *lituus*) after text. Matijašić: type III/6; Righini: type 2c.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

9. PANSIAN ... = *Pansian[a]* (Pl. 1: 9)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10.8 x 11.3 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 10–11/05. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 10.4 cm, width 3 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of type 2.

Bribirska glavica, excavation 2005. Unpublished.

10. PANSIA ... = *Pansia[na]* (Pl. 1: 10)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 24.6 x 23 x 3.1 (6.5) cm; Munsell colour: 2.5YR 6/6 light red), inv. no. 11690. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 12.2 cm, width 3.2 cm, length of letters 2.4 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of type 2.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

11. PA ... = *Pa[nsiana]* (Pl. 1: 11)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 12 x 8.2 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 945/85. Upper portion and most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3.7 cm, greatest preserved width 3.3 cm, length of letters 3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of types 2 or 3.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

12. PA ... = *Pa[nsiana]* (Pl. 1: 12)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 6.4 x 6.2 x 2.7 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 893/85. Most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 5 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.4 cm. Relief letters inside im-

15. PAN ... = *Pan[siana]* (T. 1: 15)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 8,9 x 8,5 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 4/6 red), inv. br. 909. Nedostaje desna polovica pečata i donji lijevi kut. Najveća sačuvana dužina 6,7 cm, širina 3,2 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipa 2.

Bribirska glavica, istraživanje 1978. Neobjavljen.

16. ... ASI.A.NA = *[P]a(n)si.a.na* ili *[C(ai)* ili *C(aesaris).P]a(n)si.a.na* (T. 1: 16)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,8 x 15,7 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 5/6 red), inv. br. 913. Nedostaju lijevi, krajnji desni i donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 12,3 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. S objiju strana središnjeg A dva su trokutasta interpunkcijska znaka (*triangula distinguentia*) s vrhovima okrenutima prema dolje. Matijašić: tip III/10 ili V/10–11; Righini: tip 3b ili 11c–e.

Bribirska glavica, istraživanje 1979. Neobjavljen.

17. TI.PANSIAN ... = *Ti(beri).Pansian[a]* (T. 1: 17)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,5 x 11,5 x 2,4 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 1/05. Nedostaje manji dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 13,5 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,4 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Između dvaju elemenata manji je, izduženi interpunkcijski znak. Matijašić: tip IV/9; Righini: tip 8a–b ili 8l.

Bribirska glavica, istraživanje 2003. Objava: Pedišić 2004: 121, sl. 3, 122.

18. TI.P^(AN)S ... = *Ti(beri).Pans[i(ana)]* (T. 1: 18)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 15,5 x 11,0 x 2,9 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11685. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,1 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura AN; između dvaju elemenata nalazi se *triangulum distinguens* s vrhom okrenutim prema gore. Matijašić: tip IV/18.

Bribirska glavica, istraživanje 2003. Objava: Pedišić 2004: 122.

19. TI.P ... = *Ti(beri).P[ansiana]* (T. 1: 19)

Nepotpuno sačuvan pečat vjerojatno na ulomku tegule (dim. 6,3 x 5,6 x 1,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/6 reddish yellow), inv. br. 591/85. Nedostaje veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,6 cm, širina 2,6 cm, dužina slova 1,9 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Interpunkcijski znak između dvaju elemenata izdužena

pressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of types 2 or 3.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

13. P ... = *P[ansiana]* (Pl. 1: 13)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10 x 8.5 x 2.4 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 1400/85. Most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3.5 cm, width 3.4 cm, length of letters 2.9 cm. Relief letter inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of types 2 or 3.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

14. PANSIA ... = *Pansia[na]* (Pl. 1: 14)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 16.6 x 13.5 x 2.3 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 905. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 9.5 cm, width 2.9 cm, length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of type 2.

Bribirska glavica, excavation 1975. Unpublished.

15. PAN ... = *Pan[siana]* (Pl. 1: 15)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 8.9 x 8.5 x 2.5 cm; Munsell colour: 2.5YR 4/6 red), inv. no. 909. Right half and lower left corner of stamp missing. Greatest preserved length 6.7 cm, width 3.2 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of type 2.

Bribirska glavica, excavation 1978. Unpublished.

16. ... ASI.A.NA = *[P]a(n)si.a.na* ili *[C(ai)* ili *C(aesaris).P]a(n)si.a.na* (Pl. 1: 16)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.8 x 15.7 x 2.8 cm; Munsell colour: 2.5YR 5/6 red), inv. no. 913. Left side, right periphery and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 12.3 cm, width 3.0 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Two triangular punctuation marks (*triangula distinguentia*) with tips facing downward on both sides of middle letter A. Matijašić: type III/10 or V/10–11; Righini: type 3b or 11c–e.

Bribirska glavica, excavation 1979. Unpublished.

17. TI.PANSIAN ... = *Ti(beri).Pansian[a]* (Pl. 1: 17)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.5 x 11.5 x 2.4 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 1/05. Small part of right side of

je, vretenasta oblika. Matijašić: tip IV/9; Righini: jedna od varijanata tipa 8.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

20. TICLA^(VD)IP^(AN) ... = *Ti(beri) Claudi Pan[si(ana)]* (T. 1: 20)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 23,0 x 18,4 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 2/05. Nedostaju gornji lijevi kut i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 12,1 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligature *VD* i *AN*. Matijašić: tip VI/12; Righini: tip 14b.

Bribirska glavica, istraživanje 2003. Objava: Pedišić 2004: 119, 121, sl. 4.

21. TICLA^(VD) ... = *Ti(beri) Claud[i Pansi(ana)]* (T. 1: 21)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,7 x 15,0 x 2,9 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 3/05. Nedostaje desna polovica pečata. Najveća sačuvana dužina 9,5 cm, širina 2,9 cm, dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *VD*. Tipološki identičan prethodnomu primjerku.

Bribirska glavica, istraživanje 2003. Objava: Pedišić 2004: 119, 121, sl. 4.

22. ... LA^(VD)IP^(AN)SI = [*Ti(beri) C]laudi Pansi(ana)* (T. 1: 22)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 25,8 x 22,0 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 6/6 light red), inv. br. 915. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 11,1 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligature *VD* i *AN*. Tipološki identičan prethodnim dvama primjercima.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

23. TICLA^(VD)IP ... = *Ti(beri) Claudi P[ansi(ana)]* (T. 1: 23)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,1 x 14,0 x 2,4 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 5/6 red), inv. br. 904. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 9,2 cm, širina 2,9 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *VD*. Tipološki identičan prethodnim trima primjercima.

Bribirska glavica, istraživanje 1975. Neobjavljen.

24. ... (LA)^(VD)P^(AN) ... = [*Ti(beri).C]laudi. Pan[siana]* ili [*Ner(onis).C]laudi. Pan[siana]* (T. 1: 24)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 9,0 x 8,3 x 3,1 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/6 reddish yellow), inv. br. 6/05. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 9,2 cm, širina 3,4 cm, dužina slova 3,0 cm. Reljefna slova unutar

stamp missing. Greatest preserved length 13.5 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.4 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Small, elongated punctuation mark between the two elements. Matijašić: type IV/9; Righini: type 8a–b or 8l.

Bribirska glavica, excavation 2003. Publication: Pedišić 2004: 121, fig. 3, 122.

18. TI^(AN)S ... = *Ti(beri).Pans[i(ana)]* (Pl. 1: 18)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 15.5 x 11.0 x 2.9 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11685. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 7.1 cm, width 3 cm, length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *AN*; *triangulum distinguens* with tip facing downward between the two elements. Matijašić: type IV/18.

Bribirska glavica, excavation 2003. Publication: Pedišić 2004: 122.

19. TI^(P) ... = *Ti(beri).P[ansiana]* (Pl. 1: 19)

Partially preserved stamp, probably on tegula fragment (dim. 6.3 x 5.6 x 1.5 cm; Munsell colour: 5YR 5/6 reddish yellow), inv. no. 591/85. Most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3.6 cm, width 2.6 cm, length of letters 1.9 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Punctuation mark between the two elements is extended, spindle-shaped. Matijašić: type IV/9; Righini: one of variants of type 8.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

20. TICLA^(VD)IP^(AN) ... = *Ti(beri) Claudi Pan[si(ana)]* (Pl. 1: 20)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 23 x 18.4 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 2/05. Upper left corner and right part of stamp missing. Greatest preserved length 12.1 cm, width 3 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligatures *VD* and *AN*. Matijašić: type VI/12; Righini: type 14b.

Bribirska glavica, excavation 2003. Publication: Pedišić 2004: 119, 121, fig. 4.

21. TICLA^(VD) ... = *Ti(beri) Claud[i Pansi(ana)]* (Pl. 1: 21)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.7 x 15 x 2.9 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 3/05. Right half of stamp missing. Greatest preserved length 9.5 cm, width 2.9 cm, length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *VD*. Typologically identical to preceding example.

Bribirska glavica, excavation 2003. Publication: Pedišić 2004: 119, 121, fig. 4

udubljene, pravokutne kartuše. Ligature *LA*, *VDI* i *AN*. Sačuvani elementi odvojeni su dvama trokutastim interpunkcijskim znakovima, postavljenima zrcalno u istoj vertikali.

Bribirska glavica, istraživanje 2004. Objava: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

25. ... $\cdot C^{\text{LA}} \text{VDI}^{\text{I}} \dots = [Ti(beri)].Claudi.[Pansiana]$ ili $[Ner(onis)].Claudi.[Pansiana]$ (T. 1: 25)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 8,3 x 8,0 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 5/05. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,3 cm, širina 3,4 cm, dužina slova 2,9 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligature *LA* i *VDI*. S obje strane sačuvanoga elementa po jedan je nepotpuno sačuvan *triangulum distinguens*. Tipološki vjerojatno identičan prethodnomu primjerku.

Bribirska glavica, istraživanje 2004. Objava: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

26. ... $DP^{\text{AN}} \text{SI} \dots = [Ner(onis) Clau]d(i) Pansi[ana]$ (T. 1: 26)

Nepotpuno sačuvan pečat vjerojatno na ulomku tegule (dim. 10,0 x 5,8 x 2,2 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/6 reddish yellow), inv. br. 745/80. Nedostaju veći dio lijeve polovice i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,8 cm, širina 2,7 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *AN*. Matijašić: tip VII/2; Righini: tip 16l.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

27. $\text{NER} \dots = Ner(onis) [Claudi Pansiana]$ (T. 2: 27)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 5,6 x 4,5 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 590/85. Nedostaju donji dio i veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,9 cm, najveća sačuvana širina 2,8 cm, najveća sačuvana dužina slova 2,4 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *NE*. Matijašić: tip VII/5, 10–11; Righini: tip 16f–h.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

28. ... $CLAP^{\text{AN}} = [Neronis] Cla(udi) Pan(siana)$ (T. 2: 28)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 12,0 x 6,7 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 7/05. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,6 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *AN*. Matijašić: tip VII/4–5; Righini: tip 16a.

Bribirska glavica, istraživanje 2004. Objava: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

22. ... $LA^{\text{VD}} \text{IP}^{\text{AN}} \text{SI} = [Ti(beri) C] laudi Pansi(ana)$ (Pl. 1: 22)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 25.8 x 22 x 2.8 cm; Munsell colour: 2.5YR 6/6 light red), inv. no. 915. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 11.1 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligatures *VD* and *AN*. Typologically identical to preceding two examples.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

23. $TICLA^{\text{VD}} \text{IP} \dots = Ti(beri) Claudi P[ansi(ana)]$ (Pl. 1: 23)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.1 x 14.0 x 2.4 cm; Munsell colour: 2.5YR 5/6 red), inv. no. 904. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 9.2 cm, width 2.9 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *VD*. Typologically identical to preceding three examples.

Bribirska glavica, excavation 1975. Unpublished.

24. ... $\text{LA}^{\text{VDI}} \text{P}^{\text{AN}} \dots = [Ti(beri) C] laudi. Pan[siana]$ ili $[Ner(onis) C] laudi. Pan[siana]$ (Pl. 1: 24)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 9 x 8.3 x 3.1 cm; Munsell colour: 5YR 5/6 reddish yellow), inv. no. 6/05. Left and right parts of stamp missing. Greatest preserved length 9.2 cm, width 3.4 cm, length of letters 3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligatures *LA*, *VDI* and *AN*. Preserved elements separated by two triangular punctuation marks, placed in mirror-image on same vertical plane.

Bribirska glavica, excavation 2004. Publication: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

25. ... $\cdot C^{\text{LA}} \text{VDI}^{\text{I}} \dots = [Ti(beri)].Claudi.[Pansiana]$ ili $[Ner(onis)].Claudi.[Pansiana]$ (Pl. 1: 25)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 8.3 x 8 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 5/05. Left and right parts of stamp missing. Greatest preserved length 7.3 cm, width 3.4 cm, length of letters 2.9 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligatures *LA* and *VDI*. One partially preserved *triangulum distinguens* on each side of preserved element. Typologically probably identical to the preceding example.

Bribirska glavica, excavation 2004. Publication: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

26. ... $DP^{\text{AN}} \text{SI} \dots = [Ner(onis) Clau]d(i) Pansi[ana]$ (Pl. 1: 26)

Partially preserved stamp, probably on tegula fragment (dim. 10.0 x 5.8 x 2.2 cm; Munsell colour: 5YR 5/6 reddish yellow), inv. no. 745/80. Right part and most of left half of stamp missing. Greatest pre-

29. ... *S* = [*Pansiana*] *S* ili [*Ti(beri) Pansiana*] *S* ili [*C(ai)* ili *C(aesaris).Pa(n)siana*] *S* (T. 2: 29)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 13,8 x 12,2 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 5/6 red), inv. br. 906. Nedostaje veći dio lijeve strane pečata i njegov donji dio. Najveća sačuvana dužina 3,6 cm, najveća sačuvana širina 2,4 cm. Sačuvan je samo dio znaka u obliku spirale okrenute udesno (tzv. *lituus*). Matijašić: tipovi III/6, IV/7 ili V/12; Righini: tipovi 2c, 8b ili 11b.

Bribirska glavica, istraživanje 1976. Neobjavljen.

30. ... PANSIA ... = [...?] *Pansia[na]* (T. 2: 30)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 19,7 x 9,9 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 13/05. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 8,2 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

31. ... I(AN)A = [...?] *Pansiana* (T. 2: 31)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 9,6 x 6,4 x 3,1 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. br. 14/05. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,7 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *AN*. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

32. ... NSIAN ... = [...?] *Pansian[a]* (T. 2: 32)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,2 x 9,8 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. br. 629. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,9 cm, širina 3,2 cm, dužina slova 2,6 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 1979. Neobjavljen.

33. ... PAN ... = [...?] *Pansiana* (T. 2: 33)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,5 x 5,7 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 373/80. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,7 cm, širina 2,8 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

34. ... ANS ... = [...?] *Pansiana* (T. 2: 34)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 13,5 x 7,1 x 2,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/8 reddish yellow), inv. br. 716/85. Nedostaju lijevi i desni

served length 5.8 cm, width 2.7 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *AN*. Matijašić: type VII/2; Righini: type 16l.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

27. (NE)R ... = *Ner(onis) [Claudi Pansiana]* (Pl. 2: 27)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 5.6 x 4.5 x 2.5 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 590/85. Lower part and most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3.9 cm, greatest preserved width 2.8 cm, greatest preserved length of letters 2.4 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *NE*. Matijašić: type VII/5, 10–11; Righini: type 16f–h.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

28. ... CLAP(AN) = [*Neronis*] *Cla(udi) Pan(siana)* (Pl. 2: 28)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 12 x 6.7 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 7/05. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 6.6 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *AN*. Matijašić: type VII/4–5; Righini: type 16a.

Bribirska glavica, excavation 2004. Publication: Pedišić 2005: 76; 2005a: 205.

29. ... *S* = [*Pansiana*] *S* ili [*Ti(beri) Pansiana*] *S* ili [*C(ai)* ili *C(aesaris).Pa(n)siana*] *S* (Pl. 2: 29)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 13.8 x 12.2 x 2.6 cm; Munsell colour: 2.5YR 5/6 red), inv. no. 906. Most of left side and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 3.6 cm, greatest preserved width 2.4 cm. Only part of symbol shaped like spiral facing downward (so-called *lituus*) preserved. Matijašić: types III/6, IV/7 or V/12; Righini: types 2c, 8b or 11b.

Bribirska glavica, excavation 1976. Unpublished.

30. ... PANSIA ... = [...?] *Pansia[na]* (Pl. 2: 30)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 19.7 x 9.9 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 13/05. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 8.2 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

31. ... I(AN)A = [...?] *Pansiana* (Pl. 2: 31)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 9.6 x 6.4 x 3.1 cm; Munsell colour: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. no. 14/05. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 6.7 cm, width 3 cm, length of letters 2 cm. Relief letters inside im-

dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,0 cm, širina 3,5 cm, dužina slova 2,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

35. ... NSIAN ... = [...? Pa]nsian[a] (T. 2: 35)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 12,1 x 9,2 x 2,3 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 1277/85. Nedostaju lijevi, desni i donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,4 cm, najveća sačuvana širina 2,4 cm, najveća sačuvana dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

36. ... SI'AN' ... = [...? Pan]sian[a] (T. 2: 36)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 14,0 x 9,1 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11684. Nedostaju lijevi i krajnji desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,5 cm, širina 2,9 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura AN. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 2003. Objava: Pedišić 2004: 119, 121, sl. 4.

37. ... PANSIANA = [...?] Pansiana (T. 2: 37)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 24,3 x 22,7 x 2,2 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 643. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 14,0 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,3 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 1979. Neobjavljen.

38. ... SIANA = [...?] Pan[siana] *

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,0 x 9,0 x 2,5 cm), inv. br. 388. Nedostaje lijevi dio pečata. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 1981. Neobjavljen.

39. ... ANSI ... = [...?] P[ansi]ana (T. 2: 39)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,5 x 6,6 x 2,3 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 5/6 red), inv. br. 902. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,0 cm, širina 2,7 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 1968. Neobjavljen.

40. ... ANSI ... = [...?] P[ansi]ana (T. 2: 40)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 21,6 x 16,5 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 908. Nedostaju lijevi i desni dio

pressed, rectangular cartouche. Ligature AN. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

32. ... NSIAN ... = [...?] Pa]nsian[a] (Pl. 2: 32)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10.2 x 9.8 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. no. 629. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 7.9 cm, width 3.2 cm, length of letters 2.6 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 1979. Unpublished.

33. ... PAN ... = [...?] Pan[siana] (Pl. 2: 33)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11.5 x 5.7 x 2.7 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 373/80. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 5.7 cm, width 2.8 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

34. ... ANS ... = [...?] P]ansiana] (Pl. 2: 34)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 13.5 x 7.1 x 2.0 cm; Munsell colour: 5YR 7/8 reddish yellow), inv. no. 716/85. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 5 cm, width 3.5 cm, length of letters 2.8 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

35. ... NSIAN ... = [...?] Pa]nsian[a] (Pl. 2: 35)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 12.1 x 9.2 x 2.3 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 1277/85. Left and right sides and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 7.4 cm, greatest preserved width 2.4 cm, greatest preserved length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

36. ... SI'AN' ... = [...?] Pan]sian[a] (Pl. 2: 36)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 14 x 9.1 x 2.8 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11684. Left side and right periphery of stamp missing. Greatest preserved length 6.5 cm, width 2.9 cm, length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature AN. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 2003. Publication: Pedišić 2004: 119, 121, fig. 4.

37. ... PANSIANA = [...?] Pansiana (Pl. 2: 37)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 24.3 x 22.7 x 2.2 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 red-

pečata. Najveća sačuvana dužina 9,2 cm, širina 3,4 cm, dužina slova 2,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti. Bribirska glavica, istraživanje 1975. Neobjavljen.

41. ... ANA = [...? *Pansi*]ana (T. 2: 41)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,8 x 7,9 x 2,1 cm; boja po Munsellu: 5YR 4/6 yellowish red), inv. br. 911a. Nedostaju lijevi dio i donji desni kut pečata. Najveća sačuvana dužina 7,8 cm, širina 3,5 cm, dužina slova 3,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 1979. Neobjavljen.

42. ... NSI ... = [...? *Pa*]nsi[ana] (T. 2: 42)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,6 x 9,8 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 5/6 red), inv. br. 1/06. Nedostaju lijevi, desni i donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,1 cm, najveća sačuvana širina 2,4 cm, najveća sačuvana dužina slova 1,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Bribirska glavica, istraživanje 2006. Neobjavljen.

43. ... LONA ... = [*So*]lona[s] ili [*So*]lona[te] (T. 2: 43)

Nepotpuno sačuvan pečat vjerojatno na ulomku tegule (dim. 8,1 x 6,5 x 2,1 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 91/02. Nedostaju lijevi, desni i gornji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,0 cm, najveća sačuvana širina 2,2 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: jedna od varijanata tipova 1 ili 4.

Bribirska glavica, istraživanje 2002. Neobjavljen.

44. SO ... = *So*[lonas] ili *So*[lonate] (T. 2: 44)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,5 x 7,4 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 5/6 red), inv. br. 914. Nedostaje veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,9 cm, širina 3,7 cm, dužina slova 2,9 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: jedna od varijanata tipova 1 ili 4.

Bribirska glavica, istraživanje 1979. Neobjavljen.

45. ... OLON ... = [*S*]olon[as] ili [*S*]olon[ate] (T. 2: 45)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 15,5 x 9,7 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/6 yellowish red), inv. br. 184. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 8,9 cm, širina 2,9 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: jedna od varijanata tipova 1 ili 4.

Bribirska glavica, istraživanje 1980. Neobjavljen.

dish yellow), inv. no. 643. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 14 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 1979. Unpublished.

38. ... SIANA = [...? *Pan*]siana *

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11 x 9 x 2.5 cm), inv. no. 388. Left part of stamp missing. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 1981. Unpublished.

39. ... ANSI ... = [...? *P*]ansi[ana] (Pl. 2: 39)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11.5 x 6.6 x 2.3 cm; Munsell colour: 2.5YR 5/6 red), inv. no. 902. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 6 cm, width 2.7 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 1968. Unpublished.

40. ... ANSI ... = [...? *P*]ansi[ana] (Pl. 2: 40)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 21.6 x 16.5 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 908. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 9.2 cm, width 3.4 cm, length of letters 2.8 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 1975. Unpublished.

41. ... ANA = [...? *Pansi*]ana (Pl. 2: 41)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10.8 x 7.9 x 2.1 cm; Munsell colour: 5YR 4/6 yellowish red), inv. no. 911a. Left side and lower right-hand corner of stamp missing. Greatest preserved length 7.8 cm, width 3.5 cm, length of letters 3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 1979. Unpublished.

42. ... NSI ... = [...? *Pa*]nsi[ana] (Pl. 2: 42)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10.6 x 9.8 x 2.5 cm; Munsell colour: 2.5YR 5/6 red), inv. no. 1/06. Left and right sides and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 6.1 cm, greatest preserved width 2.4 cm, greatest preserved length of letters 1.8 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Bribirska glavica, excavation 2006. Unpublished.

43. ... LONA ... = [*So*]lona[s] ili [*So*]lona[te] (Pl. 2: 43)

Partially preserved stamp, probably on tegula fragment (dim. 8.1 x 6.5 x 2.1 cm; Munsell colour: 5YR

46. ... ONAS = *[Sol]onas* (T. 2: 46)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 15,0 x 12,9 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 910. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,8 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,4 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1a.

Bribirska glavica, istraživanje 1978. Neobjavljen.

47. ... NAS = *[Solo]nas* (T. 2: 47)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 12,3 x 6,3 x 2,3 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/6 yellowish red), inv. br. 903. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,1 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,4 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1a.

Bribirska glavica, istraživanje 1970. Neobjavljen.

48. SOLON ... = *Solon[as]* ili *Solon[ate]* (T. 2: 48)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 19,2 x 12,1 x 3,2 cm; boja po Munsellu: 2.5YR 6/6 light red), inv. br. 917. Nedostaju donji i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 12,6 cm, najveća sačuvana širina 2,5 cm, najveća sačuvana dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1a ili jedna od varijanata tipa 4.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

49. ... OL^AO ... = *[S]olo[nas]* *[L(---)] A(---) [S(---)]* (T. 2: 49; sl. 6)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,7 x 7,5 x 2,3 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 4/05. Nedostaju lijevi, desni i donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 9,5 cm, najveća sačuvana širina 2,9 cm, najveća sačuvana dužina slova 2,5 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Između slova *L* i *O* umetnuto je manje slovo *A*. Righini: tip 3.

Bribirska glavica, istraživanje 2003. Neobjavljen.

50. Q ... = *Q(uinti) [Clodi Ambrosi]* (T. 2: 50)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 9,3 x 6,9 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 7/4 pink), inv. br. 842/85. Nedostaje veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 1,6 cm, širina pečata = dužina slova 2,4 cm. Udubljeno slovo, bez kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje 1985. Neobjavljen.

51. QC ... = *Q(uinti) C[lodi Ambrosi]* (T. 2: 51)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 18,2 x 10,2 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 7/4 pink), inv. br. 916. Nedostaje veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,6 cm, širina pečata = dužina slova 2,4 cm. Udubljena slova, bez kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

6/6 reddish yellow), inv. no. 91/02. Left and right sides and top of stamp missing. Greatest preserved length 7 cm, greatest preserved width 2.2 cm, greatest preserved length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: one of variants of types 1 or 4.

Bribirska glavica, excavation 2002. Unpublished.

44. SO ... = *So[lonas]* ili *So[lonate]* (Pl. 2: 44)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10.5 x 7.4 x 2.6 cm; Munsell colour: 2.5YR 5/6 red), inv. no. 914. Most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3.9 cm, width 3.7 cm, length of letters 2.9 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: one of variants of types 1 or 4.

Bribirska glavica, excavation 1979. Unpublished.

45. ... OLON ... = *[S]olon[as]* ili *[S]olon[ate]* (Pl. 2: 45)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 15.5 x 9.7 x 3.0 cm; Munsell colour: 5YR 5/6 yellowish red), inv. no. 184. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 8.9 cm, width 2.9 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: one of variants of types 1 or 4.

Bribirska glavica, excavation 1980. Unpublished.

46. ... ONAS = *[Sol]onas* (Pl. 2: 46)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 15 x 12.9 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 910. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 7.8 cm, width 3 cm, length of letters 2.4 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1a.

Bribirska glavica, excavation 1978. Unpublished.

47. ... NAS = *[Solo]nas* (Pl. 2: 47)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 12.3 x 6.3 x 2.3 cm; Munsell colour: 5YR 5/6 yellowish red), inv. no. 903. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 6.1 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.4 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1a.

Bribirska glavica, excavation 1970. Unpublished.

48. SOLON ... = *Solon[as]* ili *Solon[ate]* (Pl. 2: 48)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 19.2 x 12.1 x 3.2 cm; Munsell colour: 2.5YR 6/6 light red), inv. no. 917. Top and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 12.6 cm, greatest preserved width 2.5 cm, greatest preserved length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1a or one of variants of type 4.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

52. VOL ... = *Vol[---]* (T. 2: 52)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,4 x 7,3 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. br. 11688. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,1 cm, širina 2,4 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

53. T.COELI = *T(iti).Coeli* (T. 2: 53)

Cjelovito sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,2 x 12,8 x 3,4 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. br. 911. Dimenzije pečata: dužina 7,0 cm, širina 2,1 cm, prosječna dužina slova 1,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Elemente odvaja okrugli interpunkcijski znak.

Bribirska glavica, istraživanje 1978. Neobjavljen.

54.HER' (ME)R ... = *[C(ai).Titi].Hermer[otis]* (T. 2: 54)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 9,0 x 6,4 x 3,3 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/4 pale yellow), inv. br. 3/06. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,7 cm, širina pečata = dužina slova 1,7 cm. Udubljena slova, bez kartuše. Ligature *HER* i *ME*. S lijeve strane sačuvanoga elementa nalazi se okrugli interpunkcijski znak.

Bribirska glavica, istraživanje. Neobjavljen.

55. ... BIM ... = *[M(arci).Al]bi M[acri]* (T. 2: 55)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 7,5 x 7,3 x 3,6 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 7/4 pink), inv. br. 912. Nedostaju lijevi, desni i donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,0 cm, najveća sačuvana širina pečata = najveća sačuvana dužina slova 2,1 cm. Udubljena slova, bez kartuše.

Bribirska glavica, istraživanje 1978. Neobjavljen.

Skradin (*Scardona*)

56. C PASIANA S = *C(---) S(---) Pa(n)siana* (T. 3: 56; sl. 4)

Cjelovito sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 42,0 x 41,0 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11672. Dimenzije pečata: dužina 17,6 cm, širina 4,1 cm, dužina slova 2,9 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Slova *C* i *S* manjih su dimenzija; jedno slovo nalazi se s jedne, a drugo s druge strane elementa *Pa(n)siana*, pri sredini širine pečata.

Skradin – Rokovača, istraživanje; poklopnica groba. Neobjavljen.

57. (TI).PANSIA ... = *Ti(beri).Pansia[na]* (T. 3: 57)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 58,0 x 32,0 x 2,4 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11671. Nedostaje desni i zbog

49. ... OL^AO ... = *[S]olo[nas] [L(---)] A(---) [S(---)]* (Pl. 2: 49; Fig. 6)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10.7 x 7.5 x 2.3 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 4/05. Left and right sides and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 9.5 cm, greatest preserved width 2.9 cm, greatest preserved length of letters 2.5 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Small letter *A* inserted between letters *L* and *O*. Righini: type 3.

Bribirska glavica, excavation 2003. Unpublished.

50. Q ... = *Q(uinti) [Clodi Ambrosi]* (Pl. 2: 50)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 9.3 x 6.9 x 2.6 cm; Munsell colour: 7.5YR 7/4 pink), inv. no. 842/85. Most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 1.6 cm, width of stamp = length of letters 2.4 cm. Impressed letter, no cartouche.

Bribirska glavica, excavation 1985. Unpublished.

51. QC ... = *Q(uinti) C[lodi Ambrosi]* (Pl. 2: 51)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 18.2 x 10.2 x 2.5 cm; Munsell colour: 7.5YR 7/4 pink), inv. no. 916. Most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3.6 cm, width of stamp = length of letters 2.4 cm. Impressed letters, no cartouche.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

52. VOL ... = *Vol[---]* (Pl. 2: 52)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11.4 x 7.3 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. no. 11688. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 6.1 cm, width 2.4 cm, length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

53. T.COELI = *T(iti).Coeli* (Pl. 2: 53)

Entirely preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.2 x 12.8 x 3.4 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. no. 911. Stamp dimensions: length 7 cm, width 2.1 cm, average length of letters 1.7 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Round punctuation mark separates elements.

Bribirska glavica, excavation 1978. Unpublished.

54.HER' (ME)R ... = *[C(ai).Titi].Hermer[otis]* (Pl. 2: 54)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 9 x 6.4 x 3.3 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/4 pale yellow), inv. no. 3/06. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 5.7 cm, width of stamp = length of letters 1.7 cm. Impressed letters, no cartouche. Ligatures *HER* and *ME*. Round punctuation mark on left side of preserved element.

Bribirska glavica, excavation. Unpublished.

plitkoga otiska donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 13,8 cm, najveća sačuvana širina 2,9 cm, najveća sačuvana dužina slova 2,3 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *TI* je oblika latinskoga križa, iza nje slijedi *triangulum distinguens* okrenut prema dolje. Matijašić: sličan tipu IV/2; Righini: tip 8c.

Skradin – Rokovača, istraživanje; poklopnica groba. Neobjavljen.

58. TIPANS ... = *Ti(beri) Pans[iana]* *

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 16,0 x 10,5 cm), inv. br. 10286. Nedostaje desni dio pečata. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa IV; Righini: jedna od varijanata tipa 8.

Skradin – kuće Dželalije, istraživanje 1977. Neobjavljen.

59. ... C(AE)SA ... = *[C(ai).]Caesa[r(is).Pans(iana)]* (T. 3: 59)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 6,2 x 5,1 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. br. 11700. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 4,7 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 1,9 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *AE*. Matijašić: tip V/2; Righini: tip 12b.

Skradin – Ulica dr. Franje Tuđmana, slučajni nalaz, 2005. Neobjavljen.

60. ... AR.PA ... = *[C(ai).Caes]ar(is).Pa[ns(iana)]* (T. 3: 60)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 7,1 x 5,2 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. br. 11699. Nedostaju lijevi, desni i donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,1 cm, najveća sačuvana širina 3,0 cm, najveća sačuvana dužina slova 1,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Između elemenata sačuvan je dio trokutastoga interpunkcijskog znaka okrenutoga prema gore. Matijašić: tip V/2; Righini: tip 12b.

Skradin – Ulica dr. Franje Tuđmana, slučajni nalaz, 2005. Neobjavljen.

61. ... (ER)CLA(VDI)P(AN)S(IA)N(A) = *[N]er(onis).Claudi.Pansiana* (T. 3: 61)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 38,0 x 28,5 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11653. Nedostaje manji dio lijeve strane pečata. Najveća sačuvana dužina 14,7 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,3 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligature: *ER* u prvome elementu, *LA* i *VDI* u *Clavdi* te prva grupa *AN* i *IAN* u elementu *Pansiana*. Između prvih dvaju elemenata interpunkcijski je znak u obliku

55. ... BIM ... = *[M(arci).Al]bi M[acri]* (Pl. 2: 55)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 7.5 x 7.3 x 3.6 cm; Munsell colour: 7.5YR 7/4 pink), inv. no. 912. Left and right sides and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 6 cm, greatest preserved width of stamp = greatest preserved length of letters 2.1 cm. Impressed letters, no cartouche.

Bribirska glavica, excavation 1978. Unpublished.

Skradin (*Scardona*)

56. C PASIANA S = *C(---)S(---)Pa(n)siana* (Pl. 3: 56; Fig. 4)

Entirely preserved stamp on tegula fragment (dim. 42 x 41 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11672. Stamp dimensions: length 17.6 cm, width 4.1 cm, length of letters 2.9 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Letters *C* and *S* have smaller dimensions; each letter is located to one side of the element *Pa(n)siana*, at middle of stamp's width.

Skradin – Rokovača, excavation; grave cover. Unpublished.

57. (TI).PANSIA ... = *Ti(beri).Pansia[na]* (Pl. 3: 57)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 58 x 32 x 2.4 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11671. Right side and bottom (due to shallow imprint) of stamp missing. Greatest preserved length 13.8 cm, greatest preserved width 2.9 cm, greatest preserved length of letters 2.3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *TI* is in shape of Latin cross, followed by *triangulum distinguens* facing downward. Matijašić: similar to type IV/2; Righini: type 8c.

Skradin – Rokovača, excavation; grave cover. Unpublished.

58. TIPANS ... = *Ti(beri) Pans[iana]* *

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 16 x 10.5 cm), inv. no. 10286. Right part of stamp missing. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type IV; Righini: one of variants of type 8.

Skradin – Dželalija houses, excavation 1977. Unpublished.

59. ... C(AE)SA ... = *[C(ai).]Caesa[r(is).Pans(iana)]* (Pl. 3: 59)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 6.2 x 5.1 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. no. 11700. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 4.7 cm, width 3.3 cm, length of letters 1.9 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *AE*. Matijašić: type V/2; Righini: type 12b.

stiliziranoga stabilca (palme?), a druga dva elementa razdvaja *triangulum distinguens* okrenut prema dolje. Matijašić: sličan tipu VII/13; Righini: vjerojatno tip 16i.

Skradin – Maraguša, istraživanje; poklopnica groba. Neobjavljen.

62. $\langle \text{NER} \rangle . \langle \text{LA} \rangle \langle \text{VDI} \rangle . \langle \text{AN} \rangle \langle \text{S} \rangle \langle \text{IAN} \rangle \text{A} = \text{Ner}(\text{onis}). \text{Claudi.Pansiana}$ (T. 3: 62)

Cjelovito sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 39,0 x 31,5 x 3,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/8 reddish yellow), inv. br. 11654. Dimenzije pečata: dužina 16,3 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,3 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligature: *NER* u prvome elementu, *LA* i *VDI* u *Clavdi* te prva grupa *AN* i *IAN* u elementu *Pansiana*. Između prvih dvaju elemenata interpunkcijski je znak u obliku stiliziranoga stabilca (palme?), a druga dva elementa razdvaja *triangulum distinguens* okrenut prema dolje. Matijašić: sličan tipu VII/13; Righini: vjerojatno tip 16i.

Skradin – Maraguša, istraživanje; poklopnica groba. Neobjavljen.

63. $\langle \text{NER} \rangle . \langle \text{LA} \rangle \langle \text{VDI} \rangle . \langle \text{AN} \rangle \langle \text{S} \rangle \langle \text{IAN} \rangle \text{A} = \text{Ner}(\text{onis}). \text{Claudi.Pansiana}$

Cjelovito sačuvan pečat na teguli (dim. 61,0 x 47,5 x 2,5(6,5) cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11691. Dimenzije pečata: dužina 16,1 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,4 cm. Tipološki identičan prethodnim dvama primjercima.

Skradin – Maraguša, istraživanje; poklopnica groba. Neobjavljen.

64. $\langle \text{NER} \rangle . \langle \text{LA} \rangle \langle \text{VDI} \rangle . \langle \text{AN} \rangle \langle \text{S} \rangle \langle \text{IAN} \rangle \text{A} = \text{Ner}(\text{onis}). \text{Claudi.Pansiana}$

Cjelovito sačuvan pečat na teguli (dim. 62,0 x 47,5 x 2,4(6,0) cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11692. Dimenzije pečata: dužina 16,1 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,4 cm. Tipološki identičan prethodnim trima primjercima.

Skradin – Maraguša, istraživanje; poklopnica groba. Neobjavljen.

65. $\langle \text{NER} \rangle . \langle \text{LA} \rangle \langle \text{VDI} \rangle . \langle \text{AN} \rangle \langle \text{S} \rangle \langle \text{IAN} \rangle \text{A} = \text{Ner}(\text{onis}). \text{Claudi.Pansiana}$ (sl. 5)

Cjelovito sačuvan pečat na teguli (dim. 61,0 x 47,5 x 2,5(6,5) cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11693. Dimenzije pečata: dužina 16,1 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,4 cm. Tipološki identičan prethodnim četirima primjercima.

Skradin – Maraguša, istraživanje; poklopnica groba. Neobjavljen.

66. ... $\langle \text{SIA} \rangle \langle \text{NA} \rangle = [\dots? \text{Pan}] \text{siana}$ (T. 3: 66)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 16,0 x 11,4 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6

Skradin – Dr. Franje Tuđmana street, chance find, 2005. Unpublished.

60. ... $\text{AR.PA} \dots = [\text{C}(\text{ai}).\text{Caes}] \text{ar}(\text{is}). \text{Pa}[\text{ns}(\text{iana})]$ (Pl. 3: 60)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 7.1 x 5.2 x 2.7 cm; Munsell colour: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. no. 11699. Left and right sides and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 5.1 cm, greatest preserved width 3 cm, greatest preserved length of letters 1.8 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Part of upward facing triangular punctuation mark preserved between elements. Matijašić: type V/2; Righini: type 12b.

Skradin – Dr. Franje Tuđmana street, chance find, 2005. Unpublished.

61. ... $\langle \text{ER} \rangle . \langle \text{LA} \rangle \langle \text{VDI} \rangle . \langle \text{AN} \rangle \langle \text{S} \rangle \langle \text{IAN} \rangle \text{A} = [\text{N}] \text{er}(\text{onis}). \text{Claudi.Pansiana}$ (Pl. 3: 61)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 38.0 x 28.5 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11653. Small part of left side of stamp missing. Greatest preserved length 14.7 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligatures: *ER* in first element, *LA* and *VDI* in *Clavdi* and first group *AN* and *IAN* in *Pansiana* element. Punctuation mark shaped like stylised tree (palm?) between first two elements, while other two elements separated by downward facing *triangulum distinguens*. Matijašić: similar to type VII/13; Righini: probably type 16i.

Skradin – Maraguša, excavation; grave cover. Unpublished.

62. $\langle \text{NER} \rangle . \langle \text{LA} \rangle \langle \text{VDI} \rangle . \langle \text{AN} \rangle \langle \text{S} \rangle \langle \text{IAN} \rangle \text{A} = \text{Ner}(\text{onis}). \text{Claudi.Pansiana}$ (Pl. 3: 62)

Entirely preserved stamp on tegula fragment (dim. 39 x 31.5 x 3.5 cm; Munsell colour: 5YR 7/8 reddish yellow), inv. no. 11654. Stamp dimensions: length 16.3 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligatures: *NER* in first element, *LA* and *VDI* in *Clavdi* and first group *AN* and *IAN* in *Pansiana* element. Punctuation mark shaped like stylised tree (palm?) between first two elements, while other two elements separated by downward facing *triangulum distinguens*. Matijašić: similar to type VII/13; Righini: probably type 16i.

Skradin – Maraguša, excavation; grave cover. Unpublished.

63. $\langle \text{NER} \rangle . \langle \text{LA} \rangle \langle \text{VDI} \rangle . \langle \text{AN} \rangle \langle \text{S} \rangle \langle \text{IAN} \rangle \text{A} = \text{Ner}(\text{onis}). \text{Claudi.Pansiana}$

Entirely preserved stamp on tegula (dim. 61 x 47.5 x 2.5(6.5) cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11691. Stamp dimensions: length 16.1

reddish yellow), inv. br. 11701. Nedostaju veći lijevi, krajnji desni te donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,1 cm, najveća sačuvana širina 2,3 cm, najveća sačuvana dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *NA*. Tipološki teško odrediti.

Skradin – Ulica dr. Franje Tuđmana, slučajni nalaz, 2005. Neobjavljen.

67. SOLON ... = *Solon[as]* ili *Solon[ate]* (T. 3: 67)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 27,2 x 22,0 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11702. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 10,5 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,5 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1a ili jedna od varijanata tipa 4.

Skradin – Ulica dr. Franje Tuđmana, slučajni nalaz, 2005. Neobjavljen.

68. SOLON ... = *Solon[as]* ili *Solon[ate]* (T. 3: 68)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,5 x 12,5 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11652. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 10,0 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,6 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1a ili jedna od varijanata tipa 4.

Skradin, rekognosciranje. Neobjavljen.

Danilo (*Rider*)

69. ... ERO'NPS.CLA ... = [*N*]eronis.Cla(udi) [.Pan(siana)] (T. 3: 69)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 19,0 x 16,0 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11666. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 12,2 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *NI*; između elemenata je *triangulum distinguens* okrenut prema dolje. Matijašić: tip VII/4–5; Righini: tip 16a.

Danilo – Katuni, istraživanje 1983. Neobjavljen.

70. ... IA'NA' = [...?] *Pansiana* (T. 3: 70)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 13,9 x 9,6 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 905. Nedostaju lijevi i gornji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,3 cm, najveća sačuvana širina 3,2 cm, dužina slova 2,6 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *NA*. Tipološki teško odrediti.

Danilo – Stari šematorij, slučajni nalaz, 1947. Neobjavljen.

71. ... ANA = [...?] *Pansiana* (T. 3: 71)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 8,3 x 7,4 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 red-

cm, width 3.3 cm, length of letters 2.4 cm. Typologically identical to preceding two examples.

Skradin – Maraguša, excavation; grave cover. Unpublished.

64. 'NER'.C'LA)'VDI'.P'AN'S'IAN'A = *Ner(onis).Claudi.Pansiana*

Entirely preserved stamp on tegula (dim. 62 x 47.5 x 2.4(6) cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11692. Stamp dimensions: length 16.1 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.4 cm. Typologically identical to preceding three examples.

Skradin – Maraguša, excavation; grave cover. Unpublished.

65. 'NER'.C'LA)'VDI'.P'AN'S'IAN'A = *Ner(onis).Claudi.Pansiana* (Fig. 5)

Entirely preserved stamp on tegula (dim. 61 x 47.5 x 2.5(6.5) cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11693. Stamp dimensions: length 16.1 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.4 cm. Typologically identical to preceding four examples.

Skradin – Maraguša, excavation; grave cover. Unpublished.

66. ... SIA'NA' = [...?] *Pansiana* (Pl. 3: 66)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 16 x 11.4 x 2.7 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11701. Majority of left side, right periphery and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 5.1 cm, greatest preserved width 2.3 cm, greatest preserved length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *NA*. Typologically difficult to determine.

Skradin – Dr. Franje Tuđmana street, chance find, 2005. Unpublished.

67. SOLON ... = *Solon[as]* ili *Solon[ate]* (Pl. 3: 67)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 27.2 x 22 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11702. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 10.5 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.5 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1a or one of variants of type 4.

Skradin – Dr. Franje Tuđmana street, chance find, 2005. Unpublished.

68. SOLON ... = *Solon[as]* ili *Solon[ate]* (Pl. 3: 68)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.5 x 12.5 x 2.5 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11652. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 10 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.6 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1a or one of variants of type 4.

Skradin, archaeological survey. Unpublished.

dish yellow), inv. br. 10048. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 4,7 cm, širina 3,2 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Danilo, slučajni nalaz. Neobjavljen.

72. AFAESONI ... = *A(uli) Faesoni [A(uli) f(ili)]* (T. 3: 72)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 19,0 x 19,8 x 3,2 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/8 reddish yellow), inv. br. 10521. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 12,3 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,3 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 2a ili 2d.

Danilo – Stari šematorij, istraživanje 1981. Neobjavljen.

73. A.FAES ... = *A(uli).Faes[oni.A(uli).f(ili)]* (T. 3: 73)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 29,5 x 28,8 x 3,2 (5,8) cm; boja po Munsellu: 5YR 6/8 reddish yellow), inv. br. 4811. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 8,0 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Između dvaju je elementa *triangulum distinguens* okrenut vrhom prema dolje. Righini: tip 2a ili 2d.

Danilo – Stari šematorij, istraživanje 1952. Neobjavljen.

74. CART ... = *Cart[orian(a)]* (T. 3: 74)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku opeke (dim. 24,5 x 22,6 x 7,3 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 7/3 pale yellow), inv. br. 11679. Nedostaju gornji i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 8,1 cm, najveća sačuvana širina 2,6 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1 ili 2.

Danilo – Stari šematorij, istraživanje 2002. Neobjavljen.

75. ... TORIA ... = *[Car]toria[n(a)]* (T. 3: 75)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku opeke (dim. 13,8 x 9,8 x 7,1 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. br. 10522. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 8,4 cm, širina 2,8 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1 ili 2.

Danilo – Stari šematorij, istraživanje 1981. Neobjavljen.

76. ... AN = *[Cartori]an(a)* (T. 3: 76)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku opeke (dim. 21,2 x 19,6 x 7,3 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/2 pale yellow), inv. br. 11677. Nedostaje veći dio lijeve polovice pečata. Najveća sačuvana dužina 3,4 cm, širina 2,9 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 2.

Danilo (*Rider*)

69. ... ERO'N'P'S.CLA ... = *[N]eronis.Cla(udi) [Pan(siana)]* (Pl. 3: 69)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 19 x 16 x 2.5 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11666. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 12.2 cm, greatest preserved width 3.1 cm, length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *NI*; downward facing *triangulum distinguens* between the elements. Matijašić: type VII/4–5; Righini: type 16a.

Danilo – Katuni, excavation 1983. Unpublished.

70. ... IA'NA' = *[...? Pans]iana* (Pl. 3: 70)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 13.9 x 9.6 x 2.8 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 905. Left side and top of stamp missing. Greatest preserved length 6.3 cm, width 3.2 cm, length of letters 2.6 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *NA*. Typologically difficult to determine.

Danilo – Stari šematorij, chance find, 1947. Unpublished.

71. ... ANA = *[...? Pans]iana* (Pl. 3: 71)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 8.3 x 7.4 x 2.8 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 10048. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 4.7 cm, width 3.2 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Danilo, chance find. Unpublished.

72. AFAESONI ... = *A(uli) Faesoni [A(uli) f(ili)]* (Pl. 3: 72)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 19 x 19.8 x 3.2 cm; Munsell colour: 5YR 7/8 reddish yellow), inv. no. 10521. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 12.3 cm, width 3 cm, length of letters 2.3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 2a or 2d.

Danilo – Stari šematorij, excavation 1981. Unpublished.

73. A.FAES ... = *A(uli).Faes[oni.A(uli).f(ili)]* (Pl. 3: 73)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 29.5 x 28.8 x 3.2 (5.8) cm; Munsell colour: 5YR 6/8 reddish yellow), inv. no. 4811. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 8 cm, greatest preserved width 3 cm, length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. *Triangulum distinguens* with top facing downward between the two elements. Righini: type 2a or 2d.

Danilo – Stari šematorij, istraživanje 2002. Neobjavljen.

77. SONIAN = *Sonian* (T. 3: 77)

Cjelovito sačuvan pečat na ulomku podne opeke (dim. 24,5 x 23,4 x 6,4 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. br. 11678. Dimenzije pečata: dužina 13,0 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše.

Danilo – Stari šematorij, istraživanje 2002. Objava: Pedišić 2003: 48, n. 5.

78. (MAN).C P SER = *Man(i).C(aecili) P(rimus) ser(vus)?* (T. 3: 78; sl. 9)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku podne opeke (dim. 61,0 x 62,0 x 7,4 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 6/3 light brown), inv. br. 11680. Nedostaje krajnji lijevi dio pečata (zbog plitkog otiska) i dijelovi desne polovice pečata. Najveća sačuvana dužina 14,1 cm, širina 3,8 cm, prosječna dužina slova 2,5 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *MAN*; *triangulum distinguens* razdvaja prva dva elementa.

Danilo – Stari šematorij, istraživanje 2002. Neobjavljen.

79. SALONIA ... = *Salonia[n]* (T. 4: 79)

Nepotpuno sačuvan pečat na podnoj opeci (dim. 62,0 x 61,5 x 6,5 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11682. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 13,5 cm, širina 3,5 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. *N invers.*

Danilo – Stari šematorij, istraživanje 2002. Objava: Pedišić 2003: 48, n. 5.

Žirje – Gradina

80. PANSI ... = *Pansi[ana]* (T. 4: 80)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 12,0 x 6,5 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11657. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 10,2 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipa 2.

Žirje – Gradina, istraživanje. Neobjavljen.

81. PANSIA ... = *Pansia[na]* (T. 4: 81)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 13,5 x 13,0 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. br. 11658. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 10,5 cm, širina 3,2 cm, dužina slova 2,5 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipa 2.

Žirje – Gradina, istraživanje. Neobjavljen.

Danilo – Stari šematorij, excavation 1952. Unpublished.

74. CART ... = *Cart[orian(a)]* (Pl. 3: 74)

Partially preserved stamp on brick fragment (dim. 24.5 x 22.6 x 7.3 cm; Munsell colour: 2.5Y 7/3 pale yellow), inv. no. 11679. Top and right side of stamp missing. Greatest preserved length 8.1 cm, width 2.6 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1 or 2.

Danilo – Stari šematorij, excavation 2002. Unpublished.

75. ... TORIA ... = *[Car]toria[n(a)]* (Pl. 3: 75)

Partially preserved stamp on brick fragment (dim. 13.8 x 9.8 x 7.1 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. no. 10522. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 8.4 cm, width 2.8 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1 or 2.

Danilo – Stari šematorij, excavation 1981. Unpublished.

76. ... AN = *[Cartori]an(a)* (Pl. 3: 76)

Partially preserved stamp on brick fragment (dim. 21.2 x 19.6 x 7.3 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/2 pale yellow), inv. no. 11677. Most of left half of stamp missing. Greatest preserved length 3.4 cm, width 2.9 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 2.

Danilo – Stari šematorij, excavation 2002. Unpublished.

77. SONIAN = *Sonian* (Pl. 3: 77)

Entirely preserved stamp on floor tile fragment (dim. 24,5 x 23,4 x 6,4 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. no. 11678. Stamp dimensions: length 13 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche.

Danilo – Stari šematorij, excavation 2002. Publication: Pedišić 2003: 48, n. 5.

78. (MAN).C P SER = *Man(i).C(aecili) P(rimus) ser(vus)?* (Pl. 3: 78; Fig. 9)

Partially preserved stamp on floor tile fragment (dim. 61 x 62 x 7.4 cm; Munsell colour: 7.5YR 6/3 light brown), inv. no. 11680. Left periphery (due to shallow imprint) and parts of right half of stamp missing. Greatest preserved length 14.1 cm, width 3.8 cm, average length of letters 2.5 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *MAN*; *triangulum distinguens* separates first two elements.

Danilo – Stari šematorij, excavation 2002. Unpublished.

79. SALONIA ... = *Salonia[n]* (Pl. 4: 79)

Partially preserved stamp on floor tile (dim. 62 x 61.5 x 6.5 cm; Munsell colour: 7.5YR 7/6 reddish

82. P ... = *P[ansiana]* (T. 4: 82)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 20,8 x 12,4 x 2,1 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11696. Nedostaje veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 6,6 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,5 cm. Reljefno slovo unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipova 2 ili 3.

Žirje – Gradina, istraživanje 1987/1988. Neobjavljen.

83. ... PANS^AIAN ... = *Pansian[a]* [*L(---)*] *A(---)* [*S(---)*] (T. 4: 83)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 25,0 x 23,8 x 2,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11697. Nedostaju krajnji dio lijeve polovice i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 12,4 cm, širina 2,7 cm, dužina slova 2,3 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Između slova *S* i *I* umetnuto je manje slovo *A*. Righini: tip 4.

Žirje – Gradina, istraživanje 1987/1988. Neobjavljen.

84. ... PASIA ... = *Pa(n)si.a[.na]* ili [*C(ai)*] ili *C(aesaris).*] *Pa(n)si.a[.na]* (T. 4: 84)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,3 x 12,4 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/6 yellowish red), inv. br. 11695. Nedostaju lijevi, desni i, zbog plitkoga otiska, donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 8,8 cm, najveća sačuvana širina 3,8 cm, dužina slova 2,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Između slova *I* i *A* umetnut je *triangulum distinguens* okrenut prema dolje. Matijašić: tip III/10 ili V/10–11; Righini: tip 3b ili 11c–e.

Žirje – Gradina, istraživanje 1987–1988. Neobjavljen.

85. TIPANSI^AN^A = *Ti(beri) Pansiana* (T. 4: 85)

Cjelovito sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 18,0 x 17,0 x 3,6 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/6 yellowish red), inv. br. 11665. Dimenzije pečata: dužina 13,2 cm, širina 3,4 cm, dužina slova 2,4 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura druge grupe *AN* u elementu *Pansiana*; slovo *I* u kratlici *TI* manje je od ostalih slova. Matijašić: tip IV/3; Righini: tip 8f.

Žirje – Gradina, istraživanje 1996. Neobjavljen.

86. CC^AES.PA ... = *C(ai) Caes(aris).Pa[nsian(a)]* (T. 4: 86)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 23,0 x 19,3 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11659. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 10,1 cm, širina 3,4

yellow), inv. no. 11682. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 13.5 cm, width 3.5 cm, length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. *N invers.*

Danilo – Stari šematorij, excavation 2002. Publication: Pedišić 2003: 48, n. 5.

Žirje – Gradina

80. PANSI ... = *Pansi[ana]* (Pl. 4: 80)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 12 x 6.5 x 2.5 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11657. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 10.2 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.7 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of type 2.

Žirje – Gradina, excavation. Unpublished.

81. PANSIA ... = *Pansia[na]* (Pl. 4: 81)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 13.5 x 13 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 6/4 light reddish brown), inv. no. 11658. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 10.5 cm, width 3.2 cm, length of letters 2.5 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of type 2.

Žirje – Gradina, excavation. Unpublished.

82. P ... = *P[ansiana]* (Pl. 4: 82)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 20.8 x 12.4 x 2.1 cm; Munsell colour: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11696. Most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 6.6 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.5 cm. Relief letter inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of types 2 or 3.

Žirje – Gradina, excavation 1987/1988. Unpublished.

83. ... PANS^AIAN ... = *Pansian[a]* [*L(---)*] *A(---)* [*S(---)*] (Pl. 4: 83)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 25 x 23.8 x 2.6 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11697. Periphery of left half and right side of stamp missing. Greatest preserved length 12.4 cm, width 2.7 cm, length of letters 2.3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Small letter *A* inserted between letters *S* and *I*. Righini: type 4.

Žirje – Gradina, excavation 1987/1988. Unpublished.

84. ... PASIA ... = *Pa(n)si.a[.na]* ili [*C(ai)*] ili *C(aesaris).*] *Pa(n)si.a[.na]* (Pl. 4: 84)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.3 x 12.4 x 2.7 cm; Munsell colour: 5YR 5/6 yel-

cm, dužina slova 2,5 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *AE*; u gornjoj polovici slova *S* manji je interpunkcijski znak vretenasta oblika. Matijašić: tip V/4; Righini: sličan tipu 12d.

Žirje – Gradina, istraživanje. Neobjavljen.

87. ... RCLA(VD)PA ... = [*Nejr(onis) Claud(i) Pa[nsi(ana)]*] (T. 4: 87)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 13,5 x 14,0 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11655. Nedostaju lijevi i desni te djelomično gornji dio pečata (zbog plitkoga otiska). Najveća sačuvana dužina 10,7 cm, širina 3,2 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura *VD*. Matijašić: sličan tipu VII/16–17; Righini: sličan tipu 16n.

Žirje – Gradina, istraživanje. Neobjavljen.

88. ... (LA)(VD)P(AN)SI(AN) = [*Ner(onis) C]laud(i) Pansian(a)*] (T. 4: 88)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 18,5 x 12,0 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/4 reddish brown), inv. br. 11656. Nedostaju lijevi i krajnji desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 10,2 cm, širina 2,7 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligature *LA* i *VD* u *Clavd* te obje grupe *AN* u *Pansian*. Matijašić: tip VII/2; Righini: tip 16l.

Žirje – Gradina, istraživanje. Neobjavljen.

89. ... LETVS = [---]letus (T. 4: 89; sl. 8)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 15,0 x 8,5 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/4 pale yellow), inv. br. 11664. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,7 cm, širina 2,6 cm, dužina slova od 1,0 do 1,6 cm. Udubljena, pravokutna kartuša, a unutar nje profilirana *tabula ansata* s reljefnim slovima.

Žirje – Gradina, istraživanje. Neobjavljen.

90. AISINO ... = *Aisino*[---] (T. 4: 90; sl. 11)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 9,5 x 11,5 x 3,5 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/3 very pale brown), inv. br. 11676. Nedostaju gornji lijevi kut i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,8 cm, širina 2,5 cm, dužina slova 1,4 cm. Udubljena, pravokutna kartuša, a unutar nje profilirana *tabula ansata* s reljefnim slovima.

Žirje – Gradina, istraživanje 1986. Objava: Gunjača 1989: 146, sl. 5.

91. AIS ... = *Aisino* [---] (T. 4: 91)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 15,0 x 11,0 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 5/6 strong brown), inv. br. 11663. Nedostaje desni dio

lowish red), inv. no. 11695. Left and right sides and due to shallow imprint, bottom of stamp missing. Greatest preserved length 8.8 cm, greatest preserved width 3.8 cm, length of letters 2.8 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Downward facing *triangulum distinguens* inserted between letters *I* and *A*. Matijašić: type III/10 or V/10–11; Righini: type 3b ili 11c–e.

Žirje – Gradina, excavation 1987–1988. Unpublished.

85. TIPANSI(AN)A = *Ti(beri) Pansiana* (Pl. 4: 85)

Entirely preserved stamp on tegula fragment (dim. 18 x 17 x 3.6 cm; Munsell colour: 5YR 5/6 yellowish red), inv. no. 11665. Stamp dimensions: length 13.2 cm, width 3.4 cm, length of letters 2.4 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature of second group *AN* in *Pansiana* element; letter *I* in abbreviation *TI* smaller than remaining letters. Matijašić: type IV/3; Righini: type 8f.

Žirje – Gradina, excavation 1996. Unpublished.

86. CC(AE)S.PA ... = *C(ai) Caes(aris).Pa[nsian(a)]* (Pl. 4: 86)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 23 x 19.3 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11659. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 10.1 cm, width 3.4 cm, length of letters 2.5 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *AE*; small spindle-shaped punctuation mark in upper half of letter *S*. Matijašić: type V/4; Righini: similar to type 12d.

Žirje – Gradina, excavation. Unpublished.

87. ... RCLA(VD)PA ... = [*Nejr(onis) Claud(i) Pa[nsi(ana)]*] (Pl. 4: 87)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 13.5 x 14 x 3 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11655. Left and right side and part of top of stamp (due to shallow imprint) missing. Greatest preserved length 10.7 cm, width 3.2 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature *VD*. Matijašić: similar to type VII/16–17; Righini: similar to type 16n.

Žirje – Gradina, excavation. Unpublished.

88. ... (LA)(VD)P(AN)SI(AN) = [*Ner(onis) C]laud(i) Pansian(a)*] (Pl. 4: 88)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 18.5 x 12 x 2.5 cm; Munsell colour: 5YR 5/4 reddish brown), inv. no. 11656. Left side and right periphery of stamp missing. Greatest preserved length 10.2 cm, width 2.7 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Liga-

pečata. Najveća sačuvana dužina 4,8 cm, širina 2,5 cm, dužina slova 1,5 cm. Udubljena, pravokutna kartuša, a unutar nje profilirana *tabula ansata* s reljefnim slovima.

Žirje – Gradina, istraživanje. Neobjavljen.

Šupljaja kod Ivoševaca (*Burnum*)

92. LEGX ... = *Leg(ionis) X[I C(laudiae) P(iae) F(idelis)]* (T. 4: 92)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 8,6 x 7,9 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 7/4 pink), inv. br. 1020. Nedostaju desna polovica i donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 4,6 cm, najveća sačuvana širina 2,7 cm, prosječna dužina slova 1,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, profilirane, pravokutne kartuše.

Burnum, vjerojatno slučajni nalaz, 1959. Neobjavljen.

93. LEGXICP ... = *Leg(ionis) XI C(laudiae) P(iae) [F(idelis)]* (T. 4: 93)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 15,0 x 10,5 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 1021. Nedostaje manji dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 8,1 cm, širina 3,0 cm, prosječna dužina slova 1,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, profilirane, pravokutne kartuše.

Burnum, vjerojatno slučajni nalaz, 1959. Neobjavljen.

94. LEG.IIII ... = *Leg(ionis).IIII[F(laviae) F(elicis)]* (T. 4: 94)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,7 x 8,4 x 3,4 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. br. 1017. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,0 cm, širina 2,0 cm, prosječna dužina slova 1,6 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Između dvaju je elemenata *triangulum distinguens* okrenut vrhom prema dolje.

Burnum, vjerojatno slučajni nalaz, 1959. Neobjavljen.

95. ... G.IIII.FF = *[Le]g(ionis).IIII.F(laviae) F(elicis)* (T. 4: 95)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,4 x 10,0 x 3,1 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. br. 1022. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,9 cm, širina 1,9 cm, dužina slova 1,3 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Prva tri elementa odvaja po jedan *triangulum distinguens* okrenut vrhom prema dolje.

Burnum, vjerojatno slučajni nalaz, 1959. Neobjavljen.

tures *LA* and *VD* in *Clavd* and in both *AN* groups in *Pansian*. Matijašić: type VII/2; Righini: type 16l.

Žirje – Gradina, excavation. Unpublished.

89. ... LETVS = *[---]letus* (Pl. 4: 89; Fig. 8)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 15.0 x 8.5 x 2.8 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/4 pale yellow), inv. no. 11664. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 6.7 cm, width 2.6 cm, length of letters 1 to 1.6 cm. Impressed, rectangular cartouche, elaborate *tabula ansata* with relief letters inside it.

Žirje – Gradina, excavation. Unpublished.

90. ΛISINO ... = *Λisino[---]* (Pl. 4: 90; Fig. 11)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 9.5 x 11.5 x 3.5 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/3 very pale brown), inv. no. 11676. Upper left-hand corner and right side of stamp missing. Greatest preserved length 7.8 cm, width 2.5 cm, length of letters 1.4 cm. Impressed, rectangular cartouche, elaborate *tabula ansata* with relief letters inside it.

Žirje – Gradina, excavation 1986. Publication: Gunjača 1989: 146, fig. 5.

91. ΛIS ... = *Λis[ino ---]* (Pl. 4: 91)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 15 x 11 x 3 cm; Munsell colour: 7.5YR 5/6 strong brown), inv. no. 11663. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 4.8 cm, width 2.5 cm, length of letters 1.5 cm. Impressed, rectangular cartouche, elaborate *tabula ansata* with relief letters inside it.

Žirje – Gradina, excavation. Unpublished.

Šupljaja at Ivoševci (*Burnum*)

92. LEGX ... = *Leg(ionis) X[I C(laudiae) P(iae) F(idelis)]* (Pl. 4: 92)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 8.6 x 7.9 x 2.8 cm; Munsell colour: 7.5YR 7/4 pink), inv. no. 1020. Right half and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 4.6 cm, greatest preserved width 2.7 cm, average length of letters 1.8 cm. Relief letters inside impressed, elaborate, rectangular cartouche.

Burnum, probably chance find, 1959. Unpublished.

93. LEGXICP ... = *Leg(ionis) XI C(laudiae) P(iae) [F(idelis)]* (Pl. 4: 93)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 15 x 10.5 x 2.8 cm; Munsell colour: 7.5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 1021. Small part of right side of stamp missing. Greatest preserved length 8.1 cm, width 3 cm, average length of letters 1.7 cm. Relief letters inside impressed, elaborate, rectangular cartouche.

Burnum, probably chance find, 1959. Unpublished.

96. ... IIII.FF = [*Leg(ionis).*]IIII.F(*laviae*) *F(elicis)* (T. 4: 96)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 14,4 x 13,2 x 3,4 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/4 pale yellow), inv. br. 1019. Nedostaju lijevi i, zbog plitkoga otiska, donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,8 cm, najveća sačuvana širina 2,0 cm, prosječna dužina slova 1,4 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Između prvih je dvaju elemenata *triangulum distinguens* okrenut prema dolje.

Burnum, vjerojatno slučajni nalaz, 1959. Neobjavljen.

97. LEG IIII ... = *Leg(ionis) IIII [F(laviae) F(elicis)]* (T. 4: 97; sl. 2)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,8 x 12,9 x 3,6 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 8/4 pink), inv. br. 1018. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,6 cm, širina 1,7 cm, prosječna dužina slova 1,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Srednje dvije vertikalne haste drugoga elementa kraće su od ostalih jer je iznad njih ukrasna horizontalna hasta.

Burnum, vjerojatno slučajni nalaz, 1959. Neobjavljen.

98. QCLO'DI'AM'B ... = *Q(uinti) Clodi Amb[rosi]* (T. 4: 98; sl. 7)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 14,0 x 12,1 x 3,2 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 7/4 pink), inv. br. 1023. Nedostaju krajnji lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 12,2 cm, širina pečata = dužina slova 2,4 cm. Udubljena slova, bez kartuše. Ligature *DI*, *AM*. Zbog dubine otiska neka su slova povezana.

Burnum, vjerojatno slučajni nalaz, 1959. Neobjavljen.

Dubravice – Podvornice

99. LEGXIC ... = *Leg(ionis) XI C(laudiae) [P(iae) F(idelis)]* (T. 5: 99)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 12,0 x 11,0 x 3,1 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/4 very pale brown), inv. br. 11670. Nedostaje desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,0 cm, širina 2,9 cm, prosječna dužina slova 1,5 cm. Reljefna slova unutar udubljene, profilirane, pravokutne kartuše.

Dubravice – Podvornice, rekonstruiranje 1991. Objava: Menđušić 1993: 36.

100. PAN ... = *Pan[siana]* (T. 5: 100)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,0 x 7,5 x 2,9 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11669. Nedostaju donji li-

94. LEG.IIII ... = *Leg(ionis).IIII[F(laviae) F(elicis)]* (Pl. 4: 94)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11.7 x 8.4 x 3.4 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. no. 1017. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 7 cm, width 2 cm, average length of letters 1.6 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. *Triangulum distinguens* with top facing downward between the two elements.

Burnum, probably chance find, 1959. Unpublished.

95. ... G.IIII.FF = [*Le*g(*ionis*).IIII.F(*laviae*) *F(elicis)*] (Pl. 4: 95)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11.4 x 10 x 3.1 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. no. 1022. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 7.9 cm, width 1.9 cm, length of letters 1.3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. First three elements divided by one each *triangulum distinguens* with top facing downward.

Burnum, probably chance find, 1959. Unpublished.

96. ... IIII.FF = [*Leg(ionis).*]IIII.F(*laviae*) *F(elicis)* (Pl. 4: 96)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 14.4 x 13.2 x 3.4 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/4 pale yellow), inv. no. 1019. Left side and, due to shallow imprint, bottom of stamp missing. Greatest preserved length 5.8 cm, greatest preserved width 2 cm, average length of letters 1.4 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Downward facing *triangulum distinguens* between first two elements.

Burnum, probably chance find, 1959. Unpublished.

97. LEG IIII ... = *Leg(ionis) IIII [F(laviae) F(elicis)]* (Pl. 4: 97; Fig. 2)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.8 x 12.9 x 3.6 cm; Munsell colour: 7.5YR 8/4 pink), inv. no. 1018. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 5.6 cm, width 1.7 cm, average length of letters 1.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. The middle two vertical bars of the second element are shorter than the rest because there is a decorative horizontal bar above them.

Burnum, probably chance find, 1959. Unpublished.

98. QCLO'DI'AM'B ... = *Q(uinti) Clodi Amb[rosi]* (Pl. 4: 98; Fig. 7)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 14.0 x 12.1 x 3.2 cm; Munsell colour: 7.5YR 7/4 pink), inv. no. 1023. Left periphery and right side of stamp missing. Greatest preserved length 12.2 cm, width of stamp = length of letters 2.4 cm. Impressed

jevi kut i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,9 cm, širina 3,4 cm, dužina slova 3,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipa 2.

Dubravice – Podvornice, rekognosciranje 1991. Objava: Mendušić 1993: 36.

101. ... SIANA = [...? Pan]siana (T. 5: 101)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 23,5 x 7,0 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11667. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 8,0 cm, širina 2,5 cm, dužina slova 1,9 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Dubravice – Podvornice, rekognosciranje 1991. Objava: Mendušić 1993: 36.

102. PAR = P(ubli) A(---) R(---) ili Par(---) (T. 5: 102; sl. 10)

Cjelovito sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 15,0 x 12,5 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/2 very pale brown), inv. br. 11668. Dimenzije pečata: dužina 5,8 cm, širina 2,4 cm, prosječna dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše.

Dubravice – Podvornice, rekognosciranje 1991. Objava: Mendušić 1993: 36.

Srima – Prižba

103. ... C^{(AE)S}.P^(AN)SI^(AN) = [*Vesp(asiani).*] *Caes(aris).Pansian(a)* *

Nepotpuno sačuvan pečat vjerojatno na ulomku tegule (dim. 13,0 x 8,0 cm), inv. br. 2438. Nedostaje lijevi dio pečata. Najveća sačuvana dužina 13,0 cm, širina 3,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura AE u elementu *Caes* te obje grupe AN u *Pansian*. Elemente razdvaja *triangulum distinguens* okrenut vrhom prema dolje. Matijašić: tip IX/1 ili 3; Righini: tip 18b.

Srima – Prižba, istraživanje 1969. Neobjavljen.

104. ... 'AE'S.PA ... = [*Vesp(asiani).C*] *aes(aris).Pa[nsian(a)]* (T. 5: 104)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,4 x 10,0 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 2481. Nedostaju lijevi i desni te gornji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 9,0 cm, najveća sačuvana širina 3,3 cm, dužina slova 2,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura AE. Elemente razdvaja *triangulum distinguens* okrenut vrhom prema dolje. Matijašić: tip IX/1 ili 3; Righini: tip 18b.

Srima – Prižba, istraživanje 1969. Neobjavljen.

letters, no cartouche. Ligatures *DI*, *AM*. Some letters connected due to depth of imprint.

Burnum, probably chance find, 1959. Unpublished.

Dubravice – Podvornice

99. LEGXIC ... = *Leg(ionis) XI C(laudiae) [P(iae) F(idelis)]* (Pl. 5: 99)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 12 x 11 x 3.1 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/4 very pale brown), inv. no. 11670. Right part of stamp missing. Greatest preserved length 7 cm, width 2.9 cm, average length of letters 1.5 cm. Relief letters inside impressed, elaborate, rectangular cartouche.

Dubravice – Podvornice, archaeological survey 1991. Publication: Mendušić 1993: 36.

100. PAN ... = *Pan[siana]* (Pl. 5: 100)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10 x 7.5 x 2,9 cm; Munsell colour: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11669. Lower left-hand corner and right side of stamp missing. Greatest preserved length 6.9 cm, width 3.4 cm, length of letters 3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of type 2.

Dubravice – Podvornice, archaeological survey 1991. Publication: Mendušić 1993: 36.

101. ... SIANA = [...? Pan]siana (Pl. 5: 101)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 23.5 x 7 x 2.5 cm; Munsell colour: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11667. Left part of stamp missing. Greatest preserved length 8 cm, width 2.5 cm, length of letters 1.9 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Dubravice – Podvornice, archaeological survey 1991. Publication: Mendušić 1993: 36.

102. PAR = P(ubli) A(---) R(---) ili Par(---) (Pl. 5: 102; Fig. 10)

Entirely preserved stamp on tegula fragment (dim. 15 x 12.5 x 2.7 cm; Munsell colour: 2.5Y 8/2 very pale brown), inv. no. 11668. Stamp dimensions: length 5.8 cm, width 2.4 cm, average length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche.

Dubravice – Podvornice, archaeological survey 1991. Publication: Mendušić 1993: 36.

Srima – Prižba

103. ... C^{(AE)S}.P^(AN)SI^(AN) = [*Vesp(asiani).*] *Caes(aris).Pansian(a)* *

Partially preserved stamp, probably on tegula fragment (dim. 13 x 8 cm), inv. no. 2438. Left part of

105. ... ANA = [...? *Pansi*]ana *

Nepotpuno sačuvan pečat vjerojatno na ulomku tegule (dim. 11,5 x 11,5 cm), inv. br. 2451. Nedostaje lijevi dio pečata. Širina 3,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Srima – Prižba, istraživanje 1969. Neobjavljen.

Velika Mrdakovica

106. PANSI(AN)A (T. 5: 106; sl. 3)

Cjelovito sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 38,1 x 35,2 x 2,0 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11683. Dimenzije pečata: dužina 14,3 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,3 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligatura druge grupe AN. Iza elemenata nalazi se ukras neprepoznatljiva oblika. Matijašić: tekst kao tip III/3; Righini: tekst kao tip 2h.

Gradina Velika Mrdakovica, istraživanje 1972, grob 102. Neobjavljen.

Sveti Ivan del Tyro

107. TIC ... = *Ti(beri) C[laudi Pansiana]* (T. 5: 107)

Nepotpuno sačuvan pečat vjerojatno na ulomku tegule (dim. 9,3 x 6,5 x 1,9 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11694. Nedostaju donji dio i veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,0 cm, najveća sačuvana širina 3,1 cm, najveća sačuvana dužina slova 1,8 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa VI; Righini: jedna od varijanata tipa 14.

Gradina Sv. Ivan del Tyro, rekognosciranje 1999. Objava: Krnčević 2001: 148.

Prvić Luka

108. QC ... = *Q(uinti) C[lodi Ambrosi]* (T. 5: 108)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 10,1 x 9,6 x 3,3 cm; boja po Munsellu: 10YR 7/4 very pale yellow), inv. br. 11703. Nedostaje veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,9 cm, širina pečata = dužina slova 2,4 cm. Udubljena slova, bez kartuše.

Prvić Luka (otok Prvić), slučajni nalaz, 2006. Neobjavljen.

Gračac – Jezečuša

109. QC ... = *Q(uinti) C[lodi Ambrosi]* (T. 5: 109)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim.

stamp missing. Greatest preserved length 13 cm, width 3.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature AE in *Caes* element and both AN groups in *Pansian*. *Triangulum distinguens* with top facing downwards separates elements. Matijašić: type IX/1 ili 3; Righini: type 18b.

Srima – Prižba, excavation 1969. Unpublished.

104. ... 'AE'S.PA ... = [*Vesp(asiani).C]aes(aris). Pa[nsian(a)]* (Pl. 5: 104)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11.4 x 10 x 2.7 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 2481. Left and right side and top of stamp missing. Greatest preserved length 9 cm, greatest preserved width 3.3 cm, length of letters 2.8 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature AE. Elements separated by *triangulum distinguens* with top facing downward. Matijašić: type IX/1 ili 3; Righini: type 18b.

Srima – Prižba, excavation 1969. Unpublished.

105. ... ANA = [...? *Pansi*]ana *

Partially preserved stamp, probably on tegula fragment (dim. 11.5 x 11.5 cm), inv. no. 2451. Left part of stamp missing. Width 3.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Srima – Prižba, excavation 1969. Unpublished.

Velika Mrdakovica

106. PANSI(AN)A (Pl. 5: 106; Fig. 3)

Entirely preserved stamp on tegula fragment (dim. 38.1 x 35.2 x 2 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11683. Stamp dimensions: length 14.3 cm, width 3 cm, length of letters 2.3 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligature of second AN group. Decoration of unrecognisable form after elements. Matijašić: text as type III/3; Righini: text as type 2h.

Velika Mrdakovica hillfort, excavation 1972, grave 102. Unpublished.

Sveti Ivan del Tyro

107. TIC ... = *Ti(beri) C[laudi Pansiana]* (Pl. 5: 107)

Partially preserved stamp, probably on tegula fragment (dim. 9.3 x 6.5 x 1.9 cm; Munsell colour: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11694. Bottom and most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3 cm, greatest preserved width 3.1 cm, greatest preserved length of letters 1.8 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type VI; Righini: one of variants of type 14.

10,0 x 9,3 x 2,8 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/4 pink), inv. br. 11704. Nedostaju donji dio i veći dio desne strane pečata. Najveća sačuvana dužina 3,8 cm, najveća sačuvana širina pečata = najveća sačuvana dužina slova 1,7 cm. Udubljena slova, bez kartuše.

Gračac – Jezečuša, rekognosciranje. Neobjavljen.

Sveti Lovre (Donje polje kod Šibenika)

110. ... NAS = *[Solo]nas* (T. 5: 110)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 8,2 x 5,2 x 2,4 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 21102. Nedostaju lijevi i donji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,5 cm, najveća sačuvana širina 3,1 cm, dužina slova 2,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1a.

Sveti Lovre u Donjem polju, istraživanje 2000. Neobjavljen.

Tribunj

111. TIPA ... = *Ti(beri) Pa[nsiana]* (T. 5: 111)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 7,5 x 7,0 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 5/6 reddish yellow), inv. br. 1027. Nedostaju krajnji dio lijeve polovice, desna polovica i gornji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 5,9 cm, najveća sačuvana širina 2,7 cm, najveća sačuvana dužina slova 2,1 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Slovo *I* u kratici *TI* manje je od ostalih slova. Matijašić: jedna od varijanata tipa IV; Righini: jedna od varijanata tipa 8.

Tribunj, slučajni nalaz, 1959. Neobjavljen.

Nepoznato mjesto nalaza

112. PAN ... = *Pan[siana]* (T. 5: 112)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 11,0 x 7,6 x 2,4 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11686. Nedostaju donji lijevi kut i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 7,5 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,9 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Matijašić: jedna od varijanata tipa III; Righini: jedna od varijanata tipa 2.

Neobjavljen.

113. ... NA S = *[Pansia]na S* ili *[Ti(beri) Pansia]na S* ili *[C(ai) ili C(aesaris).Pa(n)sia]na S* (T. 5: 113)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 21,2 x 18,0 x 3,0 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11660. Nedostaje veći dio lijeve strane pečata. Najveća sačuvana dužina 7,3 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Iza teksta je

Sveti Ivan del Tyro hillfort, archaeological survey 1999. Publication: Krnčević 2001: 148.

Prvić Luka

108. QC ... = *Q(uinti) C[lodi Ambrosi]* (Pl. 5: 108)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10.1 x 9.6 x 3.3 cm; Munsell colour: 10YR 7/4 very pale yellow), inv. no. 11703. Most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3.9 cm, width of stamp = length of letters 2.4 cm. Impressed letters, no cartouche.

Prvić Luka (island of Prvić), chance find, 2006. Unpublished.

Gračac – Jezečuša

109. QC ... = *Q(uinti) C[lodi Ambrosi]* (Pl. 5: 109)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 10 x 9.3 x 2.8 cm; Munsell colour: 5YR 7/4 pink), inv. no. 11704. Bottom and most of right side of stamp missing. Greatest preserved length 3.8 cm, greatest preserved width of stamp = greatest preserved length of letters 1.7 cm. Impressed letters, no cartouche.

Gračac – Jezečuša, archaeological survey. Unpublished.

Sveti Lovre (Donje polje near Šibenik)

110. ... NAS = *[Solo]nas* (Pl. 5: 110)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 8.2 x 5.2 x 2.4 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 21102. Left side and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 6.5 cm, greatest preserved width 3.1 cm, length of letters 2.7 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1a.

Sveti Lovre in Donje polje, excavation 2000. Unpublished.

Tribunj

111. TIPA ... = *Ti(beri) Pa[nsiana]* (Pl. 5: 111)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 7.5 x 7 x 2.5 cm; Munsell colour: 5YR 5/6 reddish yellow), inv. no. 1027. Periphery of left half, right half and top of stamp missing. Greatest preserved length 5.9 cm, greatest preserved width 2.7 cm, greatest preserved length of letters 2.1 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Letter *I* in abbreviation *TI* smaller than remaining letters. Matijašić: one of variants of type IV; Righini: one of variants of type 8.

Tribunj, chance find, 1959. Unpublished.

znak u obliku spirale okrenute udesno (tzv. *lituus*). Matijašić: tipovi III/6, IV/7 ili V/12; Righini: tipovi 2c, 8b ili 11b.

Neobjavljen.

114. PASIANA = *Pa(n)siana* (T. 5: 114)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 40,7 x 22,6 x 2,4 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11698. Nedostaje gornji lijevi dio pečata. Dužina 14,2 cm, širina 2,6 cm, dužina slova 2,0 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 3a.

Neobjavljen.

115. ... SPC^(AE)S.P^(AN)SI^(AN) = [*Ve*]sp^(asiani) *Caes(aris).Pansian(a)* (T. 5: 115)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 30,4 x 21,0 x 2,4 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11687. Nedostaje manji dio lijeve strane pečata. Najveća sačuvana dužina 16,7 cm, širina 3,3 cm, dužina slova 2,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Ligature *AE* u *Caes* elementu te obje grupe *AN* u *Pansian*. Ova dva elementa razdvaja *triangulum distinguens* okrenut vrhom prema dolje. Matijašić: tip IX/1 ili 3; Righini: tip 18b.

Neobjavljen.

116. ... ANSIA ... = [...?] *P]ansia[na]* (T. 5: 116)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,5 x 9,5 x 2,7 cm; boja po Munsellu: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11673. Nedostaju lijevi i desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 9,5 cm, širina 3,0 cm, dužina slova 2,2 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Tipološki teško odrediti.

Neobjavljen.

117. ... LONAS = [*So*]lonas (T. 5: 117)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 17,0 x 11,4 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. br. 11662. Nedostaju lijevi i krajnji desni dio pečata. Najveća sačuvana dužina 10,0 cm, širina 3,1 cm, dužina slova 2,6 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1a.

Neobjavljen.

118. ... NAS = [*Solo*]nas (T. 5: 118)

Nepotpuno sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 8,5 x 6 x 2,5 cm; boja po Munsellu: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. br. 11661. Nedostaju lijevi dio, krajnji desni i gornji dio pečata. Najveća sačuvana dužina 6,2 cm, najveća sačuvana širina 2,9 cm, najveća sačuvana dužina slova 2,7 cm. Reljefna slova unutar udubljene, pravokutne kartuše. Righini: tip 1a.

Neobjavljen.

119. C.L.MATVRI = *C(ai).L(---).Maturi* (T. 5: 119)

Cjelovito sačuvan pečat na ulomku tegule (dim. 32,0 x 28,7 x 3,2(6,2) cm; boja po Munsellu: 2.5Y 8/3 pale

Unidentified discovery site

112. PAN ... = *Pan[siana]* (Pl. 5: 112)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 11 x 7.6 x 2.4 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11686. Lower left-hand corner and right side of stamp missing. Greatest preserved length 7.5 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.9 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Matijašić: one of variants of type III; Righini: one of variants of type 2.

Unpublished.

113. ... NA S = [*Pansia*]na S ili [*Ti(beri) Pansia*]na S ili [*C(ai)*] ili *C(aesaris).Pa(n)sia]na S* (Pl. 5: 113)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 21.2 x 18 x 3 cm; Munsell colour: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11660. Most of left side of stamp missing. Greatest preserved length 7.3 cm, width 3.1 cm, length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Symbol shaped like rightward facing spiral (so-called *lituus*) after text. Matijašić: types III/6, IV/7 or V/12; Righini: types 2c, 8b or 11b.

Unpublished.

114. PASIANA = *Pa(n)siana* (Pl. 5: 114)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 40.7 x 22.6 x 2.4 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11698. Upper left side of stamp missing. Length 14.2 cm, width 2.6 cm, length of letters 2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 3a.

Unpublished.

115. ... SPC^(AE)S.P^(AN)SI^(AN) = [*Ve*]sp^(asiani) *Caes(aris).Pansian(a)* (Pl. 5: 115)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 30.4 x 21 x 2.4 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11687. Smaller portion of left side of stamp missing. Greatest preserved length 16.7 cm, width 3.3 cm, length of letters 2.7 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Ligatures *AE* in *Caes* element and in both *AN* groups in *Pansian*. Both elements separated by *triangulum distinguens* with top facing downward. Matijašić: type IX/1 or 3; Righini: type 18b.

Unpublished.

116. ... ANSIA ... = [...?] *P]ansia[na]* (Pl. 5: 116)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17.5 x 9.5 x 2.7 cm; Munsell colour: 7.5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11673. Left and right sides of stamp missing. Greatest preserved length 9.5 cm, width 3 cm, length of letters 2.2 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Typologically difficult to determine.

Unpublished.

yellow), inv. br. 4830. Dimenzije pečata: dužina 14,8 cm, širina pečata = dužina slova 2,4 cm. Udubljena slova, bez kartuše. Elemente razdvajaju trokutasti znak okrenut prema dolje (prva interpunkcija) i četvrtasti znak (druga interpunkcija).

Neobjavljen.

117. ... LONAS = [*So*]lonas (Pl. 5: 117)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 17 x 11.4 x 2.5 cm; Munsell colour: 5YR 6/6 reddish yellow), inv. no. 11662. Left side and right periphery of stamp missing. Greatest preserved length 10 cm, width 3.1 cm, length of letters 2.6 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1a.

Unpublished.

118. ... NAS = [*Solo*]nas (Pl. 5: 118)

Partially preserved stamp on tegula fragment (dim. 8.5 x 6 x 2.5 cm; Munsell colour: 5YR 7/6 reddish yellow), inv. no. 11661. Left side, right periphery and bottom of stamp missing. Greatest preserved length 6.2 cm, greatest preserved width 2.9 cm, greatest preserved length of letters 2.7 cm. Relief letters inside impressed, rectangular cartouche. Righini: type 1a.

Unpublished.

119. C.L.MATVRI = C(ai).L(---).Maturi (Pl. 5: 119)

Entirely preserved stamp on tegula fragment (dim. 32 x 28.7 x 3.2 (6.2) cm; Munsell colour: 2.5Y 8/3 pale yellow), inv. no. 4830. Stamp dimensions: length 14.8 cm, width of stamp = length of letters 2.4 cm. Impressed letters, no cartouche. Elements separated by triangular symbol facing downward (first punctuation mark) and square-shaped symbol (second punctuation mark).

Unpublished.

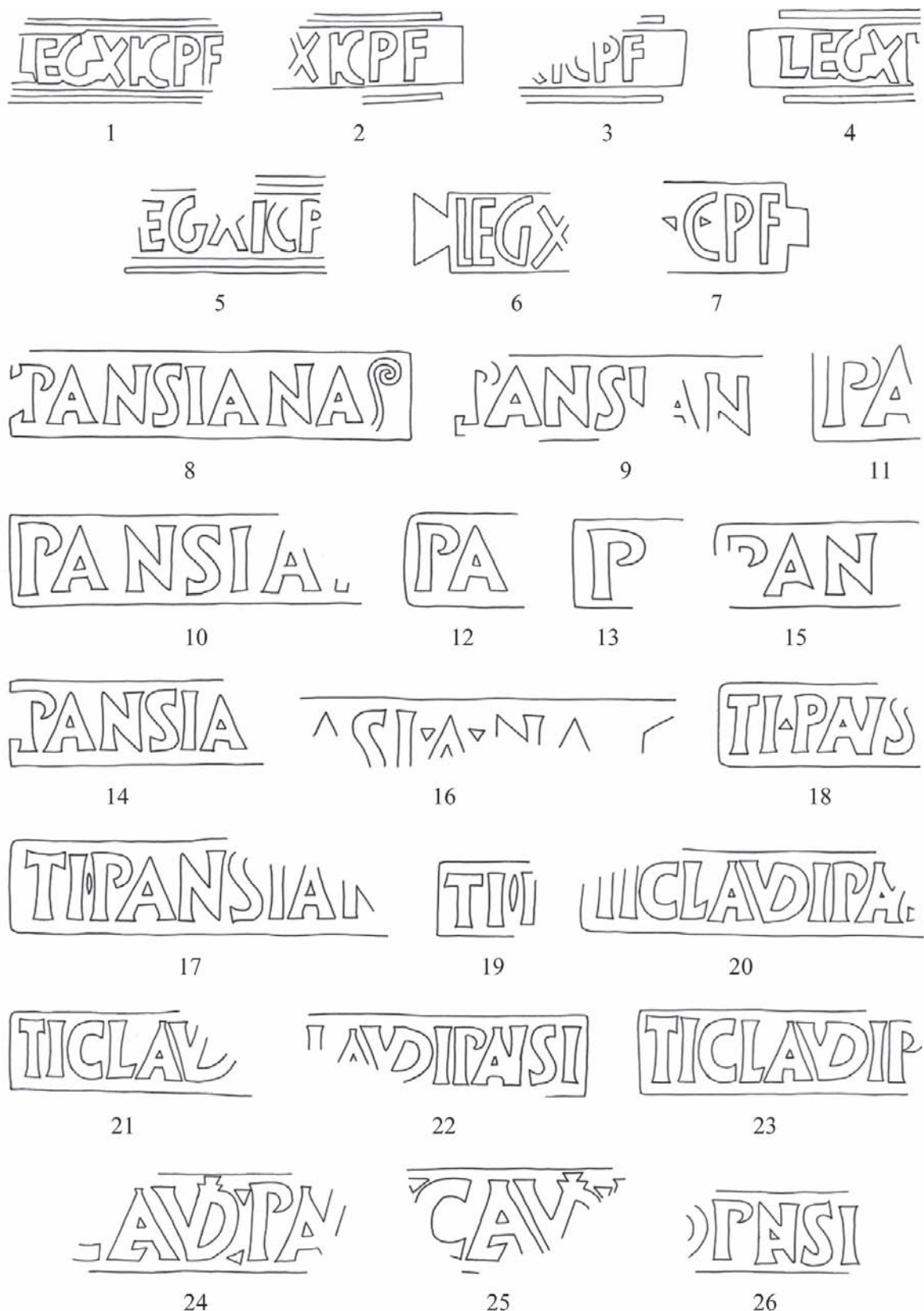

Tabla 1. 1–26: Bribirska glavica (crtež: B. Vukorepa, 2006).

Plate 1. 1–26: Bribirska Glavica (drawing by: B. Vukorepa, 2006).

Tabla 2. 27–37, 39–55: Bribirska glavica (crtež: B. Vukorepa, 2006).

Plate 2. 27–37, 39–55: Bribirska Glavica (drawing by: B. Vukorepa, 2006).

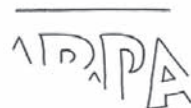
56

59

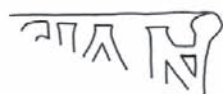
57

60

61

66

62

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

Tabla 3. 56, 57, 59–62, 66–68: Skradin; 69–78: Danilo (crtež: B. Vukorepa, 2006).

Plate 3. 56, 57, 59–62, 66–68: Skradin; 69–78: Danilo (drawing by: B. Vukorepa, 2006).

Tabla 4. 79: Danilo; 80–91: Žirje – Gradina; 92–98: Burnum (crtež: B. Vukorepa, 2006).

Plate 4. 79: Danilo; 80–91: Žirje – Gradina; 92–98: Burnum (drawing by: B. Vukorepa, 2006).

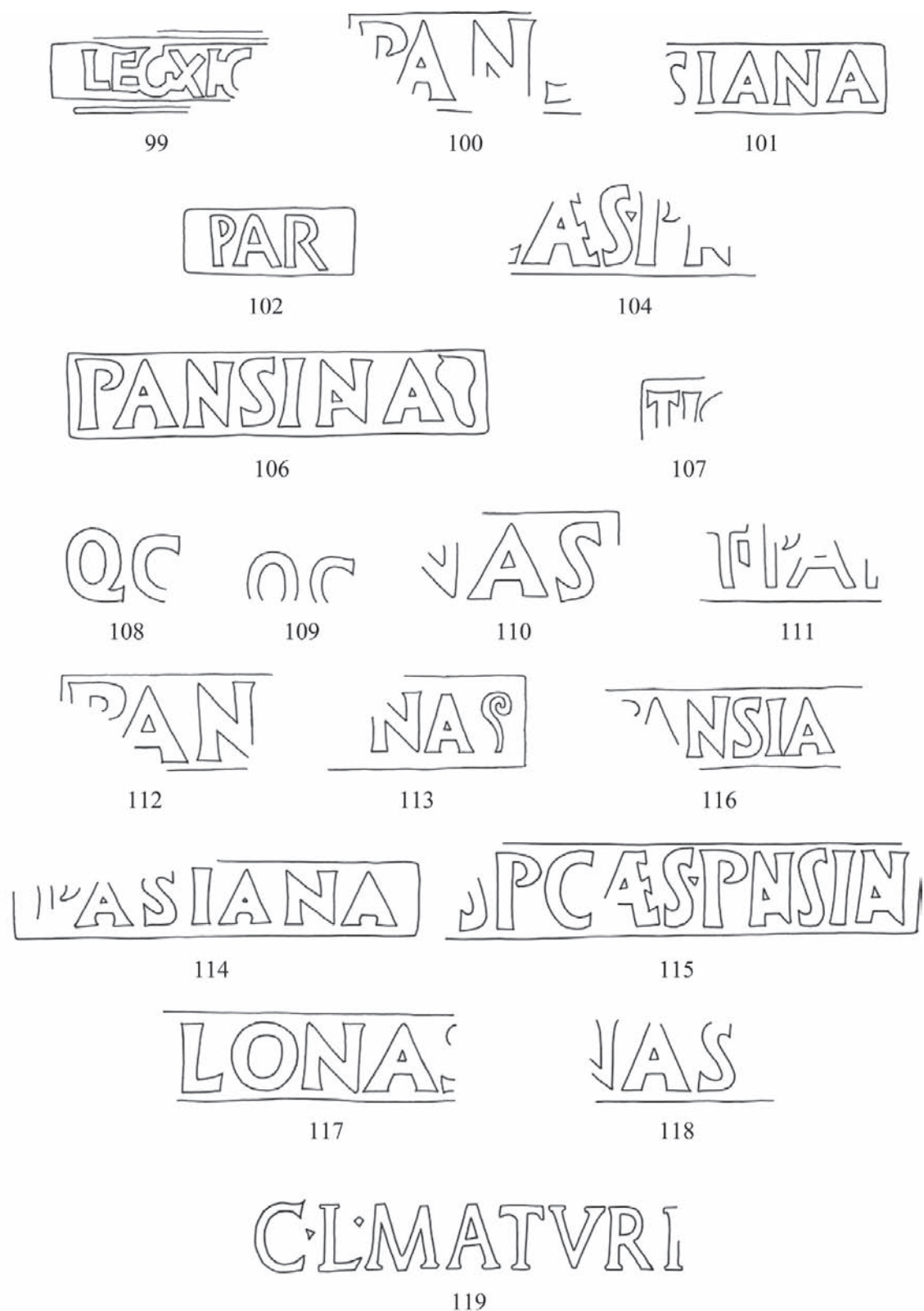

Tabla 5. 99–102: Dubravice – Podvornice; 104: Srima – Prižba; 106: Velika Mrdakovica; 107: Sveti Ivan del Tyro; 108: Prvić Luka; 109: Gračac – Ježečuša; 110: Sveti Lovre; 111: Tribunj; 112–119: nepoznato mjesto nalaza (crtež: B. Vukorepa, 2006).

Plate 5. 99–102: Dubravice – Podvornice; 104: Srima – Prižba; 106: Velika Mrdakovica; 107: Sveti Ivan del Tyro; 108: Prvić Luka; 109: Gračac – Ježečuša; 110: Sveti Lovre; 111: Tribunj; 112–119: unidentified discovery site (drawing by: B. Vukorepa, 2006).

KRATICE / ABBREVIATIONS

BASD	<i>Bullettino di archeologia e storia dalmata</i> , Split.
Fornaci 1998	V. Righini (ed.): <i>Le fornaci romane. Produzione di anfore e laterizi con marchi di fabbrica nella Cispadana orientale e nell'Alto Adriatico (Atti delle Giornate internazionali di studio. Rimini 16–17 ottobre 1993)</i> , Rimini, 1998.
Laterizi 1993	C. Zaccaria (ed.): <i>I laterizi di età romana nell'area nordadriatica (Cataloghi e monografie archeologiche dei Civici Musei di Udine 3)</i> , Roma, 1993.
ObHAD	<i>Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva</i> , Zagreb.
VAHD (= VAPD)	<i>Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (= Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku)</i> , Split.
WMBH	<i>Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina</i> , Wien.

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

Abramić 1927	M. Abramić: “Žigovi na opekama i amforama iz Narone”, VAHD XLIX, 1926–1927, 130–138 (reprint in E. Marin (ed.), <i>Narona</i> , Zagreb – Opuzen, 1999, 121–129).
Alföldy 1987	G. Alföldy: “Die Verbreitung von Militärziegeln im römischen Dalmatien”, in M. P. Speidel (ed.), <i>Römische Heeresgeschichte. Beiträge 1962–1985, MA-VORS Roman Army researches</i> , Vol. III, Amsterdam, 1987, 317–325.
Bersa 1900	G. Bersa: “Di un bollo della Legione IV. Flavia Felice”, BASD, anno XXII, Nr. 8–9, 1900, 164–169.
Bersa 1903	G. Bersa: “Bolli, marche di fabbrica ed iscrizioni su oggetti antichi del Museo di S. Donato in Zara”, BASD, anno XXVI, Nr. 8–9–10–11, 1903, 148–151.
Bojanovski 1980	I. Bojanovski: “Materijali, tehnike i strukture antičkog graditeljstva u unutrašnjosti provincije Dalmacije (područje današnje Bosne i Hercegovine)”, in M. Suić & M. Zaninović (eds.), <i>Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru</i> , Zagreb, 1980, 41–72.
Bojanovski 1988	I. Bojanovski: <i>Bosna i Hercegovina u antičko doba</i> , Sarajevo, 1988.
Boltin Tome 1976	E. Boltin Tome: “Žigi na rimskih opekah iz depoja Pomorskoga muzeja ‘Sergej Mašera’ v Piranu”, <i>Arheološki vestnik</i> 25, Ljubljana, 1974 [1976], 225–232.
Božek 2000	S. Božek: “Nalazi antičkih krovnih opeka na lokalitetu Sv. Martin u Gornjim Tučepima”, <i>Opuscula archaeologica</i> 23–24, Zagreb, 1999–2000 [2000], 511–516.
Božek & Kunac 1998	S. Božek & A. Kunac: <i>Dva stoljeća arheologije na Makarskom primorju</i> (katalog izložbe / exhibition catalogue), Makarska, 1998.
Brusić 2000	Z. Brusić: <i>Arauzona: Velika Mrdakovica – liburnski grad i nekropola</i> (katalog izložbe / exhibition catalogue), Šibenik, 2000.
Brusić 2005	Z. Brusić: “Primjerci kasnoantičke keramike”, in Z. Gunjača, N. Cambi, D. Maršić, I. Fadić, Z. Brusić, A. Kurilić & Ž. Miletić, <i>Srima – Prižba: starokršćanske dvojne crkve</i> , Šibenik, 2005, 259–265.
Brusin 1957	G. Brusin: “Aziende imperiali nell’antica Aquileia”, VAHD 56–59, 1954–1957 [1957], 145–155.
Budimir & Radić 1986	M. Budimir & Lj. Radić: “Orlić kod Knina, villa rustica”, <i>Arheološki pregled</i> 26, Ljubljana, 1985 [1986], 107–109.

- Bulić 1901 F. Bulić: “Nomi e marche di fabbrica su tegoli acquistati dall’i.r. Museo di Spalato durante l’a. 1901”, *BASD*, anno XXIV, Nr. 12, 1901, 207–208.
- Bulić 1910 F. Bulić: “Nomi e marche di fabbrica su tegoli e mattoni acquistati dall’i.r. Museo Archeologico in Spalato durante l’anno 1909”, *BASD*, anno XXXIII, 1910, 140–141.
- Buora 1983 M. Buora: “Bolli su tegola del Museo di Cividale”, *Quaderni cividalesi* 11, Cividale, 1983, 35–58.
- Buora 1983a M. Buora: “Produzione e commercio dei laterizi dell’agro di Iulia Concordia”, *Il Noncello* 57, 1983, 135–234.
- Buora 1985 M. Buora: “Sul commercio dei laterizi tra Aquileia e la Dalmazia”, *Antichità Altoadriatiche* 26/1, Udine, 1985, 209–226.
- Buora 1987 M. Buora: “Fornaci di epoca romana in Friuli”, in M. Buora & T. Ribezzi (eds.), *Fornaci e fornaciai in Friuli*, Udine, 1987, 26–50.
- Buora 1993 M. Buora: “I bolli laterizi dell’agro aquileiese: alcuni problemi”, in *Laterizi* 1993, 179–186.
- Buzov 2004 M. Buzov: “Zanatska proizvodnja u Sisciji”, *Histria Antiqua* 12, Pula, 2004, 173–184.
- Callegher 1993 B. Callegher: “Oderzo e il suo territorio: la produzione e il commercio dei laterizi in epoca romana”, in *Laterizi* 1993, 213–235.
- Cambi *et al.* 2006 N. Cambi, M. Glavičić, D. Maršić, Ž. Miletić & J. Zaninović: *Amfiteatar u Burnumu: stanje istraživanja 2003–2005*, Šibenik, 2006.
- Cornelio Cassai 1984 C. Cornelio Cassai: “Proposte per la definizione della carta archeologica del territorio voghentino. Vecchi e nuovi ritrovamenti”, in G. Bermond Montanari (ed.), *Voghenza. Una necropoli di età romana nel territorio ferrarese*, Ferrara, 1984, 23–67.
- Džin 2004 K. Džin: “Figuline romane in Istria”, *Histria Antiqua* 12, Pula, 2004, 55–64.
- Džin 2006 K. Džin: *Stancija Peličeti: rimska vila rustika – novi nalaz na trasi Istarskog ipsilona* (katalog izložbe / exhibition catalogue), Pula, 2006.
- Džin & Girardi Jurkić 2005 K. Džin & V. Girardi Jurkić: *Rimska gospodarska vila u Červar Portu kod Poreča* (katalog izložbe / exhibition catalogue), Pula, 2005.
- Faber 1998 A. Faber: “Rimsko naselje u Murteru”, in B. Čečuk (ed.), *Područje Šibenske županije od prapovijesti do srednjeg vijeka (Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 19)*, Zagreb, 1998, 97–122.
- Fortis 1984 A. Fortis: *Put po Dalmaciji*, J. Bratulić (ed.), prev. M. Maras, Zagreb, 1984 (izvornik: *Viaggio in Dalmazia dell’abate Alberto Fortis*, Venezia, 1774).
- Furlan 1993 A. Furlan: “Censimento dei bolli laterizi di un’area campione a nord–est di Aquileia”, in *Laterizi* 1993, 199–205.
- Girardi Jurkić 1979 V. Girardi Jurkić: “Scavi in una parte della villa rustica romana a Cervera porto presso Parenzo (I) (Campagne 1976–1978)”, *Atti. Centro di ricerche storiche – Rovigno*, Vol. 9, Trieste, 1978–1979 [1979], 263–298.
- Girardi Jurkić 2004 V. Girardi Jurkić: “Istria on the crossroads of the economic and trading routes in the North Adriatic area”, *Histria Antiqua* 12, Pula, 2004, 11–23.
- Gregorutti 1886 C. Gregorutti: “La figulina imperiale Pansiana di Aquileja ed i prodotti fittili dell’Istria”, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, Vol. 2, Fasc. 1. i 2., Parenzo, 1886, 219–253.
- Gregorutti 1888 C. Gregorutti: “Le marche di fabbrica dei laterizi di Aquileia”, *Archeografo Triestino*, n. s., Vol. 14, Fasc. 1., Trieste, 1888, 345–398.
- Gruppo 1993 Gruppo Archeologico del Veneto Orientale: “Nuovi laterizi bollati dalla parte meridionale dell’agro di Iulia Concordia”, in *Laterizi* 1993, 207–211.
- Gunjača 1977 Z. Gunjača: “Prošlost Zlarina u svjetlu arheoloških nalaza”, *Pisma s otoka. Povremeno glasilo Društva za unapređivanje Zlarina* 6, Zagreb, 1977, 35–38.

- Gunjača 1986 Z. Gunjača: "Bribir / Glavica, antičko i srednjovjekovno naselje", *Arheološki pregled* 26, Ljubljana, 1985 [1986], 86–87.
- Gunjača 1989 Z. Gunjača: "Otok Žirje / Gradina, kasnoantička utvrda", *Arheološki pregled* 28, Ljubljana, 1987 [1989], 144–147.
- Gunjača 2005 Z. Gunjača: "Ostaci arhitekture i analiza građevinskih faza", in Z. Gunjača, N. Cambi, D. Maršić, I. Fadić, Z. Brusić, A. Kurilić & Ž. Miletić, *Srima – Prižba: starokršćanske dvojne crkve*, Šibenik, 2005, 7–54.
- Kale & Krnčević 1993 J. Kale & Ž. Krnčević: *Iz kulturnog nasljeđa primoštensko-rogozničkog kraja* (katalog izložbe / exhibition catalogue), Šibenik, 1993.
- Katić 1994 M. Katić: "Nalazi krovnih opeka s pečatom radionica", in J. Jeličić-Radonić, B. Crnković, S. Čače, M. Katić, I. Fadić, M. Bonačić Mandinić & V. Kovačić, *Gata. Crkva Justinijanova doba*, Split, 1994, 209–212.
- Kovačić & Tassaux 2000 V. Kovačić & F. Tassaux: *Od masline do amfore* (katalog izložbe / exhibition catalogue), Poreč, 2000.
- Krnčević 1995 Ž. Krnčević: "Historijat arheoloških istraživanja na šibenskom području", in I. Pedišić, Ž. Krnčević & M. Mendušić, *Stoljeće arheologije na šibenskom području*, Šibenik, 1995, 9–56.
- Krnčević 2000 Ž. Krnčević: "Srednjovjekovni arheološki nalazi na šibenskim otocima", *Diadora* 20, Zadar, 2000 [2001], 271–296.
- Krnčević 2001 Ž. Krnčević: "Nekoliko neistraženih srednjovjekovnih utvrda u šibenskom kraju", *Histria Antiqua* 7, Pula, 2001, 145–158.
- Lipovac Vrkljan 2005 G. Lipovac Vrkljan: "Crikvenica – Igralište", *Hrvatski arheološki godišnjak* 1, Zagreb, 2004 [2005], 164–165.
- Ljubović 2000 B. Ljubović: *Senj u prapovijesti, antici i ranom srednjem vijeku* (katalog izložbe / exhibition catalogue), Senj, 2000.
- Mardešić 2006 J. Mardešić: "Tegule s pečatima iz starog fonda arheološke zbirke u Vidu kod Metkovića", *VAPD* 99, 2006, 99–112.
- Marengo 1981 S. M. Marengo: "I bolli laterizi di Quinto Clodio Ambrosio nel Piceno", *Picvs* 1, Macerata, 1981, 105–113.
- Marun 1998 L. Marun: *Starinarski dnevnik*, M. Petrinec (ed.), Split, 1998.
- Matijašić 1983 R. Matijašić: "Cronografia dei bolli laterizi della figulina Pansiana nelle regioni adriatiche", *Mélanges de l'École Française de Rome. Antiquité* 95/2, Roma, 1983, 961–995.
- Matijašić 1985 R. Matijašić: "Radionički žigovi na antičkim opekama zbirke Arheološkog muzeja Istre", *Jadranski zbornik* 12, Pula – Rijeka, 1982–1985 [1985], 287–303.
- Matijašić 1987 R. Matijašić: "La produzione ed il commercio di tegole ad Aquileia", *Antichità Altoadriatiche* 29/2, Udine, 1987, 495–531.
- Matijašić 1987a R. Matijašić: "Vecchi e nuovi rinvenimenti di tegole con bollo di fabbrica in Istria (I – Istria meridionale)", *Arheološki vestnik* 38, Ljubljana, 1987, 161–192.
- Matijašić 1989 R. Matijašić: "Rimske krovne opeke s radioničkim žigovima na području sjeverne Liburnije", in Ž. Rapanić (ed.), *Arheološka istraživanja na otocima Krku, Rabu i Pagu i u Hrvatskom primorju* (Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 13), Zagreb, 1988 [1989], 61–71.
- Matijašić 1993 R. Matijašić: "Lo studio dei bolli laterizi romani in Istria dal '700 ad oggi", in *Laterizi* 1993, 127–133.
- Matijašić 1995 R. Matijašić: "Vecchi e nuovi rinvenimenti di tegole con bollo di fabbrica in Istria (II – Istria occidentale)", *Histria Archaeologica* 24–25, Pula, 1993–1994 [1995], 38–73.

- Matijašić 1995a R. Matijašić: “Commerci romani in Alto Adriatico”, in *Concordia e la X Regio (Giornate di studio in onore di Dario Bertolini. Portogruaro, 22–23 ottobre 1994)*, Padova, 1995, 289–294.
- Matijašić 1998 R. Matijašić: “I bolli laterizi dell’area istriana”, in *Fornaci* 1998, 97–105.
- Matijašić 1998a R. Matijašić: “La presenza imperiale nell’economia dell’Istria romana e nel contesto adriatico”, *Histria Antiqua* 4, Pula, 1998, 15–22.
- Matijašić 1998b R. Matijašić: *Gospodarstvo antičke Istre*, Ljubljana, 1998.
- Matijašić 2001 R. Matijašić: “I bolli su tegole”, in F. Tassaux, R. Matijašić & V. Kovačić (eds.), *Loron (Croatie). Un grand centre de production d’amphores à huile istriennes (Ier – IVe s. p.C.)*, Bordeaux, 2001, 45–48.
- Mendušić 1993 M. Mendušić: “Rekognosciranje područja sela Dubravice”, *ObHAD* XXV/2, Zagreb, 1993, 35–37.
- Patsch 1897 C. Patsch, “Die legio VIII Augusta in Dalmatien”, *WMBH* 5, 1897, 338–340.
- Patsch 1900 C. Patsch: “Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien. IV”, *WMBH* 7, 1900, 33–166.
- Pedišić 1995 I. Pedišić: “Žirje – Velika stupica, zaštitna arheološka istraživanja i konzervacija”, *ObHAD* XXVI/3, 1994 [1995], 40–42.
- Pedišić 2000 I. Pedišić: “Danilo u vrijeme rimske vladavine”, in Ž. Krnčević, M. Mendušić & I. Pedišić, *Danilo: arheološki vodič*, Šibenik, 2000, 31–53.
- Pedišić 2000a I. Pedišić: “Žirje Gradina – nastavak sustavnih arheoloških istraživanja”, *ObHAD* XXXI/3, 1999 [2000], 90–92.
- Pedišić 2001 I. Pedišić: *Rimska Skardona*, Skradin, 2001.
- Pedišić 2003 I. Pedišić: “Nastavak sanacijsko-konzervatorskih radova na kompleksu rimske gradske vile (Stari šematorij) i u prostoru termalnog sustava na Danilu”, *ObHAD* XXXV/2, 2003, 44–48.
- Pedišić 2003a I. Pedišić: “Žirje – Gradina, nastavak sustavnih arheoloških istraživanja”, *ObHAD* XXXV/2, 2003, 78–80.
- Pedišić 2004 I. Pedišić: “Sanacijsko-konzervatorski radovi na ostacima rimskih građevina na Bribirskoj glavici”, *ObHAD* XXXVI/2, 2004, 119–123.
- Pedišić 2005 I. Pedišić: “Sanacijsko-konzervatorski radovi na položaju Kosa u šibenskom Donjem polju i na Bribirskoj glavici”, *ObHAD* XXXVII/2, 2005, 72–77.
- Pedišić 2005a I. Pedišić: “Bribirska glavica”, *Hrvatski arheološki godišnjak* 1, Zagreb, 2004 [2005], 205–206.
- Pellicioni 1984 M. T. Pellicioni: “Marchi di fabbrica dei laterizi voghentini”, in G. Bermond Montanari (ed.), *Voghenza. Una necropoli di età romana nel territorio ferrarese*, Ferrara, 1984, 235–253.
- Pellicioni Golinelli 1998 M. T. Pellicioni Golinelli: “Note di discussione sui bolli laterizi del territorio ferrarese e ravennate”, in *Fornaci* 1998, 129–141.
- Radimský 1896 W. Radimský: “Die vorgeschichtlichen und römischen Alterthümer des Bezirkes Županjac in Bosnien”, *WMBH* 4, 1896, 135–169.
- Reisch 1913 E. Reisch: “Die Grabungen des Österreichischen archäologischen Institutes während der Jahre 1912 und 1913”, *Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes* 16, Wien, 1913, 89–144.
- Righini 1998 V. Righini: “I bolli laterizi di età romana nella Cispadana. Le Figlinae. Parte prima”, in *Fornaci* 1998, 29–52.
- Righini 1998a V. Righini: “I bolli laterizi di età romana nella Cispadana. Le Figlinae. Parte seconda”, in *Fornaci* 1998, 53–68.
- Righini et al. 1993 V. Righini, M. Biordi & M. T. Pellicioni Golinelli: “I bolli laterizi romani della regione Cispadana (Emilia e Romagna)”, in *Laterizi* 1993, 23–91.

- Sanader 2000 M. Sanader: "Kasnocarska grobnica iz Vojnića", *Opuscula archaeologica* 23–24, Zagreb, 1999–2000 [2000], 225–236. (reprint in M. Sanader, *Arheološke studije i ogledi*, Zagreb, 2002, 129–140).
- Sanader 2002 M. Sanader: "Tilurium, Burnum, Bigeste. Novi prilog pitanju datacije delmatskog limesa", in M. Sanader, *Arheološke studije i ogledi*, Zagreb, 2002, 120–128.
- Slapšak 1974 B. Slapšak: "Tegula Q. Clodi Ambrosi", *Situla* 14/15, Ljubljana, 1974, 173–181.
- Starac 1991 R. Starac: "Antička keramika sa lokaliteta 'Igralište' u Crikvenici", *Vinodolski zbornik* 6, Crikvenica, 1991, 221–235.
- Starac 2000 A. Starac: *Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji II. Liburnija*, Pula, 2000.
- Stošić 1941 K. Stošić: *Sela šibenskoga kotara*, Šibenik, 1941.
- Šaranović Svetek 1990 V. Šaranović Svetek: "Ciglarstvo kao značajna privredna grana na području jugoslovenskog dela provincije donje Panonije", *Rad vojvođanskih muzeja* 32, Novi Sad, 1990, 41–80.
- Škegro 1991 A. Škegro: "Rimska žigosana opeka na području Bosne i Hercegovine", *Akademija nauka i umjetnosti (Posebna izdanja XCV)*, Sarajevo, 1991, 221–237.
- Škegro 1999 A. Škegro: *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*, Zagreb, 1999.
- Tomasović 1995 M. Tomasović, "Srednjovjekovno nasljeđivanje antičkog prostora u Tučepima", *Makarsko primorje* 2, Makarska, 1995, 27–43.
- Tončinić 2003 D. Tončinić: "Koštani i drugi nalazi", in M. Sanader, *Tilurium I: Istraživanja = Forschungen 1997. – 2001.*, Zagreb, 2003, 257–270.
- Uggeri 1975 G. Uggeri: *La romanizzazione dell'antico Delta Padano*, Ferrara, 1975.
- Wilkes 1969 J. J. Wilkes: *Dalmatia*, London, 1969.
- Wilkes 1979 J. J. Wilkes: "Importation and manufacture of stamped bricks and tiles in the Roman Province of Dalmatia", in A. McWhirr (ed.), *Roman Brick and Tile. Studies in Manufacture, Distribution and Use in the Western Empire (British Archaeological Reports, International series 68)*, Oxford, 1979, 65–72.
- Zabehlicky-Scheffenecker 1979 S. Zabehlicky-Scheffenecker: *Burnum I. Erster Bericht über die Kleinfunde der Grabungen 1973 und 1974 auf dem Forum (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung XIV)*, Wien, 1979.
- Zaccaria 1993 C. Zaccaria: "I bolli laterizi di età romana nell'area adriatica. Bilancio degli studi e prospettive della ricerca", in *Laterizi* 1993, 15–21.
- Zaccaria 1998 C. Zaccaria: "Bolli laterizi di età romana nel territorio di Aquileia. Bilancio e prospettive della ricerca", in *Fornaci* 1998, 107–119.
- Zaccaria & Župančić 1993 C. Zaccaria & M. Župančić: "I bolli laterizi del territorio di Tergeste romana", in *Laterizi* 1993, 135–178.
- Zaninović 1996 M. Zaninović: "Rimska vojska u razvitku antike na našoj obali", in M. Zaninović, *Od Helena do Hrvata*, Zagreb, 1996, 209–220.
- Zerbinati 1993 E. Zerbinati: "Note per un dossier sui bolli laterizi scoperti ad Adria e nel Polesine", in *Laterizi* 1993, 93–126.

